

ΧΡΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1977

55

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1977

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οί πολιτιστικές καί ἀνθρωπιστικές δραστηριότητες, ὁ νέος σχολικός θεσμός πού ἔχει τεθεῖ σέ ἐφαρμογή μέ τήν ἐναρξη τοῦ σχολικοῦ χρόνου πού πέρασε, δημιούργησε, ἀρχικά, ὅπως ἦταν ἄλλωστε εὐλόγο καί τό περιμέναμε, κάποια ἐρωτηματικά καί μάλιστα ὄχι μόνο στό εὐρύτερο κοινό ἀλλά καί σ' αὐτούς ἀκόμη τούς καθηγητές μας. Ἡ διάθεση, γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ θεσμοῦ, δύο ὥρων τήν ἐβδομάδα, ὅταν μάλιστα, γιά λόγους διδακτικούς καί παιδαγωγικούς, εἶχε τεθεῖ ὡς ἀνάγκη ὁ περιορισμός τῶν ὥρων τῆς ἐβδομαδιαίας διδασκαλίας, ἔδινε τήν ἐντύπωση στούς λιγότερο αἰσιόδοξους ὅτι ἐπρόκειτο γιά περιττή πολυτέλεια.

Ὅμως πολύ γρήγορα ἔγινε ἀντιληπτό ὅτι ἡ ὠφέλεια πού θά ἀποκόμιζαν οἱ μαθητές θά ἦταν πολύ ἀξιόλογη. Γι' αὐτό καί οἱ λειτουργοί τῆς ἐκπαιδύσεως εἶχαν ἐπιδοθεῖ μέ ζήλο καί ἐπιμέλεια στήν πραγμάτωση τοῦ νέου θεσμοῦ.

Γιά τούς λόγους αὐτούς εἶμαι εὐτυχής πού μοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία, μέ τήν ἐκδοση τοῦ τεύχους αὐτοῦ, νά ἐκφράσω τήν ἱκανοποίησή μου πρῶτα γιά τήν προθυμία, μέ τήν ὁποία οἱ καθηγητές μας τῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως ἐνστερνίσθηκαν τό νέο θεσμό καί ἔπειτα γιά τό θετικό ἀπολογισμό τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐφαρμογῆς του, γεγονός πού προκύπτει ἀπό εἰδική ἔρευνα τοῦ ΚΕΜΕ. Καί χαίρω ιδιαίτερα, ἐπειδή οἱ διαπιστώσεις αὐτές μᾶς ἐνθαρρύνουν νά προχωρήσουμε στήν ἐπέκταση τοῦ θεσμοῦ.

Ἐτσι στό σχολικό ἔτος πού ἄρχισε οἱ πολιτιστικές καί ἀνθρωπιστικές δραστηριότητες, οἱ ὁποῖες τόν περασμένο σχολικό χρόνο εἶχαν περιοριστεῖ στήν τρίτη (Γ') τοῦ γυμνασίου καί μόνο στίς περιφέρειες Ἀθηνῶν καί Θεσσαλονίκης εἶχαν ἐπεκταθεῖ καί στή δεύτερη (Β') τάξη, θά ὀργανωθοῦν καί θά ἐφαρμοστοῦν στή Β' καί Γ' τάξη τῶν γυμνασίων ὅλης τῆς χώρας. Καί εἶμαι βέβαιος ὅτι μέ τίς ἐμπειρίες πού οἱ καθηγητές μας καί οἱ ἄλλοι παράγοντες τῆς ἐκπαιδύσεως ἔχουν ἀποκομίσει ἀπό τήν ἐφαρμογή τοῦ νέου αὐτοῦ σχολικοῦ θεσμοῦ, ἡ ἐπιτυχία στό νέο σχολικό ἔτος θά εἶναι ἀνάλογη μέ τή σημασία του καί τίς προσδοκίες πού ἡ ἐλληνική κοινωνία ἔχει ἐναποθέσει στά σχολεῖα μας. Τό εὐχομαι καί τό ἀναμένω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΡΑΛΛΗΣ

Υπουργός Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τό χρονικό μιᾶς καινοτομίας

Ἐχει περάσει ἤδη ἕνας χρόνος ἀπό τότε πού μέ ἐγκύκλιό μας πρὸς τὸ ἐποπτικό καὶ διδακτικό προσωπικό τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδευσεως εἶχαμε ἐξαγγελεῖ τὴν καθιέρωση τῶν «Πολιτιστικῶν καὶ Ἀνθρωπιστικῶν Δραστηριοτήτων» ὡς σχολικό θεσμό γιὰ τοὺς μαθητὲς τοῦ γυμνασίου¹.

Γιὰ τὴ φύση καὶ τὴ σημασία τοῦ θεσμοῦ καὶ γιὰ τὸν τρόπο πού ἐντάσσεται μέσα στὸ ἑβδομαδιαῖο πρόγραμμα ἐργασίας τοῦ σχολείου γίνεται εὐρύς λόγος στὴν ἐγκύκλιό μας αὐτή, πού γιὰ λόγους πρακτικούς ἀναδημοσιεύεται στὸ τεύχος αὐτό, γιὰ νὰ ἀποτελέσει ἐνιαῖο σύνολο μὲ ἄλλα σχετικὰ δημοσιεύματα. Γι' αὐτὸ στὸ χρονικό πού παραθέτουμε περιοριζόμεθα νὰ ἐκφράσουμε τὴν ἱκανοποίησή μας γιὰ τὴν προθυμία μὲ τὴν ὁποία οἱ καθηγητὲς, παρ' ὅλο τὸ μύχθο πού ἀπαιτεῖ ἡ ἐνάσκηση τοῦ λειτουργημάτων τους, εἶχαν ἀναλάβει νὰ πραγματώσουν τοὺς σκοποὺς πού προβάλλει ὁ νέος θεσμός.

Παράλληλα θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ σημειώσουμε ὅτι, ἐνῶ σέ πρώτη φάση ὁ θεσμοῦ αὐτὸς μὲ τοὺς ὑψηλοὺς του στόχους καὶ τίς εἰνοϊκές του ἐπιπτώσεις στὴν προσπάθεια τοῦ σχολείου γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ γενικά τὴν ἀνάπτυξη τοῦ μαθητῆ, γοήτενε ὡς ἰδέα τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἐκπαιδευσεως, ὁμως ἡ ἐφαρμογή του τοὺς φόβιζε. Συγκεκριμένα, ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ θεμελίωση τοῦ θεσμοῦ εἶχαν πεισθεῖ ὅτι, ὅταν οἱ πολιτιστικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς δραστηριότητες ὀργανωθοῦν καὶ ἐφαρμοστοῦν σωστά, ὁ μαθητὴς, πού κατὰ κανόνα ἦταν παθητικὸς δέκτης τῆς διδασκόμενης ὕλης, θά ἐβροῖσκε τὴν εὐκαιρία νὰ ἱκανοποιήσει τὰ διαφέροντά του, νὰ ἀποκαλύψει τίς κλίσεις καὶ τίς ἱκανότητές του καὶ τὸ σημαντικότερο νὰ παίξει ρόλο πρωταγωνιστῆ στὴν προσπάθεια τοῦ σχολείου νὰ τὸν διαπλάσει καὶ νὰ τὸν προαγάγει. Ὅμως, ὅπως ἤδη εἶπαμε, τοὺς φόβιζε ἡ ὀργάνωση καὶ ἡ ἐφαρμογή τους. Καὶ ὡς ἕνα σημεῖο δὲν εἶχαν ἀδικο. Τοὺς ἀναθέταμε νὰ ἐπιτελέσουν ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶχαν εἰδικὰ προετοιμαστεῖ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ εἶχαμε χρέος τὸ δικαιολογημένο αὐτὸ φόβο τους νὰ τὸν ἀμβλίσουμε. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ σταθοῦμε δίπλα τους καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουμε νὰ ξεπεράσουν τίς πρῶτες τους δυσκολίες. Καὶ πιστεύουμε πὼς δὲν τοὺς ἀπογοητεύσαμε στὸ σημεῖο αὐτό.

1. Τὴν ἔχουμε περιλάβει στὸν τόμο: *Εἰσηγήσεις. Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ γραμματεία ἀπὸ μετάφραση - Ἡ νεοελληνικὴ γλώσσα καὶ γραμματεία*, Ἐκδοση τοῦ ΚΕΜΕ (ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο), Ἀθῆναι 1976 (ἔχει διανεμηθεῖ δωρεάν σὲ ὅλους τοὺς φιλολόγους τῶν γυμνασίων καὶ ἔχει σταλεῖ σὲ ὅλες τίς βιβλιοθηκὲς τῶν γυμνασίων καὶ λυκείων) ὡς τελευταῖο μέρος τοῦ Ἐπιμέθου (σσ. 486-492), γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς πρῶτο ἐφόδιο καὶ πιεζίδα στὴν προσπάθεια τῶν καθηγητῶν γιὰ σωστὴ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου θεσμοῦ.

Μνημονεύουμε τις σοβαρότερες από τις σχετικές ενέργειες του ΚΕ-ΜΕ.

1. Γιά νά κατατοπιστεί πληρέστερα τό έποπτικό προσωπικό τών σχολείων στό νέο θεσμό, ώστε νά άσκήσει καί στό θέμα αυτό έποικοδομητικά τό καθοδηγητικό του έργο, είχαμε όργανώσει, μέ τήν έναρξη του περασμένου σχολικού έτους, ειδικές συγκεντρώσεις, στις όποιες πήραν μέρος όλοι οι Έπόπτες καί όλοι οι Γενικοί Έπιθεωρητές. Στις συγκεντρώσεις αυτές αναλύθηκε διεξοδικά τό περιεχόμενο τής έγκυκλίου μας, έγιναν κάθε είδους παρατηρήσεις, διατυπώθηκαν άπόψεις καί επιπλέον προτάθηκαν υποδείγματα προετοιμασίας καί πραγματώσεως τέτοιων δραστηριοτήτων. Παράλληλα, όργανώσαμε συγκεντρώσεις μέ τό ίδιο περιεχόμενο, στις όποιες πήραν μέρος οι γυμνασιάρχες τής περιοχής Άθηνών - Πειραιώς καί όσοι από τούς καθηγητές τής περιοχής αυτής είχαν αναλάβει τήν ευθύνη τής έφαρμογής του θεσμού στα σχολεία τους.

2. Συνεργαστήκαμε στην όργάνωση ελεύθερης συζητήσεως στή σειρά τών έννημερωτικών όμιλών τής ΕΡΤ μέ τίτλο «Θέματα Παιδείας». Κατά τή συζήτηση αυτή αναλύθηκαν οι σκοποί τών πολιτιστικών καί ανθρωπιστικών δραστηριοτήτων, αναπτύχθηκαν οι προϋποθέσεις γιά τή σωστή όργάνωση τους στις τάξεις καί δόθηκαν έπεξηγήσεις σε άπορίες καί έρωτήματα μέ άποτέλεσμα, πιστεύουμε, οι άκροατές καθηγητές νά βοούν λύση σε πολλά από τά έρωτηματικά τους καί τό εϋρύτερο κοινό νά αντιληφθεί τή σημασία καί τή σπουδαιότητα του νέου σχολικού θεσμού. Καί τή συζήτηση αυτή κρίναμε σκόπιμο νά τήν περιλάβουμε σ' αυτό έδώ τό τεύχος.

3. Στή δίμηνη ταχρουνθη έπιμόρφωση πού είχε όργανώσει τό περασμένο σχολικό έτος ή Σχολή Έπιμορφώσεως Λειτουργών Μέσης Έκπαίδευσως (ΣΕΛΜΕ) οι πολιτιστικές καί ανθρωπιστικές δραστηριότητες είχαν περιληφθεί στο πρόγραμμα τών μαθημάτων καί είχαν αποτελέσει θέμα διδασκαλίας καί συζητήσεως. Έπιπλέον από τούς ειδικούς όμιλητές είχε προταθεί ή διαπραγμάτευση συγκεκριμένων θεμάτων καί είχαν παρουσιαστεί τρόποι όργάνωσης καί αναπτύξεως τών θεμάτων αυτών.

4. Γιά νά αξιολογήσουμε σωστά τήν έργασία πού είχε συντελεστεί γιά νά στηριχτούμε στην πολύτιμη πείρα τών καθηγητών από τήν έφαρμογή του θεσμού, κρίναμε σκόπιμο νά τούς άποστείλουμε σχετικό έρωτηματολόγιο¹. Τούς καθηγητές αυτούς τούς πήραμε χωρίς έπιλογή αλλά κατά τρόπο δειγματοληπτικό, ώστε οι πληροφορίες μας νά προέρχονται από όλόκληρο τόν ελληνικό χώρο. Καί τά συμπεράσματα από τις σχετικές άπαντήσεις, πού τις έχουμε ήδη έπεξεργαστεί, μās επιτρέπουν νά πιστεύουμε ότι ή έφαρμογή του θεσμού θά συμβάλει μακροπρόθεσμα στην ποιτική άνοδο τής μορφώσεως πού παρέχει τό σχολείο στους μαθητές του.

Αν λάβουμε ύπόψη μας τις ύπάρχουσες δυνατότητες καί τις αναπόφευκτες δυσχέρειες στο έξοικονομήμα κάθε προσπάθειας, όλα όσα έγιναν είναι πολύ σημαντικά. Είναι όμως καί πολύ λίγα, αν αναλογιστούμε τις πρόσθετες ύποχρεώσεις πού μās δημιουργούνται πρός όλους, γενικά, τούς καθηγητές καί ειδικότερα πρός εκείνους πού, έπειδή ύπηρετούν σε άπομακρυσμένες περιοχές, δέν έωφελήθηκαν όσο θά έπρεπε από τις έως τώρα προσπάθειές μας. Μέ τό τεύχος αυτό επιδιώκουμε νά προσφέρουμε μιά

1. Μέ τήν έγκυκλίό μας άριθ. 1931/28-6-1977

περισσότερο άμεση, περισσότερο ουσιαστική και περισσότερο ολοκληρωμένη βοήθεια σε όλους ανεξαιρέτως τους καθηγητές της Μ.Ε. σε ό,τι άφορᾶ τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Μελετώντας προσεκτικά τό περιεχόμενό του, θά πάρουν απάντηση σε πολλές από τις απορίες πού τούς δημιουργήθηκαν είτε σχετικά μέ τή φύση τοῦ νέου θεσμοῦ είτε σχετικά μέ τόν τρόπο τῆς εφαρμογῆς του.

Εἰδικότερα, θά ἔχουν τήν εὐκαιρία νά μελετήσουν συγκεκριμένους τρόπους ὀργανώσεως καί ἐπεξεργασίας ἐνός θέματος, ὄχι βέβαια γιά νά προσπαθήσουν νά τούς αντιγράψουν, ἀλλά γιά νά ἐξοικειωθοῦν σέ γενικές γραμμές μέ τήν προβληματική τους, ὥστε νά μπορέσουν νά ανταποκριθοῦν στίς καινούριες ὑποχρεώσεις τους. Ἄς τό ἐπαναλάβουμε: καί τό θεωρητικό καί τό πρακτικό μέρος τοῦ τεύχους αὐτοῦ ἔχουν ἀποκλειστικά καί μόνο ἐνδεικτικό χαρακτήρα. Δέν εἶναι κανόνες στούς ὁποίους πρέπει κανείς νά συμμορφωθεῖ ἀπαρέγκλιτα. Προσορισμός τους εἶναι νά τροφοδοτήσουν τήν ἔμπνευση τοῦ καθηγητῆ, ὑποδεικνύοντάς του μερικά ἀπό τά πολλά θέματα καί μερικούς ἀπό τούς πολλούς τρόπους ἐργασίας, τούς ὁποίους μπορεῖ νά υἱοθετήσει.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ
Πρόεδρος τοῦ ΚΕΜΕ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

**Η ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ***

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ (ΚΕΜΕ)

Αριθ. πρωτ. 1429

Αθήνα, 25 Οκτωβρίου 1976
ΕΞ. ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ

Πρὸς
Τὸ Ἐποπτικὸ καὶ Διδακτικὸ Προσωπικὸ
τῶν σχολείων Μέσης Ἐκπαίδευσης

Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας στὴν προσπάθειά του γιὰ ἐκσυγχρονισμό τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος ἀποφάσισε, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀνακοινώσει μὲ τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως, νὰ καθιερώσει ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1976-1977 καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν 1η Νοεμβρίου τὸ θεσμό τῶν ἐλεύθερων δραστηριοτήτων γιὰ τοὺς μαθητὲς τῶν γυμνασίων. Οἱ δραστηριότητες αὐτές θὰ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴ συνηθισμένη διδακτικὴ ἐργασία στὶς τάξεις, αὐτὴ δηλαδή πού ἀκολουθεῖ τὸ ἐπίσημο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, καὶ θὰ εἶναι:

- α) Ἀθλητικές, πού θὰ συμβάλουν στὴν τόνωση τοῦ σχολικοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ τὴν καλλιέργεια τοῦ φιλάθλου πνεύματος καὶ
- β) Πολιτιστικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς, πού θὰ ἱκανοποιῶν μορφωτικούς σκοπούς τῆς σύγχρονης ἐκπαιδευτικῆς πραγματικότητας καὶ θὰ ἀποβλέπουν στὴ γενικὴ καλλιέργεια τοῦ μαθητῆ. Παραθέτουμε πίνακα κατανομῆς τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν στὶς τάξεις τοῦ τριτάξιου γυμνασίου:

Τάξη	Εἶδος δραστηριότητας	Γεωγραφικὴ κατανομή	Διάρκεια σὲ ὧρες τὴν ἑβδομ.
Α'	Ἀθλητικές	Σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα	3
Β'	α) Ἀθλητικές β) Πολιτιστικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς	Μόνο στὴν ἐπαρχία Μόνο στὴν Ἀθήνα, τὸν Πειραιά καὶ τὴ Θεσ/νίκη	3 2
Γ'	Πολιτιστικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς	Σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα	2

* Ὁρισμένα βασικὰ σημεῖα τῆς ἐγκυκλίου ἀναλύονται καὶ ἐπεξηγοῦνται στὸ κείμενο τῶν διευκρινίσεων καὶ στὴ συζήτηση ἀπὸ τὴν τηλεοπτικὴ ἐκπομπὴ τῆς 27ης Νοεμβρίου 1976, πού ἀκολουθοῦν.

Με την ἐγκύκλιό μας αὐτὴν ἐδῶ θὰ θέσουμε ὑπόψη σας τίς σχέψεις καὶ τίς ἀπόψεις μας γιὰ τὴ σωστὴ ὁργάνωση καὶ ἐφαρμογὴ τῶν πολιτιστικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν δραστηριοτήτων.

Α' Παιδαγωγικὴ θεμελίωση

1. Παρὰ τὸ ὅτι οἱ πολιτιστικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς δραστηριότητες εἶναι κατὰ πρῶτο λόγο θέμα σχολικῆς πράξεως, κρίνεται ἀναγκαῖο νὰ θεμελιωθῶν σωστά ἀπὸ θεωρητικὴ καὶ, πῶς συγκεκριμένα, ἀπὸ παιδαγωγικὴ ἄποψη. Εἶναι λοιπὸν ἀπαραίτητο νὰ συνειδητοποιηθεῖ ὅτι μὲ τίς πολιτιστικὲς δραστηριότητες:

- α) Αἶρεται ἡ «στεγανότητα» τοῦ σχολείου καὶ ξεπερνιέται σέ σημαντικό βαθμὸ ὁ ἀναπόφευκτα συντηρητικὸς καὶ στατικὸς χαρακτήρας του. Τὸ σχολεῖο καὶ ἡ κοινωνικὴ πραγματικότητα δέ θὰ εἶναι πιά δύο ἄσχετοι ἢ ἀντίθετοι μεταξὺ τους κόσμοι, ἀλλὰ θὰ ἀναπτύσσεται ἀνάμεσά τους μιὰ διαλεκτικὴ σχέση: ἡ κοινωνικὴ πραγματικότητα θὰ προβληματίζει τὸ σχολεῖο καὶ τὸ σχολεῖο θὰ φωτίζει, διὰ μέσου τῶν μαθητῶν, τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα.
- β) Ἀφυπνίζονται οἱ ἔμφυτες ἰκανότητες καὶ οἱ κάθε εἶδους ἐμπειρίες τοῦ μαθητῆ, ἀφοῦ θὰ καλεῖται ὄχι μόνον νὰ ἀφομοιώσει δημιουργικὰ τὰ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα τῆς πατρίδας του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιδράσει γόνιμα στοὺς κάθε εἶδους ἐρεθισμοὺς τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Εἰδικότερα, κατὰ τὴ συζήτηση γιὰ τὴ λήψη ἀποφάσεων σχετικὰ μὲ τὴν ὁργάνωση καὶ τὴν πραγματοποίηση τῶν διαφόρων πολιτιστικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν δραστηριοτήτων, τὸ παιδί θὰ ἐθίζεται σὲ συνεχεῖ δημοκρατικὸ διάλογο (ἐλεύθερη ἔκφραση γνώμης, θεμελίωση ἀπόψεων, σεβασμὸς τῆς γνώμης τοῦ συνομιλητῆ, ἀνοχὴ τοῦ ἀντιλόγου) καθὼς καὶ στὴ λήψη ἀποφάσεων κοινῆς, κατὰ τὸ δυνατό, ἀποδοχῆς καὶ, ἐπιπλέον, ὀδηγούμενο ἀπὸ τὸν καθηγητὴ μὲ τὸ σωστὸ τρόπο, θὰ ἀναπτύσσει δική του πρωτοβουλία, θὰ ξεπερνᾷ τίς παρορμήσεις του καὶ θὰ γίνεται μὲ τὸν καιρὸ ἄτομο ὑπεύθυνο καὶ αὐτοκαθοριζόμενο. Ὅλα αὐτὰ θὰ συμβάλουν στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικότητας τοῦ παιδιοῦ καὶ θὰ προωθήσουν ἀποφασιστικὰ τὴν ὁμαλὴ, ἀργότερα, ἑνταξί του στὴν κοινωνία.

2. Οἱ σκολοὶ αὐτοὶ θὰ πραγματοποιηθοῦν, ὅταν ὁργανωτὲς καὶ φορεῖς τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ μαθητὲς σὲ συνεργασία μὲ τοὺς ὑπεύθυνους καθηγητὲς τους. Μόνον ἔτσι οἱ μαθητὲς θὰ ἀναπτύξουν διοικητικὲς καὶ ὁργανωτικὲς ἰκανότητες, ἐνῶ παράλληλα θὰ ἐνισχύσουν τίς προσωπικὲς τους κλίσεις.

Γενικά, μὲ τίς δραστηριότητες αὐτὲς δέν ἐπιδιώκεται μόνον ἡ αὔξηση τῶν γνώσεων, ἀλλὰ προπάντων ἡ ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας καὶ ἡ κἀλλιέργεια τῆς κοινωνικότητας τοῦ μαθητῆ.

Ὅσο ἀξιόλογες, ἐπομένως, καὶ ἂν ἦταν ἀνάλογες δραστηριότητες ποὺ πραγματοποιοῦσαν κατὰ τὸ παρελθόν καθηγητὲς καὶ γυμνασιάρχες μὲ ἀτομικὴ πρωτοβουλία, πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι οἱ δραστηριότητες ποὺ προγραμματίζονται τώρα, τοποθετοῦνται πάνω σὲ κανοῦρια βάση. Ἐνῶ ἐκεῖνες εἶχαν περιλωπαστὸν χαρακτήρα, ἦταν ἀσυντόνιστες καὶ, τίς πῶς πολλές φορές, ἀντιμετώπιζαν τὸ μαθητὴ σάν παθητικὸ δέκτη ἐντολῶν καὶ κατευθύνσεων, αὐτὲς ἐδῶ θεσμοποιοῦνται, ἐντάσσονται σὲ πρόγραμμα λειτουργίας τοῦ σχολείου καὶ ἔχουν βρασιεὶ τους στόχο τὴν ἀνάπτυξη τῆς

πρωτοβουλίας, τῆς αὐτενέργειας καί τῆς συναισθήσεως εὐθύνης τοῦ μαθη-
τη.

3. Πιστεύουμε πὼς οἱ καθηγητές μας, ἀποκτώντας ἐπίγνωση ὅτι μὲ τὸ
νέο θεσμὸ ὁλοκληρώνεται τὸ ἔργο τοῦ σχολείου, θά ἐνστερνωθοῦν τὶς πο-
λιτιστικές καὶ ἀνθρωπιστικές δραστηριότητες, θά τὶς θεωρήσουν δική τους
ὑπόθεση καὶ θά ἐπιδοθοῦν ὁλόψυχα στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νέου αὐτοῦ θε-
σμοῦ. Ἐπόπτες, ἐπιθεωρητές, γυμνασιάρχες καὶ προπάντων καθηγητές,
εἴμαστε βέβαιοι ὅτι θά ἐργαστοῦν μὲ ἐνθουσιασμὸ καὶ μὲ τὴν πίστη ὅτι ἡ
διάθεση μικροῦ ἀριθμοῦ διδακτικῶν ὥρῶν, πού συνελάγεται ἢ πραγματο-
ποίηση τῶν δραστηριοτήτων, θά ἀντισταθμισεῖ – καὶ μὲ τὸ παραπάνω –
ἀπὸ τὰ ὀφέλη πού θά ἀποκομίσουν μακροπρόθεσμα οἱ μαθητές.

Β' Ἐνημέρωση καὶ καθοδήγηση τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ

1. Εἶναι αὐτονόητο πὼς οἱ πολιτιστικές καὶ ἀνθρωπιστικές δραστη-
ριότητες θά δημιουργήσουν κάποια προβλήματα στὰ σχολεῖα. Ἐνα μεγάλο
μέρος τῶν δυσχερειῶν ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ καθηγητές κρίνουν ἴσως ὅτι δὲν
εἶναι ἀρκετὰ προπαρασκευασμένοι γιὰ τὸ ἔργο αὐτό. Ἄν ὅμως ἡ Πολιτεία
κατέληξε στὴν ἀπόφαση νὰ τοὺς ἀναθέσει αὐτὴ τὴν ἀποστολή, αὐτὸ τῆς τὸ
ὑπαγόρευσε ἡ βεβαιότητα ὅτι ἀνθρώποι μὲ ἰδανικά, πανεπιστημιακὴς
σπουδῆς καὶ διδακτικὴ πείρα, ὅπως οἱ καθηγητές τῆς Μ.Ε., εἶναι ἢ, καλύ-
τερα, μποροῦν νὰ γίνουν, μὲ βάση τὰ σημερινὰ ἐλληνικά δεδομένα, οἱ
περισσότερο ἱκανοὶ νὰ πραγματώσουν ἕνα μέτρο, πού θά συμπληρώσει
οὐσιαστικά τὴν παρεχόμενη ἀπὸ τὸ παραδοσιακὸ σχολεῖο μὲρῶσιν τῶν
μαθητῶν μας. Πρέπει πάντως νὰ ἐξαρθεῖ τὸ ὅτι ἡ Πολιτεία, στὴν προσπά-
θειά τῆς νὰ μὴ κάνει ἐπαχθεῖς τὶς συνθήκες ἐργασίας τῶν καθηγητῶν,
κατέληξε στὴν ἀπὸ κάθε ἀποψη ὀρθὴ ἀπόφαση νὰ συνυπολογίσει στὸ
συνολικὸ ὑποχρεωτικὸ ἀριθμὸ ὥρῶν ἐβδομαδιαίας δι-
δασκαλίας τους ὅσες ὥρες τὴν ἐβδομάδα θά ἀπασχο-
λοῦνται μὲ τὶς δραστηριότητες αὐτές.

2. Παράλληλα πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ σωστά καὶ ἡ ἀνάγκη ἐνημε-
ρώσεως τῶν καθηγητῶν μὲ βάση τὴν ἐνθάρρυνση, τὴν κατανόηση καὶ τὸ
διάλογο. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, ἐπιβάλλεται νὰ δοθοῦν οἱ κατάλληλες ὁδηγίες
στὸ διδακτικὸ καὶ τὸ ἐποπτικὸ προσωπικὸ, ἐνῶ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ μεθο-
δευτεῖ ἡ συστηματικὴ ἐπικοινωνία τοῦ ΚΕΜΕ μὲ τοὺς καθηγητές, ἡ ἐμπει-
ρία τῶν ὁποίων ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νέου θεσμοῦ θά εἶναι μελλοντικά
ἰδιαίτερα χρήσιμη.

Συγκεκριμένα κρίθηκε σκόπιμο:

- α) Νὰ ἰδρωθεῖ εἰδικὸ γραφεῖο στὸ ΚΕΜΕ, πού θά συγκεντρώνει καὶ θά
ἐπεξεργάζεται τὶς ἐμπειρίες ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση τῶν πολιτιστικῶν
καὶ ἀνθρωπιστικῶν δραστηριοτήτων σὲ ὁλόκληρη τὴ χώρα ἔτσι, ὥστε
νὰ προκύψει τελικὰ ὕλικὸ χρήσιμο γιὰ τὴν εὐόδωση τῆς ὅλης προσπά-
θειας.
- β) Παράλληλα, ἐκπρόσωποι τοῦ γραφείου αὐτοῦ νὰ πραγματοποιοῦν
κατὰ περιφέρειες εἰδικὲς συγκεντρώσεις τῶν καθηγητῶν, νὰ ἐνημερώ-
νουν γιὰ τὰ προβλήματα πού αὐτοὶ ἀντιμετωπίζουν, νὰ συζητοῦν τὶς
δυσκολίες τους καὶ, μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων, νὰ συμβάλλουν στὴν
καλύτερη ὁργάνωση τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν.

- γ) Σέ κάθε διοικητική επιθεώρηση νά επιλεγούν 2-3 καθηγητές μέ ενδιαφέρον γιά τίς πολιτιστικές καί άνθρωπιστικές δραστηριότητες, οί όποιοί θά βρισκονται σέ συνεχή έπαφή μέ τό παραπάνω γραφείο του ΚΕΜΕ καί θά βοηθούν τούς υπεύθυνους συναδέλφους τους τής ίδιας περιοχής. Τό μέτρο αυτό στήν πρώτη εφαρμογή του θεσμού θά περιοριστεί στήν περιοχή Άττικής.
- δ) Σέ ειδικές συγκεντρώσεις τών έποπτικών όργάνων, εκπρόσωποι του γραφείου πολιτιστικών καί άνθρωπιστικών δραστηριοτήτων του ΚΕΜΕ νά συζητούν μαζί τους συναφή προβλήματα καί, ένδεχομένως, νά όργανώνουν σεμινάρια προπαρασκευής μιās πολιτιστικής δραστηριότητας (λ.χ. μάς έπισκέψεως σέ έργοστάσιο, μουσειό, δημόσιο κατάστημα κτλ.)

Γ' Ειδικότερα όργανωτικά θέματα

1. Οί δυσχέρειες πού προκύπτουν από τήν έλλειψη τών κατάλληλων χώρων καί κυρίως έπαρκούς άριθμού καθηγητών, σέ συνδυασμό μέ τό γεγονός πώς ό νέος θεσμός εφαρμόζεται γιά πρώτη φορά, δημιουργούν τήν ανάγκη νά ξεκινήσει μέ βάση όχι τήν τάξη όλόκληρη αλλά τό κάθε τμήμα τής τάξεως. Μόνο σέ ευθεότερο χρόνο - καί πάντως όχι νωρίτερα από τό Β' τετράμηνο - θά πραγματοποιηθούν ένδεχομένως οί παραπάνω δραστηριότητες σέ κάθε τάξη ως ένιαίο σύνολο.

2. Ο συνολικός άριθμός τών ώρών διδασκαλίας τήν έβδομάδα γιά τά σχολεία πού λειτουργούν μέ πλήρες πρόγραμμα δέ θά αυξηθεί μέ τήν εφαρμογή του θεσμού, αλλά θά παραμείνει έκείνος πού προβλέπει τό ωρολόγιο πρόγραμμα πού ισχύει. Στήν περίπτωση αυτή θά περικοπούν ώρες. Οί ώρες αυτές είναι οι ακόλουθες:

Από τήν Α' τάξη, στήν όποία, όπως δείχνει ό πίνακας κατανομής κατά τάξεις, θά γίνονται μόνο άθλητικές δραστηριότητες, θά περικοπούν: 1 ώρα από τή γυμναστική, 1 ώρα από τήν Ιστορία καί 1 ώρα, στο πρώτο τετράμηνο, από τή Ζωολογία - Φυτολογία καί 1 ώρα, στο δεύτερο τετράμηνο, από τή Γεωγραφία. Συνολικά δηλαδή στήν τάξη αυτή θά περικοπούν τρεις ώρες τήν εβδομάδα, όσες καί οί ώρες πού θά διατεθούν γιά τίς άθλητικές δραστηριότητες.

Από τή Β' τάξη θά περικοπούν: 1 ώρα από τή Γυμναστική, 1 ώρα από τά Άρχαία Έλληνικά καί 1 ώρα από τήν Ιστορία, στο πρώτο τετράμηνο, καί 1 ώρα από τήν Ύγιεινή στο δεύτερο, συνολικά δηλαδή τρεις ώρες γιά τά σχολεία πού θά εφαρμοστεί ό θεσμός τών άθλητικών δραστηριοτήτων. Όμως γιά τά σχολεία πού θά εφαρμοστεί ό θεσμός τών πολιτιστικών δραστηριοτήτων, δηλαδή γιά τά σχολεία Άθηνών, Πειραιώς καί Θεσσαλονίκης, οί ώρες πού θά περικοπούν θά είναι μόνο δύο, 1 ώρα από τά Άρχαία Έλληνικά καί 1 ώρα από τήν Ιστορία, στο πρώτο τετράμηνο, καί 1 ώρα από τήν Ύγιεινή, στο δεύτερο.

Από τήν Γ' τάξη, στήν όποία θά εφαρμοστεί μόνο ό θεσμός τών πολιτιστικών δραστηριοτήτων σ' όλη τή χώρα, θά περικοπούν δύο ώρες: 1 από τά Τεχνικά καί 1 από τή Γεωγραφία, στο πρώτο τετράμηνο, καί 1 από τήν Άγωγή Πολίτη, στο δεύτερο.

3. Στίς άμέσως προσεχείς ήμέρες θά άποσταλεί έγκύκλιος μέ τή συγκεκριμένη ύλη πού πρέπει νά αφαιρεθεί ή νά προσφερθεί περιληπτικά από τά μαθήματα, στα όποία θά γίνουν οί περικοπές αυτές τών ώρών διδασκαλίας.

4. Είναι ευνόητο πώς στα σχολεία που έχουν περικυβηθεί ώρες (έπειδή λ.χ. δέν ύπάρχει καθηγητής τών Τεχνικών ή τής Μουσικής ή γιά όποιούδη-ποτε άλλο λόγο) δέ θά γίνουσι οί παραπάνω περικυβητές.

5. Άν ή προετοιμασία μιάς δραστηριότητας μπορέι - και πρέπει - νά άπαιτήσει άρκετά δίωρα, είναι επίσης πολύ πιθανό τό χρονικό διάστημα τών δύο ώρων νά μήν έπαρκει γιά τήν πραγματοποίησή της. Στην περίπτωση αυτή, θά παραστεί ανάγκη νά χρησιμοποιηθεί κάποιος πρόσθετος χρόνος, π.χ. μισή ώρα ή και μία. Γιά τό λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο νά καταβληθεί προσπάθεια, ώστε οί ώρες τών πολιτιστικών δραστηριοτήτων νά είναι οί ώρες 10-12 ή 11-1 και νά μήν άκολουθούνται άπό άλλες ώρες διδασκαλίας.

6. Πρέπει άπό τώρα νά τονιστεί ότι οί πολιτιστικές και άνθρωπιστικές δραστηριότητες δέ θά είναι ύπόθεση όρισμένων μόνο ειδικοτήτων αλλά όλων τών καθηγητών του γυμνασίου. Σε κάθε τμήμα όμως θά ύπάρχει ό ύπεύθυνος καθηγητής, πού θά συζητεί άπευθείας μέ όλους τούς μαθητές τά διάφορα θέματα κατά τήν διάρκεια τών προβλεπόμενων γιά τό σκοπό αυτό ώρων. Είναι βέβαια δυνατό, άν αυτό κριθεί άναγκαίο ή σκόπιμο, ό ύπεύθυνος καθηγητής νά αντικατασταθεί, πρέπει όμως στίς περιπτώσεις αυτές νά καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε ή αντικατάσταση νά γίνεται στην άρχή τών τετραμήνων του κάθε διδακτικού έτους.

7. Είναι άναπόφευκτο αλλά και χρήσιμο, ιδιαίτερα στό ξεκίνημα του θεσμού, νά άφιερωθούν άρκετά δίωρα σέ διερευνητικές συζητήσεις, πριν άποφασιστεί ή πραγματοποίηση μιάς συγκεκριμένης δραστηριότητας. Άλλωστε σημασία δέν έχει μόνο ή πραγματοποίηση μιάς δραστηριότητας. Ίσως περισσότερο σημαντική είναι ή όλη προεργασία, πού τελικά θά όδηγήσει σ' αυτήν.

8. Κατά τή διάρκεια τών συζητήσεων, οί πολιτιστικές και άνθρωπιστικές δραστηριότητες πού θά επιλεγούν, νομίζουμε πώς πρέπει νά ξεετάζονται σέ συνδυασμό μέ τά προβλήματα πού άναφύονται κατά τήν εκτέλεσή τους. Κριτήρια έπιλογής στην περίπτωση αυτή θά είναι:

- α) Τά ιδιαίτερα διαφέροντα τών μαθητών, ή αντίληπτικότητα τους και τή μαθήματα πού αυτοί διδάσκονται στην τάξη όπου φοιτούν.
- β) Τό κοινωνικό - γεωγραφικό περιβάλλον πού έπηρεάζει τόν κόσμο τών παραστάσεών τους.
- γ) Οί συνθήκες λειτουργίας του σχολείου.
- δ) Οί δυνατότητες πού προσφέρει ή περιοχή (άρχειαλογικοί χώροι, μουσεια, ιδρύματα, εργοστάσια κτλ.).
- ε) Η ευρύτερα νοούμενη παιδευτική σημασία τής καθεμιάς άπό τίς έπιλεγμένες πολιτιστικές και άνθρωπιστικές δραστηριότητες και
- στ) Η δυνατότητα καθολικής συμμετοχής τών μαθητών.

9. Οί καθηγητές πρέπει νά προσέξουν, ώστε άνάμεσα στα τμήματα και, άργότερα, τίς τάξεις νά μήν άναπτυχθεί ό κακώς έννοούμενος άντισημειωτισμός, πού μέ τό άγχος τής μονοπωλήσεως τών διακρίσεων δηλητηριάζει τήν αίσθησή των μαθητών και δέν τούς άφήνει νά χαρούν τούς καρπούς τών προσπαθειών τους.

Δ' Οί πρώτες πολιτιστικές δραστηριότητες

1. Τά χρονικά όρια πού θά καθορίζονται κατά τόν προγραμματισμό τών πολιτιστικών και άνθρωπιστικών δραστηριοτήτων νά είναι άνετα.

επαρκή. "Αν λάβουμε υπόψη μας ότι ο θεσμός εφαρμόζεται για πρώτη φορά, θα καταλάβουμε ότι είναι φυσικό να συναντήσουμε απόρροια έμποδια, που όμως θα ξεπεραστούν τελικά. Γι' αυτό τό λόγο στην αρχή πρέπει οι επιδιώξεις να είναι όσο τό δυνατό λιγότερο φιλόδοξες και να ανταποκρίνονται στις ελάχιστες δυνατότητες ενός μέσου σχολείου. Στην πρώτη αυτή φάση εφαρμογής του θεσμού θεωρείται ιδιαίτερα επιζήμια ή σπουδή για τήν επίτευση πολλών δραστηριοτήτων. Οί καθηγητικοί σύλλογοι δέν πρέπει να έχουν στόχο τους τήν παρουσίαση έντυπωσιακών απολογισμών, στό τέλος του διδακτικού έτους, μέ πλούσια αριθμητικά στοιχεία για τίς δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν. Ο νέος θεσμός πρέπει να θεωρηθεί ως προέκταση και έπιστέγασμα τής άγωγής των μαθητών και να λειτουργήσει ως παράγοντας για τή δημιουργία γνησιότερης και παιδαγωγικά γονιμότερης σχολικής ζωής.

2. Οί δραστηριότητες που ύποδεικνύονται παρακάτω έχουν αποζημιωτικά και μόνο ένδεικτικό χαρακτήρα. Τά σχολεία δέν είναι ύποχρεωμένα ούτε να τίς πραγματοποιήσουν όλες, ούτε να πραγματοποιήσουν μόνο αυτές. Υπάρχουν περιθώρια για τροποποιήσεις και προσαρμογές ανάλογα μέ τά τοπικά δεδομένα και τίς συνθήκες λειτουργίας του κάθε σχολείου. Έπομένως πρόκειται για ένα πρόγραμμα πρώτης εφαρμογής. Αυτό που κυρίως ενδιαφέρει τώρα είναι τό ξεκίνημα πρώτης εφαρμογής. Πρέπει εξάλλου να ύπογραμμιστεί ότι στις τάξεις που θά εφαρμοστεί ή εγκύκλιος αυτή για τίς πολιτιστικές και άνθρωπιστικές δραστηριότητες, δέ θά ισχύσουν όσες από τίς διατάξεις τής εγκυκλίου για τίς μαθητικές κοινότητες μιλούν για παρεμφερείς δραστηριότητες στό Γυμνάσιο.

3. Κατά τό πρώτο λοιπόν στάδιο τής εφαρμογής του θεσμού στις γυμνασιακές τάξεις που προαναφέρθηκαν μπορούν να επιλεγούν:

α) Δραστηριότητες που άφορούν τό άμεσο περιβάλλον του μαθητή και που δέ δημιουργούν θέματα μετακινήσεως από τό σχολείο. Ο μαθητής θά ασχοληθεί μέ τή διαμόρφωση, τήν περιποίηση και τόν έξωραισμό του χώρου που τόν περιβάλλει, άρχίζοντας από τίς αισθησες διδασκαλίας και από τήν αλλη του σχολείου. Μέ τόν τρόπο αυτό θά συνδεθεί μέ τό περιβάλλον του και θά τό αγαπήσει. Αυτό σημαίνει ότι δέ θά περιμένει πρωτοβουλίες του ίδιους αυτού από τρίτους, αλλά θά αισθάνεται ό ίδιος υπεύθυνος για τό περιβάλλον του. Και ακόμη ότι θά φροντίζει διαρκώς για τή διατήρηση τής καλής καταστάσεως του τελευταίου, μέ τήν επίγνωση ότι έτσι προστατεύει τό προσωπικό του έργο.

β) Δραστηριότητες που άφορούν τή γνώση του ιστορικού παρελθόντος και τής σύγχρονης πραγματικότητας. Τέτοιες είναι οι έπισκέψεις αρχαιολογικών χώρων, μουσείων, ιδρυμάτων, εργοστασίων, κέντρων βιοτεχνίας κτλ., χάρη στις όποιες οι μαθητές θά συμπληρώσουν τή μόρφωση που τους παρέχει τό σχολείο, ενώ ταυτόχρονα θά γνωρίσουν τήν πρακτική πλευρά τής ζωής και θά βοηθηθούν στον επαγγελματικό τους προσανατολισμό. Η κατάλληλη και προγραμματισμένη προετοιμασία των έπισκέψεων αυτών θά συντελέσει, ώστε οι μαθητές να αξιοποιούν κατά τόν καλύτερο τρόπο τή χρονική διάρκεια των έξορησών τους και να έπωφελούνται όσο τό δυνατό περισσότερο από αυτές. Έννοείται ότι πριν από κάθε

έπίσκεψη θά προηγηθεί συνεννόηση με τούς αρμοδίους του ιδρύματος λ.χ. ή του μουσείου και ότι θά αποφεύγονται οι πολλές μεταβάσεις σέ πολυσύχναστους χώρους σέ περιόδους τουριστικής αίχμης.

γ) Άλλες δραστηριότητες στήν τάξη και έξω από αυτήν, όπως ή παρακολούθηση μουσικών εκδηλώσεων και θεατρικών παραστάσεων, ή επίσκεψη εκθέσεων κτλ., κυρίως όμως ή οργάνωση εκδηλώσεων του είδους αυτού από τά ίδια τά παιδιά, εφόσον υπάρχουν οι στοιχειώδεις προϋποθέσεις και τά κατάλληλα πρόσωπα για νά τά οδηγήσουν. Και σημειώνουμε πώς στό πλαίσιο τών δραστηριοτήτων μέσα στήν τάξη, πρέπει νά αξιοποιηθούν οι κινηματογραφικές μηχανές και τά έποπτικά όργανα πού υπάρχουν.

δ) Ειδικότερες δραστηριότητες για σχολεία πού, έξαιτίας τής περιοχής στήν όποία βρίσκονται, δέ διαθέτουν τά απαραίτητα δεδομένα για προγράμματα όπως τά παραπάνω. Τέτοιες ειδικότερες δραστηριότητες είναι λ.χ. ή συγκέντρωση και ή μελέτη πληροφοριών από τή ζωή και τό έργο προσωπικοτήτων πού ανέδειξε ή περιοχή, ή μελέτη τής τοπικής αρχιτεκτονικής, ή κατάρτιση διαφόρων συλλογών, όπως ή συλλογή και κατάταξη λαογραφικού ύλικού, ή μελέτη τής τοπικής πανίδας και χλωρίδας και του όρυκτου πλούτου, ή οργάνωση εκθέσεων με εκθέματα τοπικού ή πανελληνίου χαρακτήρα, ή κατάρτιση μικρών βιβλιοθηκών κτλ.

Τό Ύπουργείο εκτιμά πάρα πολύ τίς σημαντικές υπηρεσίες πού θά μπορούσαν νά προσφέρουν σέ κάθε σχολείο όσοι από τούς γονείς και τούς κηδεμόνες τών μαθητών διαθέτουν εμπειρία και ειδικές γνώσεις σχετικά με τίς πολιτιστικές δραστηριότητες, επιφυλάσσεται όμως νά ξεετάσει στό μέλλον διεξοδικότερα τό όλο θέμα, επειδή κρίνει ότι ή ανάμειξη έξωσχολικών παραγόντων στίς δραστηριότητες του σχολείου είναι κάτι πού απαιτεί λεπτούς χειρισμούς και ιδιαίτερη προσοχή.

Όπως είναι εύνόητο, ό θεσμός τών πολιτιστικών δραστηριοτήτων δέν αναφέρεται στούς μαθητές τών νυκτερινών γυμνασίων.

Ο Πρόεδρος του ΚΕΜΕ
ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ

Κοινοποίηση:

1. κ.κ. Νομάρχες του Κράτους.

Έσωτερική διανομή:

1. Γενική Διεύθυνση Γεν. Έκπ/σεως.

2. Δ/ση Μ.Ε.

3. Δ/ση Φυσικής Άγωγής.

ΜΕΡΙΚΕΣ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ
ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Σχετικά με τις πολιτιστικές δραστηριότητες είναι απαραίτητο να δοθούν οι ακόλουθες διευκρινίσεις:

1. **Τι είναι μιá πολιτιστική δραστηριότητα;** Όπως φανερώνει και η λέξη, μέ τόν όρο πολιτιστική δραστηριότητα έννοούμε μιá ένεργεια, μιá δράση, μιá πρωτοβουλία. Η πολιτιστική δραστηριότητα δέν είναι άπλώς μάθηση ή ένδιαφέρουσα συζήτηση στην τάξη. Είναι αντιμετώπιση συγκεκριμένων καταστάσεων, είναι μεθόδευση ενεργειών για τήν ολοκλήρωση μιás δημιουργικής προσπάθειας. Ένώ τό πρόγραμμα διδασκαλίας άλλων μαθημάτων ύποχρεώνει τό μαθητή νά σκέπτεται, νά κρίνει και συχνά νά άπονημονεύει, οι πολιτιστικές δραστηριότητες του δίνουν τήν εύκαιρία όχι μόνο νά σκέπτεται και νά κρίνει, αλλά και νά περνά στη σφαίρα της δημιουργίας. Ο μαθητής τώρα ψάχνει νά βρει ένα δρόμο, άναζητεί λύσεις, οργανώνει, πραγματοποιεί, πετυχαίνει και χαιρείται ή άποτυχαίνει και άποκομίζει πείρα, πείθει ή πείθεται μέ ίσους όρους, ήγείται ή άκολουθεί άνάλογα μέ τήν προσωπικότητά του, άναλαμβάνει έναν όρισμένο ρόλο μέσα στην ομάδα για τήν ομάδα.

2. **Πώς πρέπει νά αντιλαμβανόμαστε τό ένδιαφέρον του μαθητή για ένα θέμα;** Υπάρχουν περιπτώσεις πού οι μαθητές δέ συνειδητοποιούν τά ένδιαφέροντά τους ή δέν τά έκφράζουν σωστά. Πολλές φορές προτείνουν θέματα άπλώς και μόνο για νά πούν κάτι ή επειδή έτυχε νά τά άκούσουν. Πραγματικά ένδιαφέρον είναι ό,τι κινητοποιεί ψυχοπνευματικά τό παιδί και του άφύπνίζει τή δημιουργικότητά του. Άν λοιπόν ή συνειδητοποίηση και ή έκδήλωση γνήσιου ένδιαφέροντος σέ όρισμένες άρχικές φάσεις των πολιτιστικών δραστηριοτήτων είναι δύσκολη, πρέπει ό καθηγητής μέ λεπτούς χειρισμούς νά βοηθήσει τούς μαθητές του προς τήν κατεύθυνση αυτή.

3. **Τι πρέπει νά προσέξουμε στό διάλογο;** Η έξοικείωση του μαθητή μέ τό σωστό διάλογο άναπτύσσεται σέ όλα τά μαθήματα και, βέβαια, στις πολιτιστικές δραστηριότητες. Χάρη σ' αυτές, δίνονται πρόσθετες εύκαιρίες στό μαθητή νά αντιληφθεί ότι πρέπει νά άναπτύσσει μέ ήρεμία τά επιχειρήματά του, νά σέβεται τήν άποψη του άλλου και νά θεμελιώνει τή δική του γνώμη. Παράλληλα ένθαρορνείται για νά υπερνικήσει τήν έσωστρέφεια και τό τυχόν άίσθημα μειονεξίας πού τόν διακατέχουν. Πρέπει έπομένως ό καθηγητής νά καταβάλλει προσπάθεια, ώστε ό διάλογος νά διεξάγεται σέ πολιτισμένη άτμόσφαιρα. Και κάτι άκόμη, πολύ σημαντικό: νά έχει πάντοτε άντικείμενο. Γιατί δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνάμε ότι κύρια σκοπός των πολιτιστικών δραστηριοτήτων είναι ή βαθύτερη καλλιέργεια των μαθητών και ή άνάπτυξη της προσωπικότητάς τους μέ τήν άφύπνιση διαφερόντων, τή δημιουργική προσπάθεια και τήν ούσιαστική μύηση σέ πολιτιστικά έπι-

τεύγματα (τέχνη, ανθρώπινες αξίες, οικονομική ζωή κτλ.). Γενικά, ο διάλογος είναι μέσο, δέν είναι αυτοσκοπός.

4. **Ποιός πρέπει νά είναι ό ρόλος του καθηγητή;** Ό ρόλος του καθηγητή δέν περιορίζεται αποκλειστικά καί μόνο στον άπλό συντονισμό των μαθητικών πρωτοβουλιών. Ό καθηγητής πρέπει νά έμπνεί, νά κατευθύνει, νά λύνει άπορίες, νά διορθώνει σφάλματα, νά συμπληρώνει άνακρινώσεις, νά είναι, γενικά, ή ψυχή τής όλης δραστηριότητας, χωρίς όμως νά παρεμποδίζει τήν πρωτοβουλία καί τή δημιουργικότητα των μαθητών του. Αυτό σημαίνει ότι καλό θά ήταν μέ τόν καιρό νά αποκτήσει ευρύτερη παιδεία, έπιδιδόμενος μέ ένθουσιασμό καί μεθοδικότητα στην άυτοεπιμόρφωσή του. Τά σεμινάρια, οί έγκύκλιοι καί τά ένημερωτικά τεύχη είναι πάρα πολύ χρήσιμα πράγματα, στην κυριολεξία «έκ των ών ουκ άνευ». Άπό μόνα τους όμως δέν είναι άρκετά. Μέ τήν προσπάθεια του καθηγητή για άυτοεπιμόρφωση καί οί πολιτιστικές δραστηριότητες θά έπιτύχουν καί τό σχολείο μας, γενικότερα, θά άποδώσει τούς άναμενόμενους πνευματικούς καρπούς.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ
Α' Άντιπρόεδρος του ΚΕΜΕ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Συζήτηση κατά την τηλεοπτική έκπομπή της 27ης Νοεμβρίου 1976

κ. Καρανικόλας: Θά συζητήσουμε σήμερα γιά ένα νέο μορφωτικό θεσμό, τό θεσμό τών πολιτιστικών καί ανθρωπιστικών δραστηριοτήτων τών μαθητῶν στό Γυμνάσιο. Θά δοῦμε σέ τί συνίσταται ὁ θεσμός αὐτός καί ποιές ὠφέλειες ἀναμένουμε ἀπό αὐτόν.

Θά ἀκούσουμε ἀκόμη πῶς τόν βλέπουν οἱ ἄνθρωποι πού ἄμεσα ἐνδιαφέρονται, οἱ γονεῖς τών παιδιῶν, καί πῶς οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν νωπές τίς ἀναμνήσεις τους ἀπό τό σχολεῖο.

Γιά τό λόγο αὐτό βρισκόμαστε ἐδῶ, ὁ κ. Παναγιώτης Παναγιώτου, Γενικός Ἐπιθεωρητής Μ. Ἐκπαιδεύσεως, ὁ ὁποῖος, κοντά στίς ἄλλες του ὑποχρεώσεις, ἔχει καί τήν εὐθύνη νά παρακολουθήσει τήν ἐφαρμογή τοῦ θεμοῦ αὐτοῦ στά σχολεῖα τά ὁποῖα ἐποπτεύει, ἐπίσης ἡ κ. Ἄννα Τσιρογιάννη, μητέρα ἑνός μαθητῆ τῆς Γ' τάξεως, καί ἕνας νέος ἄνθρωπος μέ νωπές τίς σχολικές του ἀναμνήσεις, ὁ κ. Φραγκίσκος Βέρος.

κ. Τσιρογιάννη: Θά μοῦ ἐπιτρέψετε νά σᾶς πῶ, κ. Καρανικόλα, ὅτι τόσο ἐγώ ὡς μητέρα ὅσο καί πάρα πολλοί ἄλλοι γονεῖς δέν ἔχουμε ἀκόμη συνειδητοποῖαι τήν ἀναγκαιότητα αὐτοῦ τοῦ θεμοῦ τών πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων, πού γιά πρώτη φορά φέτος εἰσάγεται στά σχολεῖα. Μήπως θά μπορούσατε μέ δύο λόγια νά μέ κατατοπίσετε;

κ. Καρανικόλας: Εἶναι φυσικό, κ. Τσιρογιάννη, καί σεῖς καί οἱ ἄλλοι γονεῖς νά μὴν ἔχετε σαφή γνώση αὐτῶν τών δραστηριοτήτων, ἀφοῦ, ὅπως εἶπαμε, εἶναι νέος θεσμός. Ἐκεῖνο πού πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε ἀμέσως, εἶναι πῶς δέν εἶναι μάθημα μέ τήν ἐννοια πού χρησιμοποιοῦμε τόν ὄρο στά σχολεῖα.

κ. Φ. Βέρος: Θά μοῦ ἐπιτρέψετε μιά παρεμβολή. Ἄπ' ὅ,τι καταλαβαίνω ἀπό τόν ὄρο ἀνθρωπιστικές καί πολιτιστικές δραστηριότητες, καί ἐμεῖς κάναμε κάτι τέτοιο, ὅταν πῆγαίνα στό σχολεῖο. Ἀλλά εἶχε περισσότερο χαρακτηριστικά ἀπό τοῦς καθηγητές στοῦς μαθητές. Θυμοῦμαι, χαρακτηριστικά, ὅτι ὁ φιλόλογος συνήθως τῆς τάξεως, δύο ἢ τρεῖς φορές τό χρόνο τό πολύ, ἂν εἶχε τίς καλές του, ὅπως λέγαμε, μᾶς ἐπαινε καί μᾶς πῆγαίνα σέ κανένα μουσεῖο, σέ κανένα ἀρχαιολογικό χῶρο κτλ. Ἐμεῖς ὅμως αὐτό τό βλέπαμε περισσότερο σάν ἀπώλεια μαθήματος, δηλαδή σάν ἕναν τρόπο γιά νά σπάσει ἡ μονοτονία, ὅπως λέγαμε, τών μαθημάτων. Τί συμβαίνει σήμερα, ὥστε νά ἔχει διαφοροποιηθεῖ ἡ κατάσταση; Τί εἶναι αὐτό πού μᾶς κάνει νά μιλάμε γιά νέο θεσμό;

κ. Καρανικόλας: Πρέπει νά σημειώσω πρῶτα ἀπ' ὅλα, κ. Βέρο, ὅτι καί ἀπό τίς δραστηριότητες αὐτές, ὅπως ὀργανώνονταν παλαιότερα στά σχολεῖα ἀπό ὀρισμένους φωτισμένους γυμνασιάρχες καί καθηγητές, πολλά εἶχαν νά κερδίσουν οἱ μαθητές.

Ἄλλο πρέπει νά σημειώσω ἐπίσης ὅτι ὁ νέος θεσμός εἶναι τελείως

διαφορετικός. Συγκεκριμένα, έχω νά επισημάνω ότι οι δραστηριότητες, γιά τίς όποιες μās μιλήσατε, γίνονταν τελείως εύκαιριακά, χωρίς προγραμματισμό, χωρίς συντονισμό καί ό μαθητής ήταν κατά κανόνα άπλός αποδέκτης τών κατευθύνσεων πού χάραζε ό δάσκαλος.

Μέ τό νέο μέτρο αλλάζουν τά πράγματα. Πρώτα, οι πολιτιστικές δραστηριότητες γίνονται σχολικός θεσμός. Έπειτα, εντάσσονται μέσα στό ώρολόγιο πρόγραμμα καί όρίζονται δύο ώρες τήν εβδομάδα γιά τήν όργάνωση καί τή διεξαγωγή τους. Έπιπλέον, ύπάρχει ειδικός καθηγητής σέ κάθε τμήμα τάξεως, ό όποιος παρακολουθεί τίς εργασίες τής τάξεως καί, τό σπουδαιότερο, δέ δέχεται παθητικά ό μαθητής ούτε τή γνώση ούτε τίποτε άλλο, αλλά επεμβαίνει ό ίδιος, μετέχει ενεργητικά καί κάθε τι πού αποκτά, τό αποκτά μέ τή δική του προσπάθεια καί τή συνεργασία του μέ άλλους.

κ. Τστρογιάννη: Καλά όλα αυτά. Νά εύρυνθοϋν βέβαια οι γνώσεις τών παιδιών, αλλά θά έχουν σχέση μέ τά μαθήματα οι νέες αυτές δραστηριότητες;

κ. Π. Παναγιώτου: Όπωςδήποτε οι στόχοι τών πολιτιστικών καί ανθρωπιστικών δραστηριοτήτων δέν ταυτίζονται άπόλυτα μέ τούς σκοπούς τών μαθημάτων, πού αποβλέπουν στήν παροχή γνώσεων. Αυτό δέ σημαίνει βέβαια ότι τίς αποκόπτουμε από αυτήν τήν ίδια τή γνώση. Ίσα ίσα, συχνά τό έρέθισμα γιά τήν διοργάνωση όρισμένων δραστηριοτήτων θά μās τό δώσουν τά ίδια τά μαθήματα. Δηλαδή, οι επισκέψεις στά μουσεια ή σέ εργοστάσια κτλ. θά καλύψουν όπωςδήποτε άνάγκες διδακτικές τής Ιστορίας, τής Φυσικής ή τής Χημείας. Άλλά καί ή Άγωγή του Πολίτη θά όδηγήσει τά παιδιά σέ επισκέψεις στή Νομαρχία, στό Δημαρχείο, σέ άλλα Ίδρύματα, ώστε νά έχουν μιά γόνιμη έπαφή προσωπική μέ αυτό τό ίδιο τό περιβάλλον.

Καταλαβαίνετε λοιπόν ότι ή γνώση μέ αυτό τόν τρόπο καί θεμελιώνεται καί εμπειδώνεται πάνω σέ μιά σταθερότερη βάση.

Όμως, όπως είπα, ό στόχος μας δέν είναι ή γνώση, αλλά ύπάρχει μιά ουσιαστική, θά λέγαμε ειδολογική, διαφορά στό νέο θεσμό. Άποδίδουμε δηλαδή ιδιαίτερη σημασία στή συμμετοχή του μαθητή μας στή λήψη τών αποφάσεων, στό σχεδιασμό καί στήν όργάνωση μιάς πολιτιστικής δραστηριότητας.

Γιά νά γίνω πιό συγκεκριμένος: Πολιτιστικές δραστηριότητες δέ σημαίνει μόνο νά πάρουμε τά παιδιά καί νά τά όδηγήσουμε σέ μουσεια ή σέ διάφορους τόπους έξω από τό σχολείο. Θά άφιερώσουμε ένα, δύο ή καί περισσότερα δίωρα στό νά γίνουν όρισμένες διεργασίες μέσα στήν ίδια τήν τάξη. Δηλαδή, όλα τά παιδιά θά πρέπει νά δραστηριοποιηθοϋν, νά αναπτύξουν τήν πρωτοβουλία τους, τήν αυτενέργειά τους, νά διατυπώσουν υπεύθυνα τή γνώμη τους καί, ζώντας μέσα στή ζωή τής σχολικής κοινότητας, νά μάθουν νά εκφράζουν ελεύθερα τή γνώμη τους καί νά σέβονται τή γνώμη του συνομηλητή τους.

Έτσι, νομίζω, μέ αυτό τόν τρόπο θεμελιώνονται όρισμένες βασικές λειτουργίες τής σχολικής ζωής, αλλά εύρύτερα καί τής ίδιας τής κοινωνίας μας.

κ. Καρανικόλας: Θά ήθελα νά συμπληρώσω τά έξής: Προτού φτάσουμε στό σημείο νά κάνουμε κάτι, δηλαδή νά πάμε έξω από τό σχολείο, γιά νά παρακολουθήσουμε ότιδήποτε είναι αυτό, θά προηγηθεί μιά όλόκληρη διεργασία, ή όποία μπορεί νά κρατήσει όχι πιά μόνο ένα δίωρο, αλλά καί δύο

καί τρία. Γιατί στην περίπτωση αυτή, θά αποφασιστεί καταρχήν από τίς πολλές δραστηριότητες πού είναι δυνατόν νά απασχολήσουν τήν τάξη, ποιά είναι αυτή πού έρχεται σέ πρώτη φάση, ποιά είναι αυτή πού έρχεται σέ δεύτερη κτλ. Ύστερα θά οργανωθεί ή δραστηριότητα αυτή, στή συνέχεια θά πραγματοποιηθεί καί τέλος θά αξιολογηθεί όλη αυτή ή προσπάθεια. Μέ τόν τρόπο αυτό, εκτός από τίς γνώσεις, τίς όποιες ύπογράμμισε ό κ. Παναγιώτου προηγουμένως, ό μαθητής αποκτά καί ένα πλήθος άρετές καί ή προσωπικότητά του προωθείται πρός τήν ολοκλήρωσή της.

Αυτά είναι μαζί μέ τά άλλα πού επιδιώκει ό νέος θεσμός.

κ. Φ. Βέρος: Θά ήθελα νά διατυπώσω μιá ερώτηση πάνω σ' αυτό τό θέμα. Βεβαίως σάν νέος μου άρέσει πάρα πολύ ή ιδέα καί πιστεύω ότι αυτό είναι πού έλειπε από τήν παιδεία μας, νά αναπτυχθεί δηλαδή ή πρωτοβουλία τών μαθητών καί νά ολοκληρώνουμε τήν προσωπικότητά μας, ξεέχονα από τίς γνώσεις πού, νομίζω, πάντα μάς έδινε άρκετές τό σχολείο. Άλλά επειδή τόν πρωτεύοντα ρόλο σ' αυτές τίς νέες δραστηριότητες, μοιραία, θά τόν παίξει ό καθηγητής, πιστεύετε έσείς ως άρμόδιοι ότι οί καθηγητές μας είναι έτοιμοι νά βαδίσουν αυτό τό νέο δρόμο; Τούς δίνεται κάποια βοήθεια, άν καί εφόσον έχουν σκεπτικισμούς ή προβλήματα, πού μοιραία θά υπάρξουν;

κ. Καρανικόλας: Βέβαια ό θεσμός είναι καινούριος καί φυσικό είναι νά δημιουργήσει προβλήματα. Καί, όπως είπατε, γεννάτα τό ερώτημα: Είναι έτοιμος ό καθηγητής νά αντιμετώπισει καί νά λύσει τά προβλήματα αυτά;

Όμως, νά μήν ξεχνούμε ότι ό καθηγητής είναι ένας μορφωμένος άνθρωπος, είναι πτυχιούχος Πανεπιστημιακής Σχολής, εκ προοιμίου αγαπά τό επάγγελμά του, αγαπά τό παιδί, ενδιαφέρεται γιά τά προβλήματα τής παιδείας καί ή γνώμη του είναι ότι όποσδήποτε θά μπορέσει νά ξεπεράσει τίς δυσκολίες, τίς όποιες θά αντιμετώπισει.

Πέρα όμως από αυτό, υπάρχουν πάνω από τόν καθηγητή, όπως ξέρετε, ό Γυμνασιάρχης, ό Γενικός Έπιθεωρητής, ό Έπόπτης, πού θά σταθούν δίπλα του καί θά τόν βοηθήσουν νά εκπληρώσει τήν άποστολή του καί στόν τομέα αυτό, όπως τήν εκπληρώνει καί σέ πολλά άλλα θέματα.

Έμεις μάλιστα οί όποιοι αποτελούμε τό Κέντρο Έκπαιδευτικών Μελετών καί Έπιμορφώσεως, τό ΚΕΜΕ, έχουμε κάνει συγκεντρώσεις τών γυμνασιάρχων, τών επιθεωρητών καί τών έποπτών καί προσπαθήσαμε τά προβλήματα, τά όποια είναι δυνατόν νά παρουσιάσει ή εφαρμογή του θεσμού, νά τούς τά λύσουμε, ώστε εκείνοι μέ τή σειρά τους νά βοηθήσουν τούς καθηγητές.

κ. Τσιρογιάννη: Πολύ καλά όλα αυτά. Άλλά έχω τήν ακόλουθη άπορία. Έγώ π.χ. κατάγομαι από τό Ρέθυμνο καί άπ' ό,τι ξέρω στό Ρέθυμνο υπάρχει τό Αρχάδι καί ή Φορέτσα. Δηλαδή αυτοί οί άνθρωποι, όσο καλή θέληση καί άν έχουν, τί θά μπορούσαν άλλο νά κάνουν, γιά νά υπάρχει μιá ποικιλία δραστηριοτήτων; Γιατί πιστεύω ότι όποσδήποτε δέ θά τούς ικανοποιούν δραστηριότητες γύρω από αυτά τά δύο θέματα καί επισκέψεις στά δύο αυτά μέρη. Μπορούν οί μαθητές του Ρεθύμνου νά απασχοληθούν καί μέ τίποτε άλλο;

κ. Π. Παναγιώτου: Πράγματι, κ. Τσιρογιάννη, αυτό είναι καί άνησυχία πολλών συναδέλφων μας πού ζούν στην έπαρχία. Διατυπώνουν δηλαδή τό ερώτημα: Έμεις δέν έχουμε ούτε μουσειά ούτε εργοστάσια. Τί θά κάνουμε; Μέ ποιά θέματα θά απασχοληθούν οί μαθητές μας; Έμεις όμως πιστεύουμε

ὅτι ἡ ἐπαρχία ἔχει καὶ αὐτὴ τὴ δική της προσωπικότητα καὶ τὰ δικά της ἐνδιαφέροντα. Γιὰ νὰ γίνω πιὸ συγκεκριμένος, ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ζοῦμε στὴν Κάλυμνο, τὰ παιδιά θὰ μπορούσαν π.χ. νὰ μελετήσουν τὸ ἐπάγγελμα τῶν σφουγγαράδων. Νὰ τὸ μελετήσουν ὅμως γόνιμα καὶ δημιουργικά. Νὰ ἐρθοῦν σὲ ἐπαφή μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς σφουγγαράδες, νὰ μαγνητοφωνήσουν ἱστορίες καὶ περιπέτειες παλαιμάχων σφουγγαράδων. Νὰ καταγράψουν οἰκογενειακὰ δικά τους περιστατικά, νὰ μελετήσουν τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν σφουγγαράδων, νὰ συλλέξουν τὰ τραγούδια τους κ.ἄ. Νὰ λοιπὸν ἕνας τομέας δραστηριότητας.

Ἄλλὰ τὰ παιδιά τῆς Καλύμνου μποροῦν ἀκόμη νὰ κάνουν καὶ πολλὰ ἄλλα πράγματα. Νὰ μελετήσουν τὴν πανίδα καὶ τὴ χλωρίδα τοῦ τόπου τους. Νὰ κάνουν μιὰ συλλογὴ ἀπὸ σύνεργα, ἀπὸ ἐργαλεῖα γεωργικὰ ἢ ἀπὸ μιὰ οἰκοσκευὴ καὶ γενικά ἀπὸ εἶδη πού σιγὰ σιγὰ τὰ ἐκτοπίζει ὁ βιομηχανικὸς μᾶς πολιτισμὸς. Νὰ δημιουργήσουν μιὰ συλλογὴ, αἴφνης, ἀπὸ ὄρνυθὰ ἢ μιὰ συλλογὴ λαογραφικὴ. Πέρα ὅμως ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, νομίζω ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα σὲ μιὰ ἐπαρχία. Ὑπάρχουν μοναστήρια, ὑπάρχουν ξωκλήσια, μὲ ἕνα δικό τους πρόσωπο, πού ὅπωςδήποτε ἀξίζει νὰ τὰ δοῦν τὰ παιδιά καὶ νὰ τὰ μελετήσουν.

κ. Καρανικόλας: Θὰ ἤθελα, κ. Παναγιώτου, στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ προσθέσω καὶ τὸ ἔξης: Ὅταν λέμε πολιτιστικὲς δραστηριότητες, δὲ σημαίνει ὅτι ἡ τελευταία κατάληξη εἶναι πάντοτε νὰ βγάλουμε τὰ παιδιά ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ νὰ τὰ πᾶμε νὰ παρακολουθήσουν, ἔξω ἀπὸ αὐτὸ, ὀρισμένα δημιουργήματα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Πολλὲς φορὲς θὰ ἀσχοληθοῦν, ἰδιαίτερα στὴν ἀρχὴ, μὲ πολλὰ πράγματα πού μποροῦν νὰ γίνουν μέσα στὸ σχολεῖο τους. Θὰ μπορέσουν π.χ. νὰ ἐξωραΐσουν τὴν τάξη τους, θὰ μπορέσουν νὰ ἐξωραΐσουν τὸ σχολεῖο τους, θὰ μπορέσουν νὰ ἀναλάβουν νὰ οργανώσουν καὶ νὰ παρουσιάσουν μιὰ θεατρικὴ παράσταση, θὰ θελήσουν νὰ δημιουργήσουν μιὰ ἔκθεση μαθητικῶν τους ἔργων. Καὶ μάλιστα, ὄχι μόνο νὰ τὰ προβάλλουν ὅλα αὐτὰ στὸν κύκλο τὸ σχολικὸ. Θὰ μποροῦν τὰ δημιουργήματά τους νὰ προβληθοῦν καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Δηλαδή νὰ ἐρθεῖ ὁ ἔξω κόσμος, ἡ κοινωνία ἢ ὅποια περιβάλλει τὸ σχολεῖο, νὰ παρακολουθήσει τὴν προσπάθεια αὐτὴ τῆς σχολικῆς, ὥστε νὰ ὑπάρχει καὶ ἕνας διάλογος κοινωνίας καὶ σχολείου.

κ. Π. Παναγιώτου: Αὐτὸ εἶναι μιὰ πάρα πολὺ ὠραία σχέση. Γιατὶ ἔτσι ξεπερνοῦμε τὸ «ἐγὼ» καὶ φτάνουμε στὸ «ἐμεῖς», στὴν ἴδια τὴν κοινωνικὴ ζωὴ.

κ. Τσιρογιάννη: Ἐπίσης θὰ ἔλεγα μήπως καὶ ἐμεῖς οἱ γονεῖς θὰ μπορούσαμε νὰ βοηθήσουμε γιὰ τὴν καλύτερη ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ προγράμματος. Πῶς βλέπετε ἐσεῖς τὴ συμμετοχὴ μας;

κ. Π. Παναγιώτου: Ναι, οἱ γονεῖς ὅπωςδήποτε εἶναι γιὰ τὸ σχολεῖο ἕνα δυναμικὸ καὶ φυσικὰ ἔχουμε καὶ ἀπὸ παλαιότερα δείγματα οὐσιαστικὰ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς βοήθειάς τους στὸ σχολεῖο. Ἐπομένως, κάθε βοήθειά τους εἶναι εὐπρόσδεκτη. Βέβαια, θὰ πρέπει, νομίζω, ὅπωςδήποτε, ἡ σχέση αὐτὴ στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων, νὰ ρυθμισθεῖ σὲ μιὰ ἐπαφὴ τῶν γονέων μὲ τὸ γυμνασιάρχῃ καὶ τοὺς συλλόγους τῶν καθηγητῶν, ὥστε νὰ βρεθεῖ ἡ πιὸ ἐποικοδομητικὴ γιὰ τὸ σχολεῖο λύση.

κ. Φ. Βέρος: Καὶ κατὰ ἄλλο πού μὲ ἀπασχολεῖ καὶ νομίζω ὅτι, ὅσο ἀναπτύσσεται ἡ συζήτηση, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ πῶ:

Μέχρι τώρα ξέραμε τὴν παραδοσιακὴ τάξη πού τὴν γνωρίσαμε ὅλοι,

στήν όποία ό καθηγητής είχε ένα ρόλο, άς πούμε καθοδηγητικό. Δηλαδή, γιά νά μή δώσουμε λαβή σέ παρεξηγήσεις, αυτός είχε τήν μεγαλύτερη δραστηριότητα και αυτός μόνο έδινε στους μαθητές.

Στίς νέες αυτές δραστηριότητες, άπ' ό,τι βλέπουμε, προβλέπεται σοβαρός ρόλος τών μαθητών, δηλαδή και ή κοιτική και ό προγραμματισμός αφήνοντας στους μαθητές. Αυτό μπορώ νά πώ ότι εισάγει ένα νέο πνεύμα στό σχολείο, στό έλληνικό σχολείο, ώς τώρα σχεδόν άγνωστο έκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις. Και πιστεύω ότι θά ήταν ευχής έργο άν θά μπορούσε, κατά κάποιο τρόπο, αυτό τό νέο πνεύμα νά μπει και στά ύπόλοιπα μαθήματα, άν και όπως είπαμε οι δραστηριότητες δέν άποτελούν μαθήματα, καθώς και στους άλλους τομείς τής σχολικής ζωής.

Αυτό, κατά τή γνώμη μου, θά έδινε ένα νέο πνεύμα, πού και τους ίδιους τους μαθητές θά άνύψωνε, θά τους καλλιεργούσε άρετές πού μάς χρειάζονται τόσο στή ζωή, αλλά και ίσως τους καθηγητές θά τους έκανε νά αισθάνονται καλύτερα, και, άν μπορεί αυτό νά λεχθεί, νά αναπτύξουν στενότερους δεσμούς μέ τήν τάξη τους. Οι καθηγητές δηλαδή δέ θά έβλεπαν πιά άπλώς ένα σύνολο μαθητών, τό όποίο είναι άπεναντί τους.

Νομίζετε ότι θά μπορούσαμε νά έπεκτείνουμε κάτι τέτοιο και στήν ύπόλοιπη σχολική ζωή; Όχι βεβαίως σήμερα. Δέ γίνονται αυτά σέ μία μέρα.

κ. Καρανικόλας: Τή σχολική μας ζωή πρέπει νά τή διακρίνει ένα τέτοιο πνεύμα. Και πρέπει νά σημειώσουμε πώς ή σημερινή κατάσταση δέν είναι πιά εκείνη πού θυμούμαστε οι παλαιοί δάσκαλοι και οι παλαιοί μαθητές. Σήμερα ό δάσκαλος είναι συμπαραστάτης τού μαθητή και ό μαθητής μέτεχει ένεργητικά και στή διδακτική εργασία και στή σχολική ζωή. Βέβαια, τώρα μέ κάποιο σύστημα. Γι' αυτό θεσμοθετήθηκε αυτό τό νέο μέτρο, αυτός ό νέος θεσμός τών πολιτιστικών και άνθρωπιστικών δραστηριοτήτων, πού, όπως είπαμε προηγουμένως, άποβλέπει σέ όρισμένες στόχους και όρισμένους σκοπούς. Άποβλέπει και στήν πρόσκτηση γνώσεων, αλλά προπάντων στήν καλλιέργεια τού μαθητή και στήν άναπτυξη τής προσωπικότητάς του.

κ. Τσιρογιάννη: Άκούσαμε πολλά και ώραία. Και πιστεύω πώς ένημερωθήκαμε αρκετά γιά τό νέο αυτό μέτρο. Θά βοηθούσε όμως πολύ νά νοικυζόμαστε στό μυαλό μας αυτά τά πράγματα. Νά κάνουμε δηλαδή κάποιο είδος άνασκόπησης. Κάποια περίληψη αυτών πού έχουν ειπωθεί.

κ. Καρανικόλας: ν. Τσιρογιάννη, μέ προλάβετε. Είχα άκριβώς σκοπό, άν όχι νά συνοψίσω, όμως νά τονίσω τίς βασικότερες όφέλειες από μία σωστή εφαρμογή τού θεσμού.

Πρώτα πρώτα, αίρεται αυτό πού λέμε «στεγανότητα» τού σχολείου. Οι δύο περιοχές, σχολείο και κοινωνική ζωή, δέ μένουν πιά άσχετες μεταξύ τους, αλλά βρισκονται σέ κάποια διαλεκτική θά έλεγα σχέση. Δηλαδή ή κοινωνική πραγματικότητα βοηθά τό σχολείο και τό σχολείο μέ τή σειρά του φωτίζει τήν κοινωνική πραγματικότητα.

Ένα δεύτερο στοιχείο πού συνάγεται από τή συζήτησή μας είναι πώς, όρισμένες δεξιότητες, όρισμένες κλίσεις, όρισμένα ενδιαφέροντα τών παιδιών διαφαίνονται και καλλιεργούνται και όρισμένες άρετές αναπτύσσονται. Δηλαδή μέ τό νά οργανωθεί μία δραστηριότητα, μέ τό νά εκτελεστεί και νά αξιολογηθεί στό τέλος, ό μαθητής άσκειται σέ πολλά πράγματα. Ένδεικτικά, αναφέρω ότι άσκειται στό διάλογο. Πιό συγκεκριμένα άσκει-

ται στό νά θεμελιώνει τίς απόψεις του, στό νά υποστηρίζει τίς απόψεις του καί στό νά ανέχεται τόν αντίλογο.

Παράλληλα άσκειται στήν πρωτοβουλία, στό νά αναλαμβάνει εϋθύνες καί έτσι γίνεται υπεύθυνο καί αυτοκαθοριζόμενο πρόσωπο. Άποκτᾶ ακόμη καί άλλες αρετές, κοινωνικές, πού θά τόν βοηθήσουν αργότερα, ως πολίτη, νά ένταχθεῖ στό κοινωνικό σύνολο, σταθερά καί κατά τρόπο εποικοδομητικό.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ
ΚΑΙ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΣΤΑΔΙΑ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ
ΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ*

Α' Στάδιο: Μύηση στους σκοπούς και στό πνεύμα των πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Μέ αφετηρία την εγκύκλιο και όρισμένες σκέψεις, στίς όποιες οδηγείται κανείς ξεκινώντας απ' αυτήν, θ' αφήσουμε τά παιδιά νά προβληματισοῦν ελεύθερα και νά συζητήσουν μέ άνεση τόν εισαγόμενο θεσμό των πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Δέ θά μήσουμε έμεις τούς μαθητές μας, θά τούς αφήσουμε νά αυτομνηθοῦν. Ίσως τούς δώσουμε μερικά ερεθίσματα, όπως π.χ.: α) Ποιός ό σχολός των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, β) ποιά ή ανάγκη και ή χρησιμότητα του θεσμού, γ) ποιά ή αξία του θεσμού κτλ. Θά ήταν λάθος νά τούς διαβάσουμε ή και νά αναπτύξουμε έμεις τά θέματα αυτά. Μέσα από την ελεύθερη συζήτηση θά προκύψουν άβιαστα όλα όσα καταγράφονται ή περιγράφονται στην εγκύκλιο και άφορούν την παιδαγωγική θεμελίωση. Τίς άρχές της δημοκρατικής συζητήσεως θά τίς ανακαλύψει τό παιδί στην πράξη, όταν δει ότι πραγματικά ή έλλειψη σεβασμού προς τή γνώμη του συνομιλητή μας και ή έλλειψη άνοχής του αντίλογου δέν οδηγούν πουθενά. Πιστεύω ότι τά παιδιά θά μās βοηθήσουν και θά ριχτούν στη συζήτηση μέ κέφι. Έτσι τό δώρο αυτό, και έλπίζω πώς δέ θά διαφνευθώ στίς εκτιμήσεις μου, θά γίνει μιά πραγματική άσση στη σχολική ζωή.

Β' Στάδιο: Άντικείμενο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Μετά τό στάδιο τής μύησης, πού μπορεί νά κρατήσει ένα ή δύο δίωρα, είναι ανάγκη νά καθορίσουν τά παιδιά τό αντικείμενο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων τής σχολικής χρονιάς. Οί γνώμες θά είναι πολλές. Τό κάθε παιδί θά πρέπει νά στηρίξει την άποψη του και νά τή θέσει υπό την κρίση των συμμαθητών του. Καμιά πρόταση δέν άπορρίπτεται από πριν από μέρους μας. Αυτό θά σημαίνει κατάργηση βασικών άρχών τής μαθητικής κοινότητας και άναίρεση όλων εκείνων των θέσεων, στίς όποιες κατέληξαν τά παιδιά στο προηγούμενο στάδιο πού ένδεικτικά δνόμασα στάδιο μωήσεως. Μέσα από την πολλαπλότητα των θεμάτων άρχίζουν και ξεχωρίζουν όρισμένα. Στο τέλος μερικά από αυτά θά συγκεντρώσουν την προτίμηση των μαθητών. Αυτά καθορίζονται ως θέματα δραστηριοτήτων τής σχολικής χρονιάς.

Γ' Στάδιο: «Καλλιέργεια» του θέματος.

Οί ώραίες ιδέες δέν ώριμάζονται από τή μιά στιγμή στην άλλη. Άπό τή σύλληψη μιās ιδέας ως την έφαρμογή της πρέπει νά μεσολαβήσει ένα μικρό

* Άπόσπασμα από εισήγηση του κ. Παν. Παναγιώτου, Γενικού Έπιθεωρητή Μ.Ε., σε συγκέντρωση καθηγητών τής περιφέρειάς του.

ή μεγάλο χρονικό διάστημα έσωτερικής καλλιέργειας. Πρέπει να μάθουμε τα παιδιά να πλησιάζουν με ύπομονη και μεθοδικότητα τό στόχο τους.

Άς υποθέσουμε ότι τελικά ως θέμα πολιτιστικών δραστηριοτήτων καθορίστηκε τό έξής: Τά Μουσεία τής Άθήνας. Επιβάλλεται μιά έμβάθυνση γύρω από τό θέμα:

α) Τί είναι ένα μουσείο, β) ποιά ή σημασία του στην πολιτιστική ζωή ενός τόπου, γ) πώς οργανώνεται και πώς λειτουργεί ένα μουσείο, δ) ποιά ή διάκριση τών μουσείων ανάλογα μέ τούς θησαυρούς πού στεγάζουν, ε) ποιά ή σημασία τών έλληνικών μουσείων σέ παγκόσμιο επίπεδο κτλ.

Δ' Στάδιο: Προγραμματισμός και όργάνωση.

Στό στάδιο αυτό καθορίζονται τά μουσεία πού θά επισκεφθεί ή τάξη. Στόν προγραμματισμό μπορούμε να ακολουθήσουμε μιά λογική χρονική σειρά αρχίζοντας από τήν αρχαιότητα και προχωρώντας ως τή νεώτερη εποχή μας. Έτσι τό παιδί έχει μιά πανοραμική θέαση του πολιτιστικού μας βίου. Καθορίζονται οι ήμερομηνίες επισκέψεων.

Οί μαθητές οί ίδιοι αναλαμβάνουν τήν όργάνωση τών επισκέψεων: διακίνηση μέ λεωφορεία, οικονομική κάλυψη κτλ.

Ε' Στάδιο: Προβληματισμός και ενημέρωση.

Τό να ρίξουμε τά παιδιά σέ μιά ή και σέ περισσότερες αίθουσες ενός μουσείου, όπως γινόταν ως σήμερα, άπροετοίμαστα και άπροβληματίστα, είναι ή χειρότερη λύση. Τά παιδιά πρέπει να ξέρον από πριν τί θά δούν κατά τήν επίσκεψή τους σ' ένα μουσείο. Μιά αίθουσα αρχαϊκής τέχνης μπορεί να καλύψει τά πλαίσια μιάς επίσκεψης. Μιά άλλη επίσκεψη θά έχει ως αντικείμενο τήν κλασική τέχνη κτλ. Έτσι θά μάθουμε τά παιδιά μας να παρατηρούν και όχι απλώς να βλέπουν. Πριν από κάθε επίσκεψη αφιερώνουμε ένα ή περισσότερα δίωρα για έλεύθερες ανακοινώσεις μέσα στην τάξη γύρω από τήν εποχή και τήν άξια του πολιτισμού της, τά χαρακτηριστικά τής τέχνης κτλ.

ΣΤ' Στάδιο: Επίσκεψη - ξενάγηση.

Η επίσκεψη θά πρέπει να έχει πληρότητα ενημέρωσης. Ο καθηγητής δέν έχει πάντοτε τήν απαιτούμενη έπάρκεια, για να καλύψει μέ άνεση και πληρότητα τούς στόχους μιάς επίσκεψης. Ο ξεναγός συχνά είναι καταλληλότερος. Πιστεύω ότι τά παιδιά, ύστερα από τίς διεργασίες πού προηγήθηκαν, θά μπορέσουν να συνομιλήσουν μέ τίς κομματιασμένες συχνά πέτρες ή μέ τά ώραία σώματα και να ανακαλύψουν τό πνεύμα πού σαλεύει κάτω από αυτά.

Ζ' Στάδιο: Ανακοίνωση έντυπώσεων και συζήτηση.

Μέ τό στάδιο αυτό ολοκληρώνεται ό κύκλος ενός επιμέρους θέματος ένταγμένου σ' ένα γενικότερο πλαίσιο. Συζητούνται οί έντυπώσεις, γίνονται άξιολογήσεις και συζητισμοί. Είναι δυνατόν να καθιερώσουμε και ένα βιβλίο, στο όποιο να καταγράφουν οί μαθητές μας τίς έντυπώσεις τους. Μιά τέτοια συλλογή θά είχε γενικότερο παιδευτικό ενδιαφέρον.

ΠΑΝ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
Γενικός Έπιθεωρητής Μ.Ε.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΕΥΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Α' Γενικοί ορίζοντες θεματολογίου:

Τά βασικά στοιχεία πού διαφοροποιούν τις «πολιτιστικές και ανθρωπιστικές δραστηριότητες» από την υπόλοιπη σχολική εργασία είναι: (1) ότι προσανατολίζουν τούς νέους προς συγκεκριμένα θέματα και προβλήματα της ελληνικής πολιτιστικής πραγματικότητας και ζωής, (2) ότι αφήνουν όσο γίνεται περισσότερη πρωτοβουλία στους μαθητές, ώστε αυτοί και να γνωρίσουν έγκουσια και προσωπικά τά προβλήματα πού επιλέγουν και οι ίδιοι να γίνουν φορείς της προσπάθειας, οργανωτές και δημιουργοί.

Μέ τέτοια κριτήρια αναζητώντας οι μαθητές θέματα, βρίσκουν πολυάριθμα (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλα τά θέματα είναι προσιτά για όλες τις περιπτώσεις· ύπείσρχεται τρίτο κριτήριο: σάθμιση τών συγκεκριμένων συνθηκών χώρου, χρόνου, αριθμών). Για εύκολία θά απαριθμήσουμε μόνο ομάδες θεμάτων:

- α) Γνωριμία μέ τή φύση (: ένας καταρράκτης, ένα σπήλαιο, μία λίμνη, τό ποτάμι, ή θάλασσα, ό βάλτος κτλ. κτλ.).
- β) Γνωριμία μέ τήν κοινωνία πού μάς περιβάλλει (: ή ναυτική σχολή, ή επαγγελματική σχολή, τό δρφανοτροφείο, τό δασαρχείο, τό άγρονομείο κτλ. κτλ.).
- γ) Γνωριμία μέ τόν κόσμο τού μόχθου (: στό ίχθυοτροφείο, στό μελισσοκομείο, στό λιμάνι, στή βαμβακοσυγκομιδή, στό έργοστάσιο, στήν οινοποιεία κτλ. κτλ.).
- δ) Γνωριμία μέ τά προβλήματα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής μας (: ή μετανάστευση, ή ύδατόπτωση πού μένει άναξιοποίητη κτλ. κτλ.).
- ε) Γνωριμία μέ τήν ιστορία και τήν πνευματική ζωή τού τόπου μας (: τό γειτονικό μουσειό, τό μεσαιωνικό κάστρο, ή βιβλιοθήκη, ένα αρχιτεκτονικό μνημείο, τό σπίτι τού Παλαμά, ό άνδριάντας τού Βενιζέλου κτλ. κτλ.).
- στ) Γνωριμία μέ τή σύγχρονη τεχνολογία (: ένα φράγμα, ένα ύδροηλεκτρικό έργο, ή ΕΡΤ, ό ηλεκτρονικός ύπολογιστής, ένα κανάλι κτλ. κτλ.).

Β' Προβληματική τών θεμάτων:

Κάθε θέμα είναι πρόβλημα· οι επιμέρους πτυχές του ύποδεικνύονται από τή φύση του. Ένδεικτικά σημειώνουμε ότι τά θέματα της ά' ομάδας προσφέρονται για τίς ακόλουθες επιμέρους διερευνήσεις: (1) επιστημονική σπουδή, (2) μελέτη τών δυνατοτήτων πού ύπάρχουν για άξιοποίηση μέ τά σημερινά τεχνικά μέσα - τά όρατά - και τών ενεργητικών ή άρνητικών επιπτώσεων πού θά προκύψουν, (3) γνωριμία τού νέου άνθρώπου μέ τή

φύση και επίσημανση των άμεσων και έμμεσων αγαθών που προσφέρονται από τη φύση και της υποχρέωσης που προκύπτει για την προστασία της, (4) εφαρμογή θεωρητικών (γεωμετρικών π.χ.) γνώσεων για συγκεκριμένες μετρήσεις, υπολογισμούς επί τόπου κτλ.

Ανάλογες πτυχές για προσωπική ένασχόληση και σπουδή εύκολα θά εντοπίσουμε σ' όλες τις ομάδες. Κριτήρια γι' αυτή την ανίχνευση μπορούν να είναι: (1) γνώση του αντικειμένου όσο είναι έφικτή στην ηλικία των μαθητών μας, (2) πρόκληση διαφέροντος και πρόσκληση για δράση, (3) δημιουργία καταστάσεων που απαιτούν συνεργασία, (4) δημιουργία καταστάσεων όπου χρειάζεται ή συμπαράσταση κάποιου ειδικού (για οδηγίες και κατευθύνσεις), ίσως του καθηγητή, ό όποιος όμως προτιμάει πάντα να μένει όσο μπορεί άθρατος και έτοιμος να παρεμβαίνει, όταν είναι ανάγκη.

Γ' Ένδεικτική μεθόδευση έργασίας:

Δειγματοληπτικά, για την έναρξη κινητοποίησης των μαθητών των τάξεων β' ή γ' γυμνασίου παίρνουμε τά δύο τελευταία θέματα της ομάδας γ' (υποθέτοντας για τη συζήτησή μας ότι τό εργοστάσιο είναι έπεξεργασίας ξύλου):

Και τά δύο θέματά μας απαιτούν να τά δούμε από τις έξής τουλάχιστο πλευρές: (1) την έπιστημονική τους θεμελίωση, (2) την όργάνωση και την οικονομική τους απόδοση, (3) την κοινωνική σημασία τους για την περιοχή όπου βρίσκονται, (4) την αξία των αντίστοιχων επαγγελμάτων και τις απαιτούμενες γι' αυτά σπουδές, (5) την όργάνωση και προστασία των εργαζομένων στις αντίστοιχες εγκαταστάσεις.

Σέ μία πρώτη συζήτηση μέ τά παιδιά στην αίθουσα διδασκαλίας (στην άρχή της σχολικής περιόδου) προβάλλονται θέματα διάφορα· είναι πολύ πιθανά και τά δύο που μνημονεύσαμε, αν έχουν σχέση μέ την περιοχή ή αν έμμεσα τά έχει θίξει ό καθηγητής (όποτε προϋπάρχει κάποιο διαφέρον, κάποια γνωριμία, ίσως και κάποιοι δεσμοί, προϋποθέσεις που θά μάς χρησιμεύσουν).

Από τη στιγμή που υίοθετείται ένα θέμα (και αρχίζει ό προγραμματισμός), άναζητούνται οι τρόποι προσπέλασής του και γίνεται διανομή έργων σέ ομάδες μαθητών· τά έπιμέρους σημεία που έντοπίσαμε παραπάνω απαιτούν ισάριθμες ομάδες έρευνας - έργασίας - παρουσίασης στους υπόλοιπους. Έρευνα - εργασία γίνεται από τις ομάδες ευκαιριακά (έκτός σχολικού χώρου και χρόνου), αλλά προγραμματισμένα, ώστε οι ομάδες να παίρνουν τό λόγο από την «έδρα», για να ένημερώσουν τούς συμμαθητές τους στά όσα έχουν δει και μελετήσει. Όταν τελειώσουν οι παρουσιάσεις αυτές: (α) τό τμήμα έχει κάποια γνωριμία άμεση - έμμεση μέ τό γενικό θέμα (οίνολογία ή ξυλουργικό εργοστάσιο), (β) όλοι οι μαθητές του τμήματος έχουν και προσωπικά άσχοληθεί μέ τό θέμα, έχουν γίνει και δέκτες και πομποί έμπειριών και πληροφοριών, (γ) έχει ώριμάσει τό κλίμα, για να πραγματοποιηθεί και μία έπιτόπια μελέτη - έπίσκεψη.

Πιό συγκεκριμένα:

Στήν οίνολογία κάποιοι μαθητές διαπίστωσαν και μέ τη σειρά τους πληροφορήσαν τούς άλλους ότι: (1) «έκει» λειτουργεί μία μονάδα έπιστημονικής έπεξεργασίας των σταφυλιών, που χρειάζεται ειδικούς χημικούς-οίνολόγους, οι όποιοι χρησιμοποιούν ένα πλήθος όργανα και φάρμακα, (2) ή οίνολογία μετέχει δημιουργικά στην οικονομική ζωή της περιοχής, γιατί

συγκεντρώνει μιά πρώτη ύλη, κάνει επεξεργασία πολλαπλή, συντήρηση, εμφιάλωση, αποστολή... ως τό Τόκιο, τό Λονδίνο, τό Carpetown, (3) ότι, γιά νά λειτουργήσει, χρειάζεται ορισμένη οργάνωση ανθρώπων καί εγκαταστάσεων, γιά νά έχει καλύτερη απόδοση (τό καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα μέ τή μικρότερη δυνατή δαπάνη...), (4) ότι απασχολεί ορισμένο αριθμό ανθρώπων (μέ διάφορες εκεί αναγκαίες ειδικότητες), πού εργάζονται ειρηνικά καί αμειβονται καί συντηρούν τίς οικογένειές τους καί τά παιδιά τους στό σχολείο, (5) ότι οί άνθρωποι αυτοί τής «οίνοποιίας» επιτελούν άθόρυβα έργο άφρόνιμο γιά όλη τήν κοινωνία, έχουν έπάγγελμα άξιοπρεπές, πού προϋποθέτει καί ορισμένη προετοιμασία, ανάλογη βέβαια μέ τό συγκεκριμένο έργο τους, (6) ότι, τέλος, όλοι αυτοί, ανεξάρτητα από ειδικότητα καί ύψος μισθοϋ, έχουν ορισμένη «οργάνωση» συνδικαλιστική, ασφάλιση κοινωνική (ΤΕΒΕ, ΙΚΑ, κτλ.) γιά περίπτωση άρρώστιας, άτυχηματος καί γιά τήν ώρα πού θά γίνουν απόμαχοι, καί ότι ή εργατική νομοθεσία έχει προβλέψει ορισμένες αναγκαίες συνθήκες υγιεινής καί ασφάλειας στό χώρο τής δουλειάς.

Ανάλογη έρευνα - συγκομιδή άλλων ομάδων από τό ξυλουργικό έργοστάσιο θά έχει δώσει μιά εικόνα τής οικονομικής δραστηριότητας, πού άρχίζει από τόν ξυλοκόπο (μέ τήν επίνευση του δασοαρχείου) καί φθάνει ως τήν επίπλωση του σχολείου.

Εκείνα πού επιθυμούμε νά θυμίσουμε τελειώνοντας αυτή τήν ενδεικτική πορεία εργασίας γιά τίς «πολιτιστικές καί ανθρωπιστικές δραστηριότητες» είναι: (1) ότι από τήν επιλογή των θεμάτων ως τήν επίσκεψη στην «οίνοποιία», στό έργοστάσιο, στόν καταρράκτη, στό ίχθυοτροφείο κτλ. κτλ. οί μαθητές είναι καί πρέπει νά έθισθούν νά γίνονται φορείς τής έρευνας, πληροφόρησης, παρουσίαισης, (2) ότι μέ όλα αυτά τά θέματα καί σ' όλες τους τίς φάσεις οί μαθητές έρχονται σέ έπαφή προσωπική μέ τά προβλήματα τής καθημερινής ζωής, μέ πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις συγκεκριμένες, ιδρύματα, εγκαταστάσεις, εικόνες τής φύσης, γιά νά ιδούν προσεκτικά καί στοχαστικά όσα μέ βλέμμα φευγάλο συνήθως αντιπαρέχονται.

Φ. Κ. ΒΩΡΟΣ
Σύμβουλος Β' του ΚΕΜΕ

ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
(στά πλαίσια των πολιτιστικών και ανθρωπιστικών δραστηριοτήτων)

Α' Εισαγωγικά: Η περιβαλλοντική εκπαίδευση δέν πρέπει νά εισαχθεί στά σχολεία μας μέ τόν τίτλο αυτό παρά μόνο άφού κατανοηθούν καλά οί σκοποί της, πού διεθνώς καθορίστηκαν ως έξής:

- α) Νά προκληθεί ή συναισθηματική αντίδραση τών μαθητών, ώστε αυτοί ν' άρχίσουν νά ενδιαφέρονται γιά τό περιβάλλον τους και νά όδηγηθούν σέ μιά «τοποφιλία».
- β) Νά κατανοήσουν τό περιβάλλον, ύστερα από άμεση και βαθύτερη γνωριμία μέ αυτό, και
- γ) Νά προκληθεί ή ήθική τους αντίδραση, δηλ. οί μαθητές νά αποφασίσουν νά συμβάλουν στην προσπάθεια γιά τή διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και νά συνεργαστούν σέ ποικίλες μεθοδεύσεις γιά τή βελτίωση τών σχέσεων ανάμεσα στίς άπαιτήσεις της σύγχρονης ζωής και τό φυσικό περιβάλλον, τήν πολιτιστική μας κληρονομιά και τό λαϊκό μας πολιτισμό.

Νομίζουμε ότι οί σκοποί αυτοί έναρμονίζονται άπόλυτα μέ τό ιδεατό περιεχόμενο πού επιθυμούμε νά δώσουμε στίς πολιτιστικές - ανθρωπιστικές δραστηριότητες. Μάλιστα τά εμφανέστερα χαρακτηριστικά της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης τήν καθιστούν έξαιρετικά πρόσφορη, ώστε ένα μέρος της είναι δυνατό νά ενταχθεί στίς πολιτιστικές δραστηριότητες: δηλ.: α) ή περιβαλλοντική εκπαίδευση δέν άποτελεί άντικείμενο μιάς όρισμένης ειδικότητας, αλλά διαποτίζει όλες τίς ειδικότητες, είναι μιά σύνθεση περισσότερων ειδικοτήτων, β) οί μέθοδοι πού ταιριάζουν στην περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι άπαλλαγμένες από κάθε ίχνος άκαδημαϊσμού και αυταρχισμού, είναι «μαθητοκεντρικές» (άφήνουν μεγάλα περιθώρια στην αυτεγγεία τών μαθητών και ένθαρρύνουν τήν άνάλψη πρωτοβουλίας) και γ) ή περιβαλλοντική εκπαίδευση άνασυνδέει τό σχολείο μέ τή σύγχρονη ζωή, εισάγοντας τήν τελευταία στό κέντρο τών ενδιαφερόντων τών μαθητών.

Στόν τόπο μας, μιλώντας γιά περιβαλλοντική εκπαίδευση ό νοός μας πηγαινει κυρίως ή στους άμεσους κινδύνους γιά τό περιβάλλον μέσα στό όποιο ζούμε ή στή στενότερη γνωριμία του παιδιού μέ τή φύση. Όμως θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, πού μάλιστα θά προκαλέσουν ζωηρότερο τό ενδιαφέρον τών μαθητών, ύπάρχουν μέσα στά άστικά κέντρα. Τά θέματα αυτά παρουσιάζουν πλούσιο περιεχόμενο, μεγάλη ποικιλία και από τή φύση τους εύκολύνουν τήν κατανομή της εγγραφίας σέ επιμέρους ομάδες μαθητών. Αντί νά μιλάμε συνεχώς, χωρίς ιδιαίτερη περίσκεψη, γιά τήν άπάνθρωπη σύγχρονη πόλη και νά τήν καταδικάζουμε χωρίς διαδικασία, χωρίς παράλληλα νά μπορούμε νά τήν αντικαταστήσουμε στό ρόλο τό

δυναμικό που παίζει στη σύγχρονη ζωή, καλύτερο είναι να καλέσουμε τα παιδιά να συμπλιωθούν με το περιβάλλον στο οποίο είναι υποχρεωμένα να ζήσουν και να συμβάλουν στη βελτίωσή του.

Τά θέματα που αφορούν το αποκλειστικά αστικό περιβάλλον καλό είναι να παρουσιάζουν περισσότερες από μία πλευρές, ώστε, αφού η κάθε ομάδα μαθητών εξετάσει την καθεμιά τους, στο τέλος να επιχειρείται η σύνθεσή. Η εξέταση δεν πρέπει να είναι μόνο στατική (περιγραφική ή ιστορική), αλλά και δυναμική, δηλ. να αναδεικνύεται στο τέλος η λειτουργικότητα του αντικειμένου που εξετάστηκε: ποιά σημασία έχει αυτό για τη ζωή του συγκεκριμένου αστικού κέντρου.

Β' Στη συνέχεια δίνουμε ενδεικτικά όρισμένα θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα αστικά κέντρα.

(Για καθένα από τα θέματα, εκτός από την πληροφόρηση, θα απαιτούνται: πίνακες, φωτογραφίες, διαφάνειες, διαγράμματα, απόψεις παραγόντων, «ένστοιανέ» κτλ.).

Ι. Ανάπτυξη ενός θέματος.

Τό πράσινο στην πόλη μας.

Α' Είναι πολύ πιθανό οι μαθητές μας οι ίδιοι να υποδείξουν τό θέμα ή να τό προτιμήσουν, μόλις γίνει ό σχετικός ύπαινιγμός. Στο πρώτο δίωρο, α) δίνεται σπόν όρο «πράσινο» όλη ή έκταση του, από τό δάσος ως τή γλάστρα τής νοικοκυράς. Ταυτόχρονα θά δηλωθεί ή σημασία που έχει για τή ζωή του ανθρώπου, ιδιαίτερα στο περιβάλλον των αστικών κέντρων, όπου ό κίνδυνος από τά καυσάερια κτλ. όλοένα γίνεται άπειλητικότερος. Οί μαθητές μπορούν να δώσουν οι ίδιοι όλα τά στοιχεία που συγκροτούν τή γενική εικόνα, από τήν όποία ξεκινάμε. β) Στη συνέχεια χωρίζονται σε ομάδες, από τίς όποιες ή καθεμιά αναλαμβάνει, ανάλογα με τήν έκταση τής πόλης και τήν παρουσία του πράσινου σ' αυτήν, 1) έναν τομέα τής πόλης ή 2) έναν συγκεκριμένο τομέα του θέματος (π.χ. τά δέντρα ή οι πρασιές και τά διακοσμητικά φυτά ή οι βοτανικοί κήποι).

Β' Η κάθε ομάδα, α) θά πρέπει να έντοπίσει τά σημεία τής πόλης που παρουσιάζουν ειδικό ένδιαφέρον, να τά φωτογραφήσει, να τά περιγράψει και να συγκεντρώσει κάθε πληροφορία σχετικά με αυτά, ιδιαίτερα πληροφορίες για επικείμενο κίνδυνο να καταρρηθεί τό πράσινο σημείο για όποιοδήποτε λόγο. β) Θά μελετήσει τά είδη του πράσινου που συναντά, θά φροντίσει να πληροφορηθεί τούς όρους που σύντελούν στην ευδοκίμησή τους και ιδιαίτερα αν αυτά προσαρμόζονται με τίς κλιματολογικές συνθήκες τής πόλης.

Γ' Οί ομάδες παρουσιάζουν στην τάξη τό ύλικό που συγκέντρωσαν. Τοποθετούντα τά πράσινα σημεία έπάνω σε χάρτη ή σε σχεδιάγραμμα τής πόλης. Μέ ειδικούς ύπολογισμούς βγαίνει ή έκταση που καλύπτει τό πράσινο στην πόλη και ή ποσοστιαία αναλογία τής σε σύγκριση με τή συνολική έκταση τής πόλεως.

Δ' α) Η τάξη καταλήγει στα τελικά πορίσματα: Η παρουσία του πράσινου στην πόλη είναι τόση, ώστε ό ρόλος του είναι ευεργετικός από άποψη υγείας και αισθητικής ή, αντίθετα, ή παρουσία αυτή είναι ύποτονική. β) Προκαλείται από μόνη τής ή ήθική αντίδραση τής τάξης και ή ενεργοποίησή τής: στην πρώτη από τίς παραπάνω περιπτώσεις για να διατηρη-

θει ή άρμονική συνύπαρξη φυσικού περιβάλλοντος και του σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού, στή δεύτερη νά διατηρηθοϋν οι νησιδες του πράσινου και νά γίνουν προσπάθειες γιά επέκτασή του. Οι μαθητές θά σκεφθοϋν πάνω στόν τρόπο μέ τόν όποιο θά μεθοδεϋσουν τίς προσπάθειές τους, ώστε νά προκϋψει, έστω και ένα μικρό, θετικό άποτέλεσμα.

(Ανάλογο θέμα: τά ζώα πού κατάφεραν νά επιζήσουν στήν πόλη μας).

Προτείνουμε άκόμη, ένδεικτικά, μιά σειρά θεμάτων μέ σύντομο διάγραμμα όργανώσεως τής δραστηριότητας:

II Διαγράμματα θεμάτων

1. Οργάνωση και λειτουργία του δικτύου τής αστικής συγκοινωνίας.

Οί μαθητές:

- α) θά διακρίνουν τά διάφορα μέσα συγκοινωνίας πού χρησιμοποιούνται στήν πόλη τους (ηλεκτρικός σιδηρόδρομος, τρόλλεϋ, αστικά λεωφορεία κτλ.).
- β) θά χωριστοϋν σέ ομάδες, από τίς όποιες ή καθεμιά θά έξετάσει τά όσα άφοροϋν καθένα από τά μέσα αυτά: συνολικός αριθμός τους, γραμμές και στάσεις (έδω μποροϋν νά φιλοτεχνήσουν διαγράμματα), ώρες κανονικής κυκλοφορίας - ώρες αίχμης.
- γ) θά βροϋν στοιχεία γιά τήν όργάνωση, τό προσωπικό τους, τά οικονομικά τους.
- δ) θά δείξουν τήν αναγκαιότητα τών μέσων αυτών γιά τή ζωή τής πόλης, αλλά και τίς άρνητικές επιπτώσεις: καυσαέρια, θόρυβοι κτλ.

(Ανάλογο θέμα: δίκτυο άποχετεϋσεως τής πόλης μας).

2. Οί βιτρίνες τών καταστημάτων τής πόλης μας.

Οί μαθητές:

- α) θά χωριστοϋν σέ ομάδες, πού θά αναλάβουν ή καθεμιά τους ή μιά κατηγορία καταστημάτων ή έναν τομέα τής πόλης.
- β) θά έντοπίσουν τίς πιό ένδιαφέρουσες και θά τίς τοποθετήσουν πάνω σέ έναν χάρτη (ή σχεδιάγραμμα) τής πόλης τους.
- γ) θά φωτογραφήσουν ή θά άποδώσουν μέ σκίτσο τίς πιό ένδιαφέρουσες, κατά τή γνώμη τους.
- δ) θά μιλήσουν γιά τήν αισθητική τους άξία.
- ε) Ύστερα από πληροφορίες πού θά πάρουν από τούς επιχειρηματίες και τό άγοραστικό κοινό, θά προσδιορίσουν τήν έμπορική τους άποδοτικότητα.
- στ) θά έντάξουν τίς βιτρίνες: 1) Στο σύνολο τών αξιοθεάτων τής πόλης τους, 2) Στο σύνολο τών μέσων, μέ τά όποια προσελκύεται τό άγοραστικό κοινό.

(Ανάλογο θέμα: Οί έμπορικές επιγραφές).

3. Τά αγάλματα (έκτός μουσείων) στήν πόλη μας.

- α) Οί μαθητές θά χωριστοϋν σέ ομάδες, από τίς όποιες ή καθεμιά θά άσχοληθεί μέ μιά περιοχή τής πόλης.
- β) Η κάθε ομάδα θά έντοπίσει τά αγάλματα τής περιοχής της και θά τά τοποθετήσει πάνω σέ σχεδιάγραμμα τής πόλης.
- γ) θά φωτογραφήσει ή θά άποδώσει μέ σκίτσα τά πιό ένδιαφέροντα από αυτά.
- δ) θά φροντίσει νά συγκεντρώσει βιογραφικές ή άλλες σχετικές πληροφορίες γιά τόν είκονιζόμενο.

- ε) Θά προσδιορίσει γιατί ό εικονιζόμενος τιμήθηκε στό σημείο όπου είναι τό άγαλμά του.
- στ) Θά ενδιαφερωθεΐ γιά τόν καλλιτέχνη πού έκανε τό άγαλμα και θά δώσει πληροφορίες γιά αυτόν.
- ζ) Θά προβεί σέ αισθητικές κρίσεις γιά τό έργο.
- η) Στό τέλος θά εκτιμηθεΐ ή συμβολή τών άγαλμάτων στην ιστορική και αισθητική παρουσία της πόλης.
(Παράλληλο θέμα: Ένδιαφέροντα κτίσματα στην πόλη μας).
4. Οί ξένοι στην πόλη μας. (Εΐτε μονιμότερα εγκατεστημένοι - παροικίες, πρεσβείες, έμπορικές αντιπροσωπεΐες κτλ. - εΐτε προσωρινά, τουρίστες κτλ).
- α) Οί μαθητές συγκεντρώνουν στοιχεία γιά τόν αριθμό τών ξένων και την αναλογία του μέ τούς Έλληνες.
- β) Έξετάζουν τό σκοπό γιά τόν όποιο έχουν έρθει στην πόλη οί ξένοι αυτοί.
- γ) Τούς χωρίζουν κατά εθνικότητα και παρουσιάζουν πίνακα μέ στατιστικά στοιχεία.
- δ) Προσδιορίζουν τό βαθμό οικείωσης τών ξένων πρός την πόλη και τούς κατοίκους του.
- ε) Προσδιορίζουν τά σημεία τής πόλης στά όποια συχνάζουν αυτοί.
- στ) Έξετάζουν κατά πόσο ή πόλη τους διευκολύνει τούς ξένους στην παραμονή τους (Σηματοδότηση - έπιγραφές - σταθμοί μέσων συγκοινωνίας - πάρκιγκ - κάμπιγκ - ξενοδοχεία - τουριστική άστυνομία κτλ.).
- ζ) Προσδιορίζουν τή σημασία πού έχουν γιά την πόλη οί ξένοι.
(Ανάλογο θέμα: Κέντρα κοινωνικής ή θρησκευτικής ή έμπορικής ή καλλιτεχνικής κτλ. ζωής στην πόλη μας).

ΗΛΙΑΣ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σύμβουλος Β΄ του ΚΕΜΕ

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ

Όλοένα και περισσότερο γίνεται διεθνώς αντίληπτή στις μέρες μας η μεγάλη σημασία της προστασίας και διατηρήσεως των αρχιτεκτονικών μνημείων και των παραδοσιακών κτισμάτων. Το θέμα παρουσιάζει – πρέπει να παρουσιάζει – ιδιαίτερη σπουδαιότητα για μία χώρα όπως η δική μας, η οποία με την ιστορία της των τριών χιλιάδων χρόνων είναι γεμάτη από δημιουργήματα του είδους αυτού. Πώς θα μπορούσε να οργανωθεί μία πολιτιστική δραστηριότητα γύρω από το επίκαιρο αυτό πρόβλημα, που είναι πολύ πιθανό να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών: Ἀπάντηση στο ἔρώτημα ἀποτελεῖ τὸ παρακάτω κείμενο τοῦ κ. Κυριάκου Σ. Κατσιμάνη, εἰσηγητῆ τοῦ ΚΕΜΕ, ἀπὸ εἰδικὸ μάθημα πρὸς τοὺς καθηγητὲς πού εἶχαν παρακολουθήσει τὴν ταχύρρυθμη (δύμηνη) ἐπιμόρφωση στὴ ΣΕΛΜΕ τὸ περασμένο σχολικὸ ἔτος. Στὴν ἀνάπτυξη τῆς εἰσηγήσεως θεωρεῖται ὡς δεδομένη ἡ προβολὴ τοῦ θέματος καὶ ἡ ἐπιλογή του ἀπὸ τοὺς μαθητὲς.

1. Σκοπὸς τῆς δραστηριότητας.

Οἱ μαθητὲς μας θὰ εἶναι οἱ αὐριανοὶ ἐνεργοὶ πολῖτες μιᾶς χώρας μὲ πολλὰ, ἀκόμη, ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα καὶ παραδοσιακὰ κτίσματα. Ἄν ἐξαίρεσουμε τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς πού προστατεύονται σὲ γενικὲς γραμμὲς ἱκανοποιητικά, τὸ ὑπόλοιπο ὑλικὸ διαβρώνεται ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ ἐξαφανίζεται μὲ ραγδαῖο ρυθμὸ ἐξαιτίας τῆς ἀδιαφορίας πού ὀδηγεῖ στὴν ἐγκατάλειψη, ἢ τῆς τάσης γιὰ κατεδάφιση μὲ σκοπὸ τὴν ἀνεγερση ὄγκων ἀπὸ μετόν.

Τὰ παιδιά μας πρέπει νὰ πονέσουν τὰ παραδοσιακὰ κτίσματα καὶ τὰ κάθε λογῆς μνημεῖα τῆς πατρίδας μας, πού εἶναι ἀρμονικὰ δεμμένα μὲ τὸ φυσικὸ τοπίο καὶ τὴν ἱστορία της, ὥστε νὰ κάνουν αὐριο τὸ πᾶν γιὰ τὴ συντήρηση καὶ τὴ διάσωση ὧν θὰ ἔχουν ὡς τότε ἀπομείνει. Ὅμως αὐτὸ θὰ γίνῃ, ἂν ἀπὸ τὴν ὅλη πολιτιστικὴ δραστηριότητα κατανοήσουν:

- α) Τὴ μεγάλη, τὴν ἀνεπανάρθωτὴ ἀπώλεια ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων καὶ παραδοσιακῶν κτισμάτων, πού ἀφήσαμε νὰ συντελεσθῇ ἀπὸ ἀναβλητικὴ ἢ μειωμένη εὐαισθησία στὴν οἰκοδομικὴ ἀναρχία.
- β) Τοὺς ἄμεσους κινδύνους πού ἀπειλοῦν τὰ κάθε εἶδους ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα τῆς χώρας μας καὶ τὰ παραδοσιακὰ κτίσματά της.
- γ) Τὴν ἱστορικὴ καὶ πολὺ συχνὰ καλλιτεχνικὴ σπουδαιότητα πού ἔχουν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα καὶ τὰ παραδοσιακὰ κτίσματα τῆς πατρίδας μας, καθὼς καὶ τὴν ἀπὸ κάθε ἄποψη μεγάλη σημασία πού παρουσιάζει ἢ διατήρησή τους, καὶ
- δ) Τοὺς τρόπους καὶ τίς μεθόδους γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ στόχου αὐτοῦ.

2. Πορεία ὀργανώσεως τῆς δραστηριότητας

- α) Μία ὀμάδα μαθητῶν μπορεῖ νὰ ἐργαστεῖ γιὰ τὴν κατάταξη τῶν «διατη-

- ρητέων μνημείων» τῆς Ἑλλάδας σέ κατηγορίες (λ.χ.: αα) Σέ ἀρχαιολογικά μνημεῖα, ββ) σέ νεώτερα ἱστορικά οἰκοδομήματα καί γγ) σέ παραδοσιακά κτίσματα κτλ.). Ἐννοεῖται ὅτι δέν πρόκειται γιά ἀπογραφή ἀλλά γιά ἐπισήμανση τῶν διαφόρων κατηγοριῶν καί ἀναφορά χαρακτηριστικῶν παραδειγμάτων. Ἡ ἐργασία μπορεῖ νά καταλήξει σέ ἐκθεση εἰκόνων ἀπό κάθε κατηγορία καί σέ σχετική ἀνακοίνωση πού θά συνοδεύεται ἀπό συζήτηση καί συμπεράσματα.
- β) Μιά δευτέρη ομάδα μαθητῶν μπορεῖ νά ἐργαστεῖ γιά τήν κατάταξη σέ κατηγορίες τῶν «διατηρητέων μνημείων» τῆς Εὐρώπης (λ.χ.: σέ εἶδη ναῶν, σέ ἀνάκτορα, σέ δημόσια ἰδρύματα κτλ.). Καί ἐδῶ ἡ ἐργασία μπορεῖ νά καταλήξει σέ ἐκθεση εἰκόνων ἀπό κάθε κατηγορία καί σέ σχετική ἀνακοίνωση πού θά συνοδεύεται ἀπό συζήτηση καί συμπεράσματα.
- γ) Μιά τρίτη ομάδα μαθητῶν μπορεῖ νά συγκεντρώσει φωτογραφίες, ἀποκόμματα ἐφημερίδων, λευκώματα κτλ., ὅπου γίνεται λόγος: αα) Γιά ἀρχιτεκτονικά μνημεῖα καί κτίσματα πού γιά ὀποιοδήποτε λόγο ἔχουν πιά χαθεῖ καί ββ) γιά τούς κινδύνους πού ἄμεσα ἡ ἔμμεσα ἀπειλοῦν αὐτά πού ἔχουν ἀκόμη ἀπομείνει. Τό παραπάνω ὕλικό μπορεῖ νά παρουσιαστεῖ κατά τέτοιο τρόπο, ὥστε νά γίνεται ἀντιπαράθεση παλαιῶν γραφικῶν κτισμάτων καί σύγχρονων ἀκαλαίσθητων ὄγκων ἀπό μετόν («Ἄλλοτε... τώρα...», «Τί ὑπολείπεται ἀκόμη... τί μπορεῖ νά συμβεῖ αὔριο...» κτλ.). Καί ἐδῶ θά γίνει παρουσίαση τοῦ ὕλικου μέ εἰδική ἀνακοίνωση, στό τέλος τῆς ὁποίας θά ἀνταλλαγοῦν ἀπόψεις καί θά συναχθοῦν συμπεράσματα.
- δ) Μέ τή βοήθεια, τέλος, τοῦ καθηγητῆ, 2-3 μαθητές θά ἐτοιμάσουν ἀνακοίνωση, ὅπου θά ὑπογραμμίζεται ἡ σημασία τῆς διατηρήσεως τῶν κάθε εἶδους μνημείων καί κτισμάτων. Πρὸς τί τόσος ἀγῶνας γιά ὀρισμένα ἐτοιμόρροπα – κάποτε – κτίσματα, τῆ στιγμῆ πού ἡ πρόοδος ἀπαιτεῖ τήν ἀντικατάστασή τους μέ ἄλλα, μοντέρνα, εὐρύχωρα, ἐξοπλισμένα μέ ὄλες τίς σύγχρονες ἀνέσεις; – Ἐδῶ θά τονιστεῖ ὅτι ἔνα ἀρχιτεκτονικό μνημεῖο, ἔνα διατηρητέο οἶκημα, ἔνα παραδοσιακό κτίσμα κτλ. δέν εἶναι ἀπλῶς κάτι χ ρ ὴ σ ι μ ο . Πέρα ἀπό τή χρησιμότητα – ἡ καί τήν ὅποια καλλιτεχνική του σπουδαιότητα – ἔχει κάποια σημασία. Εἶναι ἔργο δεμένο μέ μία ὀρισμένη στιγμή μερικῶν ἀτόμων ἢ ἐνός ὀλόκληρου λαοῦ. Ἄρα ἐκφράζει μία νοοτροπία, ρίχνει κάποιο φῶς στήν ἐξελικτική πορεία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Δεμένο μέ τόν τόπο καί τό λαό, τό κτίσμα αὐτό, εἶναι ἕνας καθρέφτης, ὅπου ὁ καθένας βρῖσκει κάτι ἀπό τήν περιπέτεια τῶν προγόνων του ἢ τῆς ομάδας, στό πλαίσιο τῆς ὁποίας ζεῖ. Ἄρα τό κτίσμα εἶναι παρόρμηση γιά ἕνα εἶδος ἐθνικῆς αὐτογνωσίας. Ἡ κατεδάφιση ἢ ἡ ἐγκατάλειψη του στή διαβρωτική ἐπενέργεια τοῦ χρόνου (πού εἶναι, οὐσιαστικά, τό ἴδιο πράγμα) πρέπει νά ἀποτρέπεται, γιατί θίγει, βλάπτει τόν ἄνθρωπο καί ὡς ἄτομο καί ὡς πολίτη.

3. Ἐπίσκεψη τῶν μαθητῶν σέ ἀρχιτεκτονικά μνημεῖα ἢ παραδοσιακά κτίσματα τῆς περιοχῆς τους.

Σκοπός τῆς ἐπισκέψεως εἶναι ἡ διαπίστωση τῆς φθορᾶς πού ἔχει συντελεσθεῖ ἀλλά καί ἡ ἐνημέρωση σχετικά μέ προσπάθειες πού τυχόν καταβάλλονται γιά τή διάσωση ὀρισμένων οἰκοδομημάτων, τά ὅποια ἔχουν

άπομείνει. Η επίσκεψη μπορεί να γίνει και μετά την παρακολούθηση της ταινίας, για την οποία γίνεται λόγος στή συνέχεια.

4. Τι γίνεται σχετικά στήν Εύρώπη: Παρακολούθηση της ταινίας «Europa Nostra».

Περιεχόμενο της ταινίας: Στήν κατάσπαρτη μέ κάθε είδους μνημεία και παραδοσιακά κτίσματα «γηραιά ήπειρο» έχει από καιρό κηρυχθεί ένα είδος σταυροφορίας για τή συντήρηση και διάσωσή τους. Η ταινία επιμένει στή σημασία τών προληπτικῶν μέτρων προστασίας (τά όποια είναι πολύ προτιμότερα από τήν «κατόπιν έορτής» ανοικοδόμηση ή αναστήλωση) και κάνει συγκεκριμένες ύποδείξεις για τήν έπιτυχία της προσπάθειας αúτης*.

5. Συζήτηση στήν τάξη. Γενικά συμπεράσματα (άπό τήν επίσκεψη και άπό τήν ταινία).

ΚΥΡΙΑΚΟΣ Σ. ΚΑΤΣΙΜΑΝΗΣ
Εισηγητής του ΚΕΜΕ

* Όσοι άπό τούς κ.κ. καθηγητές έπιθυμούν - και έφόσον αυτό άνταποκρίνεται στά ενδιαφέροντα τών μαθητῶν της τάξης τους - μπορούν να έπικοινωνήσουν μέ τήν «Έλληνική Έταιρεία» (Παν/μίον 10, Άθήνα, 134, τηλ. 605319 και 622535) και, ύπευθυμίζοντας τίς ύπ' αριθ. 213/29-12-76 και 240/16-3-77 έπιστολές της, καθώς και τήν ύπ' αριθ. 303 άπάντηση του ΚΕΜΕ, να ζητήσουν να δανειστούν: α) τήν ταινία «Europa Nostra» και β) μιά ταινία έγχρωμων σταθερών εικόνων μέ θέμα τή ρύπανση του περιβάλλοντος και τήν άνάγκη προστασίας του.

ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΗΛΕΩΝ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ
ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ

«Όσοι λαοί δέν έκαναν Τέχνη
ή χάθηκαν τά έργα τής Τέχνης τους,
πέθαναν μέσα στή μνήμη τής Γης»

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΑΘΗΝΑ
1977

Έξώφυλλο από τήν πολυγραφημένη
έκδοση του ΣΤ' Γυμνασίου Θηλέων.

Η δραστηριότητα στην οποία αναφέρεται τό παρακάτω κείμενο υπήρξε καρπός τής προσπάθειας των μαθητριών τής Β' τάξεως του Στ' Γυμνασίου Θηλέων Αθηνών, οι οποίες εργάστηκαν με τήν καθοδήγηση του φιλόλογου καθηγητή κ. Γω. Χατζηβασιλείου. Προηγείται μία γενική κατατοπιστική εισήγηση του τελευταίου και ακολουθεί μία διεξοδική έκθεση του ύλικού που προέκυψε κατά τήν έπεξεργασία του θέματος.

Α' ΚΑΤΑΤΟΠΙΣΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ*

Α' Έπιλογή Δραστηριότητας.

Προσπαθώντας ν' ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις του θεσμού των ελεύθερων και ειδικότερα των πολιτιστικών-άνθρωπιστικών δραστηριοτή-

* Η πορεία οργάνωσης και πραγματοποίησης τής δραστηριότητας είναι αυτή που εκτίθεται στην Εισηγητική Έκθεση, γιατί αυτή θεωρήθηκε ότι ανταποκρίνεται περισσότερο στην αντίληπτικότητα τής τάξης. Στο τεύχος όμως αυτό ή διάρθρωση του ύλικού ακολουθεί διαφορετική σειρά, γιά λόγους αποκλειστικά και μόνο συστηματικότερης ταξιοποίησης του.

των, πού καθιέρωσε τό 'Υπουργείο 'Εθνικής Παιδείας καί Θρησκευμάτων από τό σχολικό έτος 1976-1977, μελετήσαμε μέ προσοχή τίς θεωρητικές άρχές καί προσπαθήσαμε νά τίς ύλοποιήσουμε.

Στήν άρχή άφιερώσαμε άρκετά δίωρα σέ διερευνητικές συζητήσεις, γιά νά μεθοδεύσουμε τήν έργασία μας καί γιά νά καταλήξουμε σέ πραγματοποιήσιμες δραστηριότητες. Τά θέματα άναζητήθηκαν στόν κύκλο τών διαφερόντων τών μαθητριών. 'Ενα άπ' αὐτά πού προτάθηκαν ήταν κι ή 'Εθνική Πινακοθήκη, τήν όποία μπορούσαμε καί νά έπισκεφτοῦμε. Βασικό κριτήριο έπιλογής τού θέματος αὐτοῦ ήταν καί ή κάποια έξοικείωση τών μαθητριών μέ τή ζωγραφική, πού όφειλόταν στό μάθημα τών Τεχνικῶν.

Β' 'Επεξεργασία

Τό θέμα τό σχετικό μέ τήν 'Εθνική Πινακοθήκη ήταν κοινής άποδοχής. 'Η έπεξεργασία του χρειάστηκε έξι δίωρα, από τά όποία τό ένα άφιερώθηκε στήν έπίσκεψη.

Στόχος μας μέ κάθε πολιτιστική - άνθρωπιστική δραστηριότητα ήταν ή άφύπνιση τών έμφυτων ικανοτήτων καί ή ανάπτυξη τής πρωτοβουλίας καί τών διοικητικῶν καί όργανωτικῶν δεξιοτήτων τών μαθητριών. Γιά νά πετύχουμε, δώσαμε στίς δραστηριότητες παιδοκεντρική βάση. Κάθε ώρα όριζόταν πρόεδρος μία μαθήτρια, ή όποία διηύθυνε τή συζήτηση από τήν έδρα.

'Η έπεξεργασία τού όλου θέματος στηρίχτηκε σέ κάποιο ειδικό θεματολόγιο, πού καταρτίστηκε από τίς μαθήτριες. Στή διεύρυνσή του βοήθησε καί ό καθηγητής.

'Η πορεία ήταν ιστορική καί τό πλησίασμα προοδευτικό, μιά καί ή Τέχνη δέν κάνει άλματα. Τό ίδιο ειδικό θέμα άπασχολούσε πολλές μαθήτριες κι έτσι ύπήρχε σχεδόν πάντα διάλογος. Μετά από μιά μικρή άναφορά στίς εικαστικές τέχνες, προχώρησαν στίς άρχές τής ζωγραφικής, στήν κρητική, άρχαία έλληνική καί βυζαντινή ζωγραφική, στή μακεδονική, κρητική καί έπτανησιακή σχολή, στή νεοελληνική καί λαϊκή ζωγραφική, στά είδη τής ζωγραφικής. Στά παραπάνω θέματα δέν παρουσιάστηκαν μεγάλες δυσκολίες, γι' αὐτό καί οί παρεμβάσεις τού καθηγητή ήταν έλάχιστες.

Τό δεύτερο στάδιο περιλάμβανε τίς σχολές τής ζωγραφικής καί τίς τεχντροπίες (ρεαλισμό, νατουραλισμό, ρομαντισμό, έμπρεσιονισμό, έξπρεσιονισμό, κυβισμό, κτλ.), τήν άφηρημένη τέχνη, τή χαρακτηριστική καί τίς διαιρέσεις τής ζωγραφικής (ύδατογραφία-κομμιογραφία, νωπογραφία, πυρογραφία, ύλογραφία, έλαιογραφία, ψηφιδογραφία, τοπιογραφία, θαλασσογραφία, προσωπογραφία, νεκρή φύση κτλ.). Στό δεύτερο αὐτό στάδιο οί μαθήτριες συνάντησαν άρκετές δυσκολίες. 'Ιδιαίτερα δυσκολεύτηκαν κατά τήν εξέταση τών σχολῶν καί τών τεχντροπιῶν. Γι' αὐτό καί τά θέματα αὐτά ανέλαβαν ειδικά νά τά έπεξεργασθοῦν μαθήτριες μέ περισσότερες πνευματικές ικανότητες. Γιά τήν εκλαίκευση όρισμένων στοιχείων βοήθησε κι ό καθηγητής.

Τό τρίτο στάδιο περιλάμβανε τήν ιστορία τής 'Εθνικής Πινακοθήκης καί όρισμένους Νεοέλληνες ζωγράφους, παλιούς καί σύγχρονους, έργα τών όποίων βρίσκονται σ' αὐτή. 'Αποφύγαμε νά άσχοληθοῦμε ειδικά μέ ξένους ζωγράφους, έργα τών όποίων υπάρχουν στήν 'Εθνική Πινακοθήκη, γιά νά

μή ζημιώσει ή μεγαλύτερη διαπλάτυνση τό βάθος. Στο στάδιο αυτό οι δυσκολίες ήταν περιορισμένες.

Ἐπίσκεψη στήν Ἐθνική Πινακοθήκη.

Τήν Ἐθνική Πινακοθήκη τήν ἐπισκεφθήκαμε μιά φορά, γιατί ὑπῆρχαν δυσκολίες στήν κίνηση τῶν μαθητῶν. Μεμονωμένα ὁμως, κατά τή διάρκεια τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ θέματος, οἱ μαθητοί ἐπισκέπτονταν τήν Πινακοθήκη κι ἐνημερώνονταν. Μερικές μάλιστα εἶχαν προμηθευτεῖ καί τοῦς τυπωμένους ὁδηγούς τῆς Πινακοθήκης, οἱ ὅποιοι ἦταν ἀρκετά κατατοπιστικοί. Κατά τήν ἐπίσκεψη ξεναγήθηκαν ἀπό τόν καθηγητή, ὁ ὅποιος εἶχε προετοιμασεῖ κατάλληλα, ἀλλά παράλληλα βοηθήθηκαν ἀπό τά πληροφοροφωριακά σημεῖωματα τῶν πινάκων, ἀπό τοῦς ὁδηγούς κι ἀπό τά ὀπτικοακουστικά μέσα πού διαθέτει ἡ Πινακοθήκη. Ἡ ἐπίσκεψη ὑπῆρξε ἐποικοδομητική καί αὐτό φάνηκε ἀπό τίς ἀπορίες καί τά προβλήματα πού δημιουργήθηκαν καί συζητήθηκαν στή συνέχεια. Ἀντικείμενο ἰδιαίτερης συζήτησης ὑπῆρξε ἡ ἀφρημένη τέχνη, τῆς ὁποίας ἡ κατανόηση ἀπαιτεῖ εἰδικές γνώσεις καί ἰδιαίτερη αἰσθητική ἀγωγή.

Γ' «Ἐθνική Πινακοθήκη» (πολυγραφημένο τεῦχος μέ ἐργασίες μαθητῶν)

Ἡ ἰδέα γιά ἔκδοση ἑνός πολυγραφημένου τεύχους μέ ἐπιλογή ἐργασιῶν ἦταν παλιότερη. Προηγήθηκε παρόμοια ἔκδοση ἀπό ἄλλη πολιτιστική δραστηριότητα, πού εἶχε ὡς θέμα τόν τύπο (ἔντυπο τύπο).

Οἱ ἐργασίες τῶν μαθητῶν ἦταν πολλές. Ἐγινε ἀπό τίς ἴδιες διαλογί, συντόμευση καί διεύρυνση, τιτοφόρηση, κατάταξη καί ταξινόμηση τῆς ὕλης. Τά βοηθήματα πού χρησιμοποιήθηκαν ἦταν κυρίως χρηστικά βιβλία. Σέ μερικές μόνο περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν εἰδικές μονογραφίες καί μελέτες μέ τήν καθοδήγηση τοῦ καθηγητή.

Ὁ καθηγητής στή συνέχεια διόρθωσε τίς ἐργασίες, κυρίως ἀπό γλωσσική καί συντακτική ἀποψη, τίς συνέδεσε καλύτερα, ὥστε νά ὑπάρχει ἐννοιολογικός εἰρμός, καί συνεργάστηκε στενά μέ τίς μαθητοί. Μία ἀπ' αὐτές ἀνέλαβε κι ἐφτιαξε τό σχέδιο (ἰδέα) τοῦ ἐξαφύλλου καθῶς καί τή μακέτα, ἀπό τήν ὁποία ἐγινε ἡ τοιγγογραφία πού χρησιμοποιήθηκε κατά τήν ἐκτύπωση.

Δ' Γενικό συμπέρασμα

Γιά τήν ἐργασία αὐτή οἱ μαθητοί ἐργάστηκαν φιλότιμα. Ἡ συμμετοχή τους ἦταν σχεδόν καθολική. Ἐδειξαν ὀργανωτικές ἰκανότητες, δημοκρατικό πνεῦμα κατά τίς συζητήσεις, σεβασμό στήν πρόεδρο, αὐτοπειθαρχία, ἐρευνητική διάθεση, πνεῦμα συνεργασίας καί ὑπευθυνότητα. Συνάντησαν δυσκολίες, τίς ὁποίες κατόρθωσαν νά ξεπεράσουν μέ τή βοήθεια τοῦ καθηγητή. Τό θέμα αὐτό θά μπορούσε πιά ἰκανοποιητικά νά τό ἀντιμεταπίσει μιά μεγαλύτερη τάξη μέ εὐρύτερο πνευματικό ὄριζοντα καί ἐντονότερη αἰσθητική ἀγωγή.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Φιλολόγος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ πατρίδα μας εἶναι πολὺ ὁμορφή χώρα. Τὸ περιβάλλον της εἶναι ἡμερο καὶ πολιτισμένο. Μέσα σ' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι γίνονται καλοὶ, ἡμεροί, φίλοι τοῦ ἴσθαιου. Ἐτσι δικαιολογεῖται γιατί στὸν τόπο μας ἀνθισαν οἱ Καλὲς Τέχνες κι ἀνάμεσα σ' αὐτὲς οἱ εἰκαστικὲς.

Οἱ εἰκαστικὲς τέχνες – τὸ ἐπίθετο εἰκαστικὸς παράγεται ἀπὸ τὴ λέξη εἰκαστής κι αὐτὴ ἀπὸ τὸ ρῆμα εἰκάζω, πού σημαίνει ἀπεικονίζω – ἀπευθύνονται στὴν ὄραση καὶ περιλαμβάνουν τὴ Γλυπτική, τὴ Ζωγραφικὴ καὶ τὴν Ἀρχιτεκτονική.

Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς τέχνες ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια. Οἱ καλλιτέχνες ἔδωσαν ἔργα ἀριστοουργηματικά, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα σώζονται ὡς σήμερα καὶ προκαλοῦν τὸ θαυμασμό τῆς ἀνθρωπότητας. Καὶ σήμερα ὁμως συνεχίζεται ἡ παράδοση καὶ φιλοτεχνοῦνται ἀξιόλογα καὶ πρωτότυπα ἔργα, πού χαράζουν καινούριους δρόμους καὶ διευρύνουν τὰ πλαίσια τῶν καλῶν τεχνῶν.

Ἡ ἱστορία τῆς ζωγραφικῆς ἀρχίζει ἀπὸ πολὺ παλιά, ἀπὸ τὴ Μαγδαληναία ἐποχὴ, πού εἶναι ἡ ἔκτη καὶ τελευταία ἀπὸ τίς μεγάλες, τίς βασικὲς περιόδους τῆς Παλαιολιθικῆς. Τὰ πρῶτα «ἀτελιέ» τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων, οἱ πρῶτες ὑπόγειες «πινακοθήκες» τους, ἦταν τὰ τοιχώματα καὶ οἱ ὀροφές τῶν σπηλαίων. Ἐκεῖ στὴν ἀρχὴ σκάλιζαν ἡ ζωγράφιζαν διάφορες σκηνές, πού εἶχαν σχέση μὲ τὸ περιβάλλον, τίς ἀσχολίες καὶ τίς ἐντυπώσεις τους.

Στὴ νεολιθικὴ ἐποχὴ οἱ παραστάσεις ἀλλάζουν, γιατί ταυτόχρονα ἀλλάζουν καὶ οἱ ἀσχολίες τῶν ἀνθρώπων. Ἐδῶ, στὶς παραστάσεις τῶν σπηλαίων πού ἀπεικονίζουν ζῶα καὶ φύση, προσθέτονται σχήματα, περίπου σάν Φ ἢ Τ, οἱ ἄνθρωποι. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἐμφανίζονται καὶ τὰ ἀγγεῖα, μέ λεπτή, φροντισμένη καὶ ἀπλή γεωμετρικὴ διακόσμηση, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦν νὰ κατασκευάζονται καὶ ἀργότερα, κατὰ τίς ἐποχές τῶν μετᾶλλων.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Ἡ ζωγραφικὴ διαιρεῖται μὲ βάση τίς σχολές, τὰ θέματα καὶ, τέλος, τὰ ὕλικά καὶ τὴν τεχνική.

1. Οἱ σχολές.

α) Ρομαντισμός.

Ὁ ρομαντισμὸς ἀποτελεῖ τάση τῆς ζωγραφικῆς, ἡ ὁποία ἐμφανίστηκε στὴν Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ τίς ἀρχές τοῦ 19ου. Γενικὰ χαρακτηριστικά του εἶναι τὰ ὑπερβολικὰ ἐκφραστικὰ μέσα, ἡ ἐλεύθερη ἐκφραση τῶν συναισθημάτων, ἡ θρησκευτικὴ ἰσχυρότητα, ἡ μελαγχολία, ἡ φυσιολατρία, ἡ ὑπερβολικὴ φαντασία, ὁ ρεμβώδης τόνος, ἡ μυστικοπάθεια, ἡ ἀπαισιοδοξία. Ἰδιαιτέρω γνώρισμά του εἶναι ἐπίσης ἡ ἀναζήτηση νέων τρόπων ἐκφρασης ἀλλὰ καὶ νέων θεμάτων. Ὁ ρομαντικὸς καλλιτέχνης

νώθει την ανάγκη να ξεφύγει από τα συνηθισμένα θέματα και από τις καθιερωμένες τεχνοτροπίες. Τα κλασικά έργα και το ύφος των καλλιτεχνών που θεωρούνται τέλειοι και φτασμένοι, δέν τόν ικανοποιούν. Αυτός στηρίζεται στη δική του καλαισθησία, εκλέγει νέα θέματα και τα εκφράζει με πρωτότυπα μέσα. Το κίνημα του ρομαντισμού διαδόθηκε σε όλη την Ευρώπη. Την αρχή της κίνησης αυτής αποτελούν τα έργα «Ο Βοναπάρτης και οι λεπροί της Ίολπης» του Γκρό (Gros), «Η σχεδία της Μέδουσας» του Θεοδώρου Ζερικό (Géricault), «Ο Δάντης και ο Βεργίλιος» του Ευγένιου Ντελακρουά (Delacroix) κτλ.

β) Ρεαλισμός - Νατουραλισμός.

Ο ρεαλισμός και η πιο έντονη μορφή του, ο νατουραλισμός, είναι αισθητικά δόγματα, σύμφωνα με τα οποία ο καλλιτέχνης πρέπει να παρουσιάζει στα έργα του τη φυσική αλήθεια των πραγμάτων. Ο ρεαλισμός, που χαρακτήριζε την καλλιτεχνική κίνηση της Γαλλίας μετά την Επανάσταση, γρήγορα εξελίχθηκε σε νατουραλισμό και άνοιξε το δρόμο για τον εμπρεσιονισμό. Ο νατουραλισμός ως ιστορική έννοια μπήκε στη γαλλική κριτική της τέχνης από τα μέσα του περασμένου αιώνα και με τον καιρό επικράτησε και κατόρθωσε να αντικαταστήσει το ρεαλισμό. Άρχηγοί είναι οι καλλιτέχνες που τον ακολούθησαν. Σπουδαίοι εκπρόσωποι είναι ο Κωνσταντίνος Μενιέ (Meunier), ο Άδόλφος - Φρειδερίκος Μέντσελ (Menzel), ο Γουσταύος Κουρμπέ (Courbet) και άλλοι.

γ) Έμπρεσιονισμός.

Ο εμπρεσιονισμός (impressionisme, από το impression, που σημαίνει έντυπωση), ο οποίος γεννήθηκε στη Γαλλία τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα και κρατήσε ως τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, είναι μία σημαντική σχολή ζωγραφικής.

Με τον εμπρεσιονισμό σημειώνεται στροφή της ζωγραφικής προς τη ρεαλιστική απεικόνιση. Η καινούρια σχολή ξεκίνησε ως αντίδραση στη σχολαστική όργανωση της ζωγραφικής, που είχε ως πρότυπο τα κλασικά ιδεώδη και ήρθε ύστερα από τον εκφυλισμό της ρομαντικής τεχνοτροπίας.

Ο εμπρεσιονισμός στηρίζεται στο παιχνίδι του φωτός και των χρωμάτων. Ο καλλιτέχνης, παραμερίζοντας σκέψεις και συγκινήσεις, συλλαμβάνει και αποτυπώνει στους πίνακές του μόνο εντυπώσεις. Οι εμπρεσιονιστές ζωγράφοι είχαν ένα δικό τους τρόπο δημιουργίας και σκέψης. Πίστευαν ότι ο παλιός και γνωστός τρόπος της ζωγραφικής, που έδειχνε όλες τις λεπτομέρειες καθαρά, δέν ήταν σωστός, γιατί δέν παρουσίαζε τα αντικείμενα όπως τα έβλεπε στην πραγματικότητα το μάτι. Προσπαθούν να αποτυπώσουν τη γενική εντύπωση μιάς σκηνής και δίνουν μεγάλη σημασία, όταν ζωγραφίζουν έξω, στις μεταβολές που προκαλεί το φως και η ατμόσφαιρα. Η ίδια σκηνή φαίνεται έντελως διαφορετική με διάφορους φωτισμούς και σε διάφορες εποχές του χρόνου. Οι εμπρεσιονιστές αναζητήσαν στο ύπαιθρο τα θέματά τους. Τα έργα τους εύχαραιστούν τα μάτια μας με τη ζωρότητα των χρωμάτων τους.

Ο εμπρεσιονισμός από τη Γαλλία διαδόθηκε γρήγορα σε πολλές άλλες χώρες και πολλοί καλλιτέχνες της σχολής αυτής πέτυχαν διεθνή αναγνώριση.

Ἀξιόλογοι εκπρόσωποι τῆς ἔμπροσθεν σχολῆς εἶναι οἱ Αὐγου-
στος Ρενουάρ (Renoir), Ἐντγκαρ Ντεγκά (Degas), Παῦλος Σεζάν (Cézanne),
Κλαῦδιος Μονέ (Monet) καὶ ἄλλοι.

Ἐπαυτοὶ τοῦ ἔμπροσθεν κινήματος εἶναι ὁ Στέλιος Μηλιᾶδης
καὶ ὁ Γεώργιος Κοσμάδοπουλος.

δ) Ἐξπρεσιονισμός.

Ὁ ἔξπρεσιονισμός (expressionisme, ἀπὸ τὸ expression, πού σημαίνει
ἐκφραση) παρουσιάστηκε στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ὡς ἀντίδραση στὸν
ἐμπροσθενισμό.

Ὁ ἔξπρεσιονιστὴς καλλιτέχνης στὸ ἔργο του ἐκφράζει τὶς συγκινήσεις,
τὶς ιδέες, τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ ὄχι τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὸν ἐξωτε-
ρικό κόσμο. Πιστεύει ὅτι τὸ πρωταρχικό στοιχεῖο στὴν τέχνη εἶναι ἡ συγκι-
νήση, τὰ συναισθήματα τοῦ δημιουργοῦ καὶ ὄχι τὰ ἀντικείμενα. Δέ δίνει
μεγάλη σημασία στὴ φυσικὴ ἁρμονία, ὅσο στὴν ἐπίτευξη τῆς δημιουργίας
βίαιων συγκινήσεων.

Ὁ ἔξπρεσιονισμός πιστεύεται ὅτι παρουσιάστηκε ἀρχικὰ στὴ Γερμα-
νία στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας. Ἄλλοι ὅμως ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι διεθνῆς
κίνηση, ἡ ὁποία προήλθε ἀπὸ στοιχεῖα πού παρατηρήθηκαν στὴν τέχνη τοῦ
Μεσαίωνα ἢ καὶ πρὶν αὐτῆς στὴν τέχνη τῶν Σεζάν, Γκωγκέν, Βάν Γκόγκ καὶ
ἄλλων.

Σπουδαῖοι ἔξπρεσιονιστὲς ἀναδείχθηκαν οἱ καλλιτέχνες Μούνκ, Κό-
κσκα, Νόλντε, Πέχσταιν καὶ ἄλλοι. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἀξίζει νὰ ἀναφερ-
θεῖ ὁ Γεώργιος Μπουζιάνης, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος στὴν ἔξπρεσιονιστικὴ
κίνηση ἀπὸ τὸ 1917 στὴ Γερμανία καὶ ἔμεινε πιστὸς σ' αὐτὴ ὡς τὸ θάνατό
του.

ε) Κυβισμός.

Ὁ ὅρος κυβισμός προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ λέξη κύβος. Ἡ
ἱστορία τοῦ κυβισμοῦ ἀρχίζει ἀπὸ ἓνα μεγάλο ζωγράφο τοῦ 19ου αἰῶνα,
τὸν Παῦλο Σεζάν. Ὡς τὸ 1880 ὁ Σεζάν ἦταν ἔμπροσθενιστὴς. Κατόπιν
ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὸν κυβισμό. Πέτυχε τὴν ἀπόδοση τῶν παραστάσεων
μέ ἐπίπεδους κύβους καὶ ἄλλα γεωμετρικὰ σχήματα. Εἶναι στερεομετρικὴ
ζωγραφικὴ καὶ ἐκδηλώθηκε ὡς ἀντίδραση κατὰ τοῦ ἔμπροσθενισμοῦ, πού
παραβλέποντας τὸ σχῆμα τόνιζε καὶ ἔδινε προσοχὴ στὸ χρῶμα. Κυριότερος
ἐκπρόσωπος τοῦ κυβισμοῦ εἶναι ὁ Παῦλος Πικασσό (Picasso). Στὴν Ἑλ-
λάδα δέχτηκαν κάποια ἐπίδραση τοῦ κυβισμοῦ ἀρκετοὶ καλλιτέχνες καὶ ἰδι-
αίτερα σκηνογράφοι, ὅπως ὁ Κ. Κλώνης, ὁ Γ. Βακαλό καὶ ἄλλοι.

στ) Ἀφηρημένη ζωγραφικὴ.

Οἱ θιασιῶτες τῆς ἀφηρημένης τέχνης, πού ὀνομάζεται καὶ μὴ εἰκονι-
κὴ, πιστεύουν ὅτι οἱ γραμμὲς καὶ τὰ χρῶματα, συνδυασμένα με ἓνα ὀρι-
σμένο τρόπο, μποροῦν νὰ ἐκφράσουν μὲ μεγαλύτερη ἐπιτυχία ἀπὸ τὴν εἰ-
κονικὴ τέχνη καὶ μὲ τρόπο ἀρκετὰ ἱκανοποιητικό ὅλη τὴν ποικιλία τῶν
αἰσθημάτων καὶ τῶν ιδεῶν.

Ἡ σύγχρονη ἀφηρημένη τέχνη ἐμφανίστηκε στὴν Εὐρώπη ἔντονα καὶ
ὡς σήμερα ἐξακολούθη νὰ ἔχει πολλοὺς ὀπαδοὺς. Χαρακτηριστικό εἶναι
ὅτι γενικὰ ἡ σύγχρονη τέχνη εἶναι ἀκατανόητη στὸ μέσο θεατὴ. Ἡ παμπά-

λεια τέχνη της αναπαράστασης και της αρμονίας των χρωμάτων και των όγκων έχει εξελιχθεί σήμερα, όπως λένε πολλοί, σε μία έξοργιστική, έξωφρενική κι' αποτροπία παράθεση ανεξήγητων χρωμάτων ή άμορφων όγκων.

Πρέπει όμως να μή μās ξεφεύγει τό γεγονός ότι από παλιά ό περίφημος Γάλλος ζωγράφος και άρχηγός της ρεαλιστικής σχολής, Γουσταύος Κουρμπέ (Courbet) καθώς και άρχετοί μεταγενέστεροι άμφισβητούσαν την αλήθεια της παραδοσιακής αναπαράστασης και αρμονίας. Άρνήθηκαν τή μίμηση της πραγματικότητας, τήν προοπτική και τή φωτοσκίαση, τή λογική και τήν κλασική τεχνική.

Σήμερα όφείλουμε να αναζητήσουμε κάτι βαθύτερο σ' ένα μοντέρνο πίνακα ζωγραφικής. Όχι τί παριστάνει, αλλά ποιά σημασία έχει ή σύνθεσή του. Πρέπει να τόν βλέπουμε όχι ως είδωλο αλλά ως σύμβολο.

2. Τά θέματα.

α) Τοπιογραφία.

Ή τοπιογραφία είναι είδος ζωγραφικής, πού έχει ως κύριο θέμα τοπία και γενικές σκηνές από τή ζωή της ύπαιθρου. Ός τό Μεσαίωνα οι ζωγράφοι δέν είχαν αξιοποιήσει πλήρως τίς όμορφίες της φύσης και μόνο κατά τό 12ο αιώνα άρχισαν να βάζουν στίς συνθέσεις τους τοπιογραφικά στοιχεία. Τά πρώτα ζωγραφικά στοιχεία ήταν συνήθως άγρια και έπιβλητικά και άπεικόνιζαν κυρίως όρη. Άργότερα οι άδελφοί Φλαμανδοί ζωγράφοι Ίωάννης και Ουβέρτος Βάν Άνκ (Van Eyck) παρουσίασαν γοητευτικά τοπιογραφικά στοιχεία βάθους. Στο μεικτό φανταστικό και ρεαλιστικό τοπίο ιδιαίτερη στάθηκε ή συμβολή του Μπρέχελ (Brueghel). Ή Έλ Γκρέκο άργότερα παρουσίασε τό δυναμικό πίνακα «Ή άποψη του Τολέδου», μα από τίς σπουδαιότερες τοπιογραφίες όλων των εποχών.

Στή Γερμανία άνθισε ό ρομαντική τοπιογραφία. Ή Παύλος Γκαγκέν έπιδίωξε να συλλάβει τήν έξωτική άτμόσφαιρα των νότιων θαλασσών, ενώ ό Βάν Γκόγκ εξέφρασε τίς έσωτερικές άνησυχίες του σε όρισμένες από τίς περισσότερο συγκλονιστικές και συναισθηματικές τοπιογραφίες όλων των εποχών.

β) Θαλασσογραφία.

Ή θαλασσογραφία υπάγεται στην τοπιογραφία, αλλά έχει ιδιαίτερο θέμα της τήν άπεικόνιση της θάλασσας σε διάφορες καταστάσεις ή σε σύνθεση με πλοία, ψαρόβαρκες, καΐκια και άλλα.

Ή αρχαία ζωγραφική, και ιδίως των Κρητών και των Αιγυπτίων, άντλούσε τά θέματά της από τή θάλασσα και τή ζωή των θαλασσιών, καθώς επίσης και από τά φυτά και τά ζώα πού ζούσαν μέσα στη θάλασσα. Είναι αδύνατο να άγνόησε τή θάλασσα ή έλληνική ζωγραφική των κλασικών και άλεξανδρινών χρόνων. Και αυτό, γιατί τόσο μέρος της ελληνικής δόξας και εήμερίας προέρχεται άπ' αυτήν και τόσο μύθοι και ήρωες των μυθικών χρόνων συνδέονται μαζί της. Ή Μεσαίωνας όμως, με τή συστηματική του άπομάκρυνση από τόν όρατό κόσμο και τήν τάση του προς έξαύλωση, έπιδίωκε να άποσπάσει τήν ανθρώπινη προσοχή από τό φθαρό περιβάλλον, και έπομένως και από τή θάλασσα. Έπίσης ή Άναγέννηση

χρησιμοποίησε τό τοπίο μόνο και μόνο ως περιβάλλον του τέλειου ανθρώπου, αφού συγκέντρωσε την προσοχή της στην απόδοση του τέλειου απόμου.

Μόλις κατά τό τέλος του 16ου αιώνα έχουμε από τους Ίταλούς καλλιτέχνες της Αναγέννησης τοπία αὐτοτελή· τήν απόδοση της θάλασσας τήν έχουμε αργότερα, από τους Βενετούς ζωγράφους. Πρόκειται για ειδικούς πιά θαλασσογράφους, οι οποίοι ασχολούνται μέ τό «τοπίο» πού ποτέ δέν ήρεμι απόλυτα. Έπικεφαλής τών θαλασσογράφων αὐτῶν ήταν ὁ Ἄντωνιος Καναλέττο (Canaletto), πού ἀπαθανάτισε σέ ὀλόκληρη σειρά πινάκων του ὅλο τό μυστηριώδες και ἀσυνήθιστο θέλημα της Βενετίας.

Ἡ θαλασσογραφία ἔγινε χωριστός κλάδος της τέχνης τό 12ο αἶώνα στήν Ὀλλανδία, τότε πού ἡ χώρα γνώρισε μεγάλη ἀκμή στή θάλασσα. Μέ τή θαλασσογραφία ἀσχολήθηκαν πολλοί ξένοι ζωγράφοι. Ἀπό τους Ἑλληγες ἀσχολήθηκαν μέ ἐπιτυχία ἡ Ἰωάννης Ἀλταμούρας, ὁ Κωνσταντίνος Βολανάκης, ὁ Βασίλειος Χατζής και ἄλλοι.

γ) Προσωπογραφία.

Προσωπογραφία εἶναι ἡ ζωγραφική τών χαρακτηριστικῶν ἐνός προσώπου, πάνω σέ διάφορες ἐπιφάνειες. Ἡ προσωπογραφία γεννήθηκε στήν Αἴγυπτο και τή Μεσοποταμία· εἶχε μαγικό και θρησκευτικό σκοπό και χαρακτηρισά συμβολικό. Ἀργότερα πήρε πολλές σημασίες, ἀνάλογα μέ τήν πολιτιστική ἐξέλιξη.

Στήν Ἑλλάδα ἡ προσωπογραφία ἐμφανίστηκε ἀργά, και ἀρχικά περιορίστηκε στήν ἐπιτύμβια γλυπτική. Κατά τήν τελευταία περίοδο της ρωμαϊκής αὐτοκρατορίας ἀνθισε στήν Παλμύρα και τήν Αἴγυπτο. Κατά τήν ἐποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου τά ἐπίσημα ὁμοιώματα ἔχασαν τόν προσωπικό χαρακτήρα τους.

Ἰδιαίτερη ἀνάπτυξη ἔλαβε ἀπό τό τέλος του 15ου αἶώνα στήν Ἰταλία. Στή Φλωρεντία ζωγραφίζει θαμπά περιγράμματα ὁ Λεονάρδος ντά Βίντσι (Da Vinci). Ἄλλοι ζωγράφοι εἶναι στή Βενετία ὁ Τιτσιάνος (Tiziano), ὁ Παῦλος Βερονέζε (Veronese), ὁ Ἰάκωβος Τιντορέττο (Tintoretto) και ἄλλοι. Στήν Ἰσπανία ὁ Ἐλ Γκρέκο, στή Γερμανία ὁ Ἀλβέρτος Ντύρερ (Dürer), ὁ Λουκάς Κράναχ (Cranach) και ὁ Ἰωάννης Χολμπαῖν, ὁ νεώτερος. Κατά τό 18ο αἶώνα ἡ γαλλική πινακοθήκη εἶναι πλούσια σέ ἀριστουργήματα. Οἱ ἐμπρεσιονιστές ἀσχολοῦνται και μέ τήν προσωπογραφία και ἐπιχειροῦν νά ἀποδώσουν στήν ἐπιφάνεια του δερματος τους ἰδιαισμούς του φωτός. Τό 19ο αἶώνα ἀσχολήθηκαν μέ τήν προσωπογραφία ὁ Ἐδουάρδος Μανέ, ὁ Ἐντγιο Ντεγκά και ὁ Αὔγουστος Ρενουάρ. Καί ἀπό τους Ἑλληγες ἀρχετοί διακρίθηκαν ὡς προσωπογράφοι.

δ) Νεκρή Φύση.

Ἡ νεκρή φύση (nature morte) εἶναι ἕνα εἶδος ζωγραφικής, πού ἀπεικονίζει ἐμφυχα ἢ ἀψυχα, σέ ἀκίνησια (κομμένα λουλούδια και καρπούς, σκοπομένα θηράματα, φαγητά, ὄργανα, οἰκιακά σκεῦη, ἐργαεἶα κτλ.). Ἀπεικονίσεις «νεκρῆς φύσης» ἔχουμε και στήν ἀρχαία ἀρχαιότητα, τήν ἐποχή ὅμως ἐκείνη μπορούμε νά πούμε πώς ἦταν καθαρά διακοσμητικές. Ἡ νεκρή φύση ἀρχισε κυρίως μέ τό νατουραλισμό. Ἰδιαίτερα μ' αὐτήν ἀσχολήθηκαν ζωγράφοι της φλαμανδικῆς και της ὀλλανδικῆς σχολῆς.

3) Ύλικά και Τεχνική.

α) Ύδατογραφία - Κομμιογραφία.

Λέγοντας ύδατογραφία (άκουαρέλα), έννοοῦμε τή ζωγραφική πάνω σέ χαρτί ή χαρτόνι, μέ χρώματα πού ἔχουν διαλυθεῖ μέσα σέ νερό.

Στήν ύδατογραφία τά χρώματα εἶναι ζωηρά καί διαφανή καί ἡ ἐκτέλεση κερδίζει σέ ταχύτητα. Ύδατογραφία δημιούργησαν κυρίως οἱ ρομαντικοί ζωγράφοι, ὅπως ὁ Θεόδωρος Ζερικό (Géricault), ὁ Ἀλέξανδρος Γαβριήλ Ντεκάν (Decamps) καί ἰδιαίτερα ὁ Εὐγένιος Ντελακρουά (Delacroix). Ἐπίσης οἱ ἐμπρεσιονιστές, γιά νά σημειώσουν τίς φευγαλέες ἐντυπώσεις.

Ἐκτός ὁμως ἀπό τήν καθαντό ύδατογραφία, ὑπάρχει καί ἕνα ἄλλο εἶδος αὐτῆς, ἡ κομμιογραφία (γαλλ. gouache). Ἡ ζωγραφική τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι ἀδιαφανής, ἀντίθετα μέ τήν ύδατογραφία πού εἶναι διαφανής. Ὁ ζωγράφος μπορεῖ νά ἐπανέλθει πολλές φορές στόν ἴδιο τόνο χρώματος, δίνοντας ἔτσι ζωηρότητα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει στήν ἔλαιογραφία.

Τά ὑλικά τῆς κομμιογραφίας δέν εἶναι ἄλλα ὑδροχρόματα, ἀλλά περιέχουν καί ὑδατώδες διάλυμα ἀπό ἀραβική γόμμα, πού γίνεται παχύτερο ἂν προστεθεῖ μέλι. Ἡ κομμιογραφία ἦταν γνωστή στοὺς ἀρχαίους Πέρσες καί στοὺς Αἰγυπτίους. Ἀργότερα, κατά τό Μεσαίωνα, ἔγινε γνωστή στή Δύση, ὅπου γενικεύθηκε τό ΙΗ' αἰώνα. Ἡ ζωγραφική αὐτή ὀνομάζεται καί ύδατογραφία κομμιογραφημένη.

β) Νωπογραφία.

Νωπογραφία (fresco) εἶναι ἡ εἰκόνα πού ἐκτελεῖται, μέ χρώματα διαλυμένα στό νερό, πάνω σέ ἐπιφάνεια ἀλειμμένη μέ κονίαμα. Ἡ νωπογραφία γίνεται κυρίως σέ τοίχο, πού ἔχει παχύ στρώμα ἀσβέστη μέ χοντρή ἄμμο καί πάνω λεπτό στρώμα ἀσβέστη μέ λεπτή ἄμμο. Τό ἔργο πρῶτα σχεδιάζεται μέ πράσινο ἢ κόκκινο χρώμα. Ὑστερα ἕνα μέρος του, ὅσο κρίνει ὁ καλλιτέχνης ὅτι μπορεῖ νά ζωγραφίσει μέσα σέ μιά μέρα, καλύπτεται μέ τό δεύτερο μέρος τοῦ κονιάματος πού ζωγραφίζεται ὅσο εἶναι νωπό. Τό ὑπόλοιπο τμήμα τῆς σύνθεσης πού δέν ἐκτελέστηκε μέσα στήν ἴδια μέρα, παραμένει σχεδιασμένο στό πρῶτο στρώμα τοῦ κονιάματος, ὥστε νά χρησιμεύει ὡς ὁδηγός τῆς σύνθεσης. Ἡ ὀριστική σχεδίαση τοῦ ἔργου στό ἐπίστρομα γίνεται μέ τή βοήθεια χαρτονιῶν. Πρόκειται γιά φύλλα πολύ χοντροῦ χαρτιοῦ, πάνω στά ὁποῖα ἔχουν σχεδιαστεῖ τά ἔργα μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια. Ὑστερα μέ μιά βελόνα ἀνοίγονται τρύπες στό περίγραμμα τοῦ σχεδίου. Τοποθετεῖται τότε τό χαρτί πάνω στό κονίαμα καί τινάζεται πάνω στίς τρύπες ἕνα σακούλι μέ χρωστική οὐσία, σέ σκόνη. Ἡ σκόνη αὐτή κάθεται πάνω στό νωπό κονίαμα καί σχηματίζει τό σχέδιο, πού μπορεῖ νά σταθεροποιηθεῖ ὁ καλλιτέχνης χαραρίζοντάς το μέ μυτερό ἐργαλεῖο.

Ἡ νωπογραφία ἦταν γνωστή ἀπό τοὺς πανάρχαιους χρόνους. Τή χρησιμοποίησαν ἀπό τήν ἀρχαῖκή περίοδο κι οἱ Ἕλληνες. Ἐξαιρετικά δείγματα τῆς νωπογραφίῶν ἔχουμε στήν Πομπηία κι ἀλλοῦ.

Στήν Πάρμα βρισκονται νωπογραφίες τοῦ Κορέτζιο, στή Βολωνία τῶν Καρράτσι (Carracci), τοῦ Ντομενικίνου (Domenichino) καί τοῦ Φραγκίσκου Ἀλμπάνι (Albani). Στή Φλωρεντία βρισκονται τοῦ Μαζζάτιο (Masaccio) καί τοῦ Ἀντρέα ντέλ Σάρτο (Del Sarto), στή Ρώμη τοῦ Ραφαήλ καί ἄλλων.

Ἐπίσης ἔχουμε καί νωπογραφίες τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς στήν Κων-

σταντινούπολη, στή Μικρά Ἀσία, στή Ρωσία, στή Βουλγαρία, στή Σερβία, στή Θεσσαλονίκη, στό Ἅγιο Ὄρος, στήν Κρήτη, στή Μάνη, στήν Καστοριά, στό Μέγαρο καί ἄλλοι. Μεταβυζαντινές νωπογραφίες βρισκονται σ' ὄλα σχεδόν τά μέρη τῆς Ἑλλάδας. Σπουδαιότερες εἶναι στήν Καστοριά, στό Ἅγιο Ὄρος, στά Μετέωρα, στήν Κρήτη, στήν Αἴγινα, στήν Εὐβοία, στή Μυτιλήνη, στήν Ἀργολίδα καί ἄλλοι.

γ) Πυρογραφία.

Πυρογραφία εἶναι ἡ διακόσμηση ξύλων, ὀστέων, δερμάτων κτλ. μέ τή βοήθεια πυρακτωμένης ἀκίδας. Ἡ πυρογραφία, ἡ ὁποία ἦταν τοῦ συρμού κατά τό τέλος τοῦ 19ου αἰώνα, ἐπιτυγχάνεται μέ τή βοήθεια θερμοκαυτήρα, δηλαδή ἀγωγού, στόν ὁποῖο καταλήγει ἀέρας θερμός. Ὁ ἀέρας αὐτός βγαίνει ἀπό κοίλη μεταλλική ἀκίδα, ἡ ὁποία θερμαίνεται ὥσπου νά πυρακτωθεῖ σέ φλόγα οἰνοπνεύματος. Πυρογραφία ἦταν καί ἡ ἀρχαία ἐγκαυστική.

δ) Ὑαλογραφία.

Ἡ ὑαλογραφία, δηλαδή ἡ τέχνη τῆς παράστασης σχεδίων ἢ εἰκόνων μέ συναρμογή κομματιῶν χρωματισμένου γυαλιοῦ, εἶναι πολύ παλιά. Ἡ ἐξέλιξή της ὁμως συνδέεται μέ τήν ἐμφάνιση τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ὁ ὁποῖος δημιούργησε μεγάλη ἐπιφάνεια στόν παράθυρο.

Τά διάφορα κομμάτια τοῦ χρωματιστοῦ γυαλιοῦ τά κολλοῦσαν μέ μολύβι, ἀφοῦ τά ἐκοβαν μέ αἰχμηρό πυρακτωμένο σίδηρο. Ὑαλογραφήματα βρισκονται σέ ναοί, σέ ἀνάκτορα, σέ μέγαρα, σέ δημόσια κτίρια, καθώς καί σέ ἰδιωτικά σπιτία μεγατόνων. Τά θέματά τους εἶναι κυρίως παρμένα ἀπό τήν ἱερή ἱστορία (ἅγια πάθη, θαύματα, θρίαμβος τοῦ Χριστοῦ κ.ἄ.). Ὑπάρχουν ὁμως καί ἄλλες παραστάσεις, πού δέν εἶναι θρησκευτικές (π.χ. οἰκόσημα). Ἀναβίωση τῆς ὑαλογραφίας παρατηρεῖται καί στήν ἐποχή μας.

ε) Ἐλαιογραφία.

Ἡ ἐλαιογραφία εἶναι τό πῶς τέλειο καί τό πῶς συνηθισμένο εἶδος τῆς ζωγραφικῆς. Γίνεται πάνω σέ ἐπιφάνεια πού μπορεῖ ν' ἀπορροφήσει λιπαρά ὑγρά. Γι' αὐτό οἱ ζωγράφοι χρησιμοποιοῦν συνήθως χοντρό κανναβένιο ὕφασμα, τεντωμένο μέσα σέ πλαίσια. Ἡ ἐφεύρεσή της ἀποδίδεται στοῦς Φλαμανδοῦς ζωγράφους τοῦ 15ου αἰώνα ἀδελφούς Βάν Ἀϊν, ἴχνη της ὁμως ὑπάρχουν καί πρὶν ἀπ' αὐτούς. Ἐχει πλεονεκτήματα καί ἀπό πρακτική καί ἀπό αἰσθητική ἀποψη. Χρωματικό μέσο της εἶναι τό ἐλαιόχρωμα. Πολλά ἀριστουργήματα τοῦ ζωστήρα εἶναι ἐλαιογραφίες.

στ) Ψηφιδογραφία.

Τό ψηφιδωτό εἶναι σύνολο πολύχρωμων ψηφίδων ἀπό μάρμαρο, πέτρα, γυαλί ἢ ὀπτή γῆ, πού συναρμολογοῦνται καί δένονται μέ κονίαμα κατά τέτοιο τρόπο, ὥστε νά σχηματίζουν σχέδιο. Τό ἀρχιτεκτονικό ψηφιδωτό, τό ὁποῖο χρησιμοποιήθηκε πολὺ ἀπό τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Ρωμαίους, τοὺς Βυζαντινοὺς καί ἀργότερα τοὺς Ἰταλοὺς, εἶναι δύο εἰδῶν: ψηφιδωτό

δαπέδου και ψηφιδωτό έντοίχιο, πού είναι πιό λεπτής τέχνης.

Γιά τήν κατασκευή ψηφιδωτών μπορεί ν' ακολουθήσει ό ψηφιδογράφος δύο μεθόδους. Κάνει κοίλο τό έδαφος ή τόν τοίχο μέ άβαθή και συνεχή τομή, τήν όποία γεμίζει μέ λεπτό στρώμα νωπού άσβεστοκονιάματος. Πάνω στην έπιφάνεια αυτή χαράζει τό σχέδιο, τό όποιο πρόκειται νά εκτελέσει μέ ψηφιδωτό και τού δίνει τούς άκριβείς χρωματισμούς τού ύποδείγματος. Στή συνέχεια άφαιρεί τό άσβεστοκονίαμα και αντικαθιστά τό κενό διάστημα πού δημιουργήθηκε μέ ψηφίδες. Οί χρυσές ή άργυρές ψηφίδες γίνονταν μέ τοποθέτηση πάνω σέ γυάλινες ψηφίδες φύλλων χρυσοϋ ή άργυροϋ, τά όποία σκέπαζαν μέ λεπτό στρώμα ύγρου γυαλιού.

Η δεύτερη μέθοδος είναι μέ χαρτί. Τό σχέδιο εκτελείται σέ χαρτί, πάνω στό όποιο κολλοϋν τίς ψηφίδες αντίστροφα. Άλείφεται έπειτα ή πίσω πλευρά των ψηφίδων μέ άσβεστοκονίαμα ή ρητινοϋχο ούσια και τό ψηφιδωτό κολλιέται στόν τοίχο. Έπειτα άφαιρείται τό χαρτί και τό ψηφιδωτό είναι έτοιμο.

Τό ψηφιδωτό εμφανίστηκε από τήν προϊστορική κιόλας εποχή. Έλληνικά ψηφιδωτά βρισκουμε από τόν δ' αιώνα π.Χ. (άνασκαφές Όλύμθου). Από τήν έλληνιστική περίοδο γνωστότερα είναι τά ψηφιδωτά των οπιτιων τής Δήλου. Έπίσης γνωστά είναι τά ψηφιδωτά τής Πομπηίας.

Η χρυσή όμως περίοδος των έντοίχων ψηφιδωτών τοποθετείται άνάμεσα στό 10ο και τό 12ο αιώνα. Η τεχνική είναι λεπτότερη, οι χρωματισμοί πιό άρμονικοί και ή τεχνοτροπία πιό σταθερή. Οί ψηφιδογράφοι τής Άναγέννησης άρχοϋνται στό νά άντιγράφουν ζωγραφικά έργα, πού φιλοτέχνησαν οι ίδιοι. Έπειτα έρχεται ή παρακμή, πού όφείλεται κυρίως στή λαμπρή άνθιση των έργων τής Ιταλικής τοιχογραφίας.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

1. Ιστορικό διάγραμμα.

α) Άρχαία Έλληνική ζωγραφική.

Η κρητική ζωγραφική τής μινωικής εποχής θεωρείται άρχή τής εμφάνισης τής τέχνης αυτής στην Έλλάδα. Τά έργα πού βρέθηκαν στή μεγάλόνησο είναι πραγματικά καλλιτεχνήματα.

Η ζωγραφική τής εποχής αυτής εμφανίζεται ως έγχρωμη διακόσμηση άρχιτεκτονικών και γλυπτικών έργων και ως άγγειογραφία. Οί καλλιτέχνες έμπνέονται από μία άκένωτη πηγή, τή ζωντανή φύση, μέ τήν όποία βρίσκονταν σέ πολύ στενή επαφή. Τά έργα τους έχουν ως θέματα σκηνές θρησκευτικού βίου, είναι διακοσμητικές παραστάσεις από τό φυτικό και τό ζωικό ή από τό θαλάσσιο βασίλειο και πολύ συχνά συνθέσεις μέ γυναικείες μορφές. Όλα αυτά δέν άποδίδουν πιστά τήν πραγματικότητα, γι' αυτό ύπάρχουν λάθη στίς αναλογίες. Πολλές φορές τά χρώματα δέν είναι φυσικά. Τά μειονεκτήματα όμως αυτά δέ μάς έμποδίζουν νά χαροϋμε τή ζωντανία και τή δύναμη τής σύλληψης των παραστάσεων.

Η κρητομυκηναϊκή ζωγραφική άγνοούσε τήν προοπτική, χρησιμοποιούσε πάρα πολύ ζωγρά χρώματα, συνελάμβανε τήν κίνηση και σχεδίαζε τά περιγράμματα μέ θαυμαστή άκρίβεια. Χαρακτηριστικά δείγματα είναι «Οί τρείς κ υ α ν ές κ υ ρ ί ε ς», στίς όποιες διακρίνεται ή φιλαρέσκεια και τό

είρωνικό χαμόγελο, «^ο ρυτοφόρος νεανίας», «^η Παριζιάνα», «^ο πρίγκιπας με τὰ γαλάζια κρίνα» καί «^ο κροκοσυλλέκτης».

Οι γνώσεις μας γιά τήν ἀρχαία ἑλληνική ζωγραφική μετά τήν κρητομικηναϊκή περίοδο εἶναι περιορισμένες, γιατί ἐλάχιστα λείψανά της διασώθηκαν ὡς σήμερα. ^οτι γνωρίζουμε, προέρχεται σχεδόν ἀπό ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφείς. Ἡ ἀρχαία ἑλληνική ζωγραφική ὑποδιαιρεῖται: α) Στήν Ἀρχαϊκή, ἡ ὁποία ἔχει κέντρο τήν Κόρινθο. β) Στήν Κλασική (ἡ ὁποία παρουσίασε μεγάλη ἀνθιση μέ τή δημιουργία τριῶν σχολῶν: τῆς Ἀττικῆς, μέ κύριο ἀντιπρόσωπο τόν Πολύγνωτο, τῆς Ἰωνικῆς, μέ κυριότερους ἐκπροσώπους τό Ζεύξη, τόν Παρόσιο καί τόν Τιμάνθη, καί τῆς σχολῆς τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Σικυώνας). γ) Στήν Ἑλληνιστική.

β) Βυζαντινή ζωγραφική.

Ἀπό τήν ἱστορία γνωρίζουμε ὅτι ἡ ζωή καί οἱ ἐκδηλώσεις τῶν Βυζαντινῶν τονίζουν τή χριστιανική τους πίστι. Ἔτσι, ὅταν μιλάμε γιά βυζαντινή ζωγραφική, ἔχουμε ὑπόψη μας κυρίως τίς ἀγιογραφίες.

Οἱ Βυζαντινοί ζωγράφοι δέν ἀφήνουν στά ἔργα τους τήν προσωπική σφραγίδα τους, ἀλλά ἀκολουθοῦν ὀρισμένους κανόνες τῆς ἐποχῆς τους. Δέν προσπαθοῦν νά δώσουν τελειότητα στήν ἐξωτερική ἐμφάνιση, ἀλλά νά δημιουργήσουν ἀσκητικές καί σεβάσιμες μορφές. Γενικά χαρακτηριστικά τους εἶναι: πρόσωπα ἰσχνά, μαραμένα, μέ ρυτίδες σκληρά καί σχηματικά δοσμένες, μέ μακριά μύτη, μεγάλα αὐτιά καί αὐστηρή ἔκφραση. Γενικά τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σοῦ δίνουν τήν ἐντύπωση πῶς πέρα ἀπό τή μορφή, ἐκφράζουν κάτι πολύ βαθύτερο, ἔχουν μιᾶ ἐσωτερική πνοή.

Τῆ βυζαντινῆ ζωγραφική μπορούμε νά τή μελετήσουμε καλύτερα στίς διάφορες τοιχογραφίες τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖ διακρίνουμε τή θρησκευτική αὐστηρότητα τῶν προσώπων, ἡ ὁποία ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τή φυσικότητα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Σέ πολλές ὁμως ἀπ' αὐτές βλέπουμε συνδυασμένη τήν ἀρχαία ἑλληνική φυσικότητα μέ τή χριστιανική μεγαλοπρέπεια καί σοβαρότητα. Ἐπίσης, ἂν παρατηρήσουμε προσεκτικά, θά διαπιστώσουμε ὅτι οἱ ζωγράφοι στίς εἰκόνες δέ δίνουν βάθος, δηλαδή οἱ παραστάσεις εἶναι ἀραδιασμένες σέ «πρῶτο πλάνο».

Γιά νά γνωρίσουμε ὁμως καλύτερα τή βυζαντινή ζωγραφική, πρέπει νά τή χωρίσουμε σέ περιόδους. Πρῶτα ἔχουμε τή ζωγραφική τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου (330-630). Αὐτή ἐκδηλώθηκε ὡς μνημειακή, ὡς πινακογραφία καί ὡς μικρογραφία. Μνημειακή εἶναι ἡ ζωγραφική, μέ τήν ὁποία διακοσμήθηκαν κτίρια θρησκευτικά καί κοσμικά. Χαρακτηρίζεται κυρίως ἀπό ψηφιδωτά καί τοιχογραφίες. Ἡ θεματογραφία εἶναι ἑλληνική καί δέν ἀνταποκρίνεται πάντα στό θρησκευτικό ἢ κοσμικό χαρακτήρα τοῦ κτιρίου. ^ο φρητές εἰκόνες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι σήμερα σπάνιες.

Ἀκολουθεῖ ἡ ζωγραφική τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου (630-864). Στή μνημειακή ζωγραφική τῆς ἐποχῆς ἐπιδρᾶ ἡ κρίση τῆς Εἰκονομαχίας.

Τήν περίοδο αὐτή τῆς ἀναταραχῆς διαδέχεται ἡ μεσοβυζαντινῆ περίοδος (864-1204). Ἡ Εἰκονομαχία εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τή νίκη τῶν εἰκονολατρῶν. Ἔτσι ἀρχίζει πάλι ἡ διακόσμηση μέ ψηφιδωτά καί τοιχογραφίες.

Κατά τό 1^ο αιώνα επικρατεί ή τάση γιά μεγάλες μνημειακές συνθέσεις, μέ έντονα περιγράμματα καί έκφραστικά χαρακτηριστικά. Η έξέλιξη τής ζωγραφικής στίς φορητές εικόνες αυτή τήν εποχή συνδέεται μέ τή διαμόρφωση του τέμπλου.

Μετά τή μεσοβυζαντινή περνάμε στην τελευταία περίοδο, τήν Παλαιολόγεια (1204-1453). Αυτή τήν εποχή ή ζωγραφική άποτελεί τήν πιο χαρακτηριστική εκδήλωση τέχνης. Δημιουργούνται μεγαλύτερες συνθέσεις που άποκτοϋν επίκο μεγαλειο ύψηλής πνοής μέ τήν ήμερη αλλά ρυθμική κίνηση στίς στάσεις καί τίς χειρονομίες τών ομάδων, μέ τό γαλήνιο αλλά ήρωϊκό ήθος τών προσώπων, μέ τή σωστή παράθεση τών φωτεινών χρωμάτων. Ποτέ ή βυζαντινή ζωγραφική δέν είχε φτάσει σέ τέτοια άκμή.

Μετά άπ' αυτή τήν περίοδο έχουμε τήν επικράτηση τών Τουρκων, που επιφέρει τήν παρακμή τής ελληνικής ζωγραφικής γιά όρισμένο χρονικό διάστημα.

γ) Από τή Βυζαντινή στη Νεώτερη ζωγραφική.

Η Μακεδονική σχολή έχει ως κυριότερο αντιρόσωπο τό Μανουήλ Πανσέληνο. Προτιμά τά πλατιά σχέδια καί τά γενικά σχήματα. Η συμβολική δύναμη τής περασμένης εποχής αντικαθίσταται άπό τήν προσπάθεια έξανθρωπισμού τών μορφών. Έργα τής βρίσκονται σέ μοναστήρια καί σ' εκκλησιές τής Μακεδονίας, στο Πρωτάτο του Άγιου Όρους, σέ εκκλησιές τής Σερβίας, τής Βουλγαρίας, τής Ρουμανίας καί άλλου.

Οί ζωγράφοι τής Κρητικής σχολής τών μεταβυζαντινών χρόνων καταγίνονται κυρίως μέ τοιχογραφίες καί φορητές εικόνες. Είναι προσηλωμένοι στη βυζαντινή καί μεταβυζαντινή παράδοση καί ή έμπνευσή τους έχει έντονη κρητική προέλευση, στην όποία όφείλει τήν όνομασία τής ή σχολή. Οί ζωγράφοι αυτοί εργάστηκαν κυρίως στά μοναστήρια του Άγιου Όρους καί τών Μετεώρων. Έκει, μέσα σέ άσκητικό περιβάλλον προσευχής καί συγκέντρωσης, έμπνεύσθηκαν καί δημιούργησαν. Η τέχνη τους, όπως καί ή βυζαντινή τών πρώτων χρόνων, άπομάκρυνε τό πνεύμα άπό τά γήινα. Στέριωνε τήν πεποίθηση στά θαύματα καί τήν πίστη στη δύναμη του Θεού. Οί ζωγράφοι, μένοντας πιστοί στά πατροπαράδοτα, δέν υπέγραφαν τά έργα τους, γιατί τό θεωρούσαν άμάρτημα νά μταινει τό όνομα ενός άμαρτωλου κοντά στο όμοίωμα του Θεού, τής Παναγίας ή τών άγιων. Έντούτοις παρέμειναν γνωστά μερικά όνόματα, όπως του Θεοφάνη, του Ζώρζη, του Μιχαήλ Δαμασκηνού καί άλλων.

Κατά τήν Τουρκοκρατία ή Έπτανησιακή σχολή συνέχιζε τήν παράδοση τής βυζαντινής τέχνης, αλλά δεχόταν καί επιδράσεις τής Ιταλικής αναγέννησης. Κέντρά τής ήταν ή Κέρκυρα καί ή Ζάκυνθος καί αξιόλογοι αντιρόσωποι οί Παναγιώτης καί Νικόλαος Δοξαράς, ό Νικόλαος Κουτούζης, ό Νικόλαος Καντούνης καί άλλοι. Άξιοσημείωτο είναι πώς στην Κέρκυρα ιδρύθηκε τό 1805 ή πρώτη δημόσια σχολή, στην όποία διδάσκονταν καλλιτεχνικά μαθήματα.

δ) Νεοελληνική Ζωγραφική.

Στά νεώτερα χρόνια, μετά τήν ανακήρυξη τής ανεξαρτησίας τής χώρας μας, παρατηρήθηκε συστηματική καλλιέργεια τών καλών τεχνών, ιδίως άπό τό 1836, όποτε ιδρύθηκε στην Αθήνα «Σχολή Καλών καί Βαναύσων

Τεχνών». Οί καλλιτέχνες, ακολουθώντας διάφορα ρεύματα, έδωσαν και δίνουν ως σήμερα αξιόλογα έργα. 'Απ' αυτούς αξίζει να μνημονευθούν ο Θεόδωρος Βρυζάκης, ο Νικηφόρος Λύτρας, ο Κωνσταντίνος Βολανάκης, ο Νικόλαος Γύζης, ο 'Ιωάννης 'Αλταμούρας, ο Γεώργιος 'Ιακωβίδης, ο Κωνσταντίνος Παρθένος, ο 'Επαμεινώνδας Θωμόπουλος, ο Γεώργιος Γουναρόπουλος και πολλοί άλλοι.

Η λαϊκή ζωγραφική αναπτύχθηκε πάρα πολύ στη χώρα μας κατά τους δύο τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας. Καί ως σήμερα όμως συνεχίζεται η παράδοση και δημιουργούνται αξιόλογα έργα.

Στήν αγιογραφία συνεχίζεται ή βυζαντινή παράδοση, πού συνεχώς έμποτιζεται από τό πνεύμα της λαϊκής αφηγηματικής και διακοσμητικής διάθεσης. Είναι χαρακτηριστική ή εμφάνιση τοπιογραφικών και ήθογραφικών συνθέσεων μέσα στις εκκλησιές. Συνδετικό κρίκο μεταξύ της αγιογραφίας και της «κοσμικής» λαϊκής ζωγραφικής αποτελούν οί μορφές των νεομαρτύρων και ό βίος τους, γιατί εκεί ό καλλιτέχνης απεικονίζει τόν άγιο μέ νεοελληνική ένδυμασία (π.χ. 'Ο 'Αγιος Γεώργιος ό έξ 'Ιωαννίνων, ό Φουσανελάς, απεικονίζεται μέ φουσανέλα και φέσι).

Στό βίο των νεοφανών μαρτύρων τόσο τά πρόσωπα όσο και τά κτίσματα και τά σκεύη είναι της εποχής. Η έλλειψη παλαιότερων προτύπων, ή δυσκολία προσαρμογής του εικονογραφικού τύπου άλλων παλαιότερων άγίων στους νεομαρτύρες εξαιτίας της διαφορετικής εμφάνισης των τελευταίων και ή μικρή χρονική απόσταση, ή όποια δέν επέτρεψε παγιοποίηση εικονογραφικού τύπου, αφήνουν στους λαϊκούς ζωγράφους περιθώρια έλευθερίας στη φιλοτέχνηση των εικόνων τους.

Σπουδαίο ρόλο στη διακόσμηση των άρχοντικών παίζει ή τοιχογραφία. Στη Σιάτιστα, στην Καστοριά, στά 'Αμπελάκια, στά χωριά του Πηλίου, σέ χωριά του 'Ολύμπου και σέ άλλες περιοχές, στην αίθουσα ύποδοξης, στον «καλό όντα», άμέσως κάτω από την όροφή, ύπήρχαν ζωγραφιστές ζώνες μέ απεικονίσεις μεγάλων και όνομαστών πόλεων της εποχής. Δέν πρόκειται για άναπαράστασεις αλλά για έλεύθερες δημιουργίες, βασισμένες σέ κάποια χαρακτηριστικά των πόλεων αυτών. 'Ανάλογα μέ τίς ανάγκες της σύνθεσης και του μήκους της επιφάνειας προσθέτονται ή αφαιρούνται τμήματα της εικόνας. Οί λαϊκές απεικονίσεις των μεγάλων πόλεων μοιάζουν, μέ τήν ύποβλητικότητα και τήν άτμόσφαιρα μαγείας πού δημιουργούν, μέ τίς περιγραφές των παραμυθιών.

Οί λαϊκοί ζωγράφοι άσχολήθηκαν και μέ άλλα θέματα, μέ τήν άναπαράσταση θρησκευτικών πομπών (ζωγράφος του 'Αγίου Λαυρεντίου Πηλίου), μέ ιστορικές σκηνές (Παναγιώτης Ζωγράφος, Θεόφιλος Χατζημιχαήλ), μέ προσωπογραφίες δωρητών εκκλησιών (Σπυρίδων από τήν 'Αρτα), μέ νεκρές φύσεις (Παγώνης), μέ θαλασσογραφίες (Ν. Χριστόπουλος) κτλ.

Παρά τίς διαφορές, όί όποιες εμφανίζονται στην τεχνική και τήν αντίληψη κάθε ζωγράφου, ύπάρχουν μερικά κύρια στοιχεία, τά όποια χαρακτηρίζουν ολόκληρη τήν ελληνική λαϊκή ζωγραφική.

Η άπουσία της προοπτικής ή ή ύποτυπώδης παρουσία της, ή τάση πρός σχηματοποίηση, ή έξαρση του κύριου προσώπου της σύνθεσης μέ τό μέγεθος και τό χρώμα, ή καθαρότητα και ή διαύγεια του χρώματος, ή διακοσμητική διάθεση, ή άφελής χάρη, ό φόβος του κενού, είναι τά κύρια χαρακτηριστικά της λαϊκής μας ζωγραφικής.

Πολλά από τά έργα της λαϊκής ζωγραφικής είναι αντίγραφα είτε πα-

λαιότερων έργων λαϊκής ζωγραφικής είτε έργων της επίσημης τέχνης. Παρά όλα αυτά, δεν πρόκειται για δουλικές μιμήσεις αλλά για έντελως νέες δημιουργίες, οι οποίες έχουν ως άφετηρία τό πρωτότυπο.

2. Οι κυριότεροι νεοέλληνες ζωγράφοι.

Στή συνέχεια θά αναφερθούν μερικοί μόνο νεοέλληνες ζωγράφοι, έργα των οποίων βρίσκονται στην Έθνική Πινακοθήκη.

α) Άλταμούρας Ίωάννης. (1852-1875)

Έλληνας θαλασσογράφος. Ήταν γιός του Ίταλου ζωγράφου Ξαβερίου Άλταμούρα (Altamura) και της Έλένης Μπούκουρη. Γεννήθηκε στη Νεάπολη της Ίταλίας και πέθανε στις Σπέτσες, πατρίδα της μητέρας του. Είχε εξαιρετικό ταλέντο για τη ζωγραφική, που εκδηλώθηκε από την πολύ μικρή ηλικία του ζωγράφου. Φοίτησε στην Άθήνα, στη Σχολή Καλών Τεχνών. Μόλις αποφοίτησε, έκανε μερικές πετυχημένες θαλασσογραφίες και μετά συμπλήρωσε την καλλιτεχνική του εκπαίδευση στην Άκαδημία της Κοπεγχάγης, με ύποτροφία του Βασιλιά Γεωργίου του Α΄. Θεωρείται ο πρώτος ζωγράφος στην Ελλάδα, που ασχολήθηκε σχεδόν αποκλειστικά με τις θαλασσογραφίες.

Τό έργο του διακρίνεται για την πρωτοτυπία του, τό έπικό μεγαλείο του και τη δύναμη της σύνθεσης, που είναι γεμάτη από κίνηση και ζωή. Ο ζωγράφος αποδίδει μ΄ ένα άκριβές σχέδιο την ύψη του νερού, τη διαφάνειά του, τη δύναμή του, τό διάλόγό του με τά σύννεφα και τόν άνεμο, με τά καράβια και τίς άκρογιαλιές. Χαρακτηριστικό της τεχνοτροπίας του είναι τό διαλεγμένο χρώμα με τά φωτεινά άσπρα και τίς λεπτές άρμονίες των κριζών τόνων.

Παρά τόν πρόωγο θάνατό του, άφησε άξιόλογο άριθμό πινάκων άριστης τέχνης, που εκτός από την Έθνική Πινακοθήκη βρίσκονται στο Ύπουργείο των Ναυτικών («Ή ναυμαχία των Πατρών») και σε ιδιωτικές συλλογές.

β) Άργυρός Ουμβέρτος (1886-1967)

Γεννήθηκε στην Καβάλα και πέθανε στην Άθήνα.

Σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών με δασκάλο τό Γεώργιο Ροϊλό και τό Νικηφόρο Λύτρα. Συνέχισε τίς σπουδές του στην Άκαδημία του Μονάχου με δάσκαλο τόν Löffs. Από τό 1929 δίδασκε στην Άνώτατη Σχολή Καλών Τεχνών και τό 1959 έγινε μέλος της Άκαδημίας Άθηνών. Άνήκει στην εμπρεσιονιστική σχολή. Άσχολήθηκε κυρίως με τό τοπίο. Ζωγράφισε σκηνές από την καθημερινή ζωή, προσωπογραφίες, γυμνά. Πινάκες του ύπάρχουν σε πολλές ιδιωτικές και δημόσιες συλλογές.

γ) Βασιλείου Σπύρος.

Γεννήθηκε τό 1902 στό Γαλαξίδι. Σπούδασε στην Άνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, στην Άθήνα. Ταξίδεψε για καλλιτεχνικές σπουδές στη Γαλλία, τό Βέλγιο, την Άγγλία και την Ίταλία. Κατά τά έτη 1936-1939

ἀγιογράφησε τό ναό τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη. Πῆρε μέρος σέ ὁμαδικές ἐκθέσεις στήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό. Ἀκόμα ὀργάνωσε ἀτομικές ἐκθέσεις καί παρουσίασε τό καλλιτεχνικό του ἔργο. Τό 1955 τό Detroit Institute of Arts ὀργάνωσε ἐκθεση νεοβυζαντινῆς τέχνης μέ εἰκόνες, πού φιλοτεχνήθηκαν γιά τό ναό τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τοῦ Detroit. Τό 1960 πῆρε τό βραβεῖο Γκούγκενχάιμ (Guggenheim) γιά τό βιβλίο του «Φῶτα καί σκιές».

Ἔχει σκηνογραφήσει ἀρκετά θεατρικά ἔργα στίς ἐλεύθερες καί κρατικές σκηνές καί ἀρκετές κινηματογραφικές ταινίες. Στά χρόνια τῆς Κατοχῆς κυκλοφόρησε μυστικά ξυλογραφίες. Ἐπίσης ἔχει εἰκονογραφήσει πολλά βιβλία. Ἔργα του βρίσκονται σέ πολλές ἰδιωτικές συλλογές καί πινακοθήκες.

δ) Βικάντος Σπύρος.
(1878-1960)

Γεννήθηκε στό Ἀργοστόλι. Ἀπό παιδί εἶχε κλίση στή ζωγραφική. Τό 1893 φοίτησε στή Σχολή Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Πολυτεχνείου, ὅπου εἶχε καθηγητή τό Νικηφόρο Λύτρα. Ἐδῶ ἀρίστευσε καί βραβεύτηκε μέ τό Χρυσόβεργιο καί Θωμαΐδειο βραβεῖο. Τό 1900 στάλθηκε μέ ὑποτροφία γιά καλλιτεχνικές σπουδές στήν Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου, ὅπου εἶχε καθηγητή τό Νικόλαο Γύζη καί τόν Löffs. Σέ διάφορους διαγωνισμούς πού ἔγιναν ἀρίστευσε καί βραβεύτηκε. Στήν Ἀθήνα ἐπέστρεψε τό 1909 καί ἔγινε καθηγητής στή Σχολή Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Πολυτεχνείου, ὅπου δίδαξε ὡς τό 1940.

Τά ἔργα του εἶναι ἐμπροσιονιστικῆς τεχνοτροπίας. Ἀπ' αὐτά ἀναφέρουμε τά ἑξῆς: «Ἀδελφί τοῦ ἑλέους», «Ἡ Ἀποκαθίλωση» (Μητροπολίτη Ἀθηνῶν), «Ὁ Ὀρκος τῶν Φιλικῶν», «Τό πρῶτο ὀλίσθημα», «Ἡ στοργή τῆς γιαγιάς», «Τό κουβάρι τῆς ζωῆς», «Τό σκάκι», «Ὁ ἐφιάλτης», «Κεφάλι γέροντα», «Ἡ διδασχία τοῦ Χριστοῦ», «Τό χριστουγεννιάτικο δέντρο», «Δημήτριος Χατζησπύρου» (προσωπογραφία) κ.ἄ.

ε) Βολανάκης Κωνσταντίνος.
(1837-1907)

Γεννήθηκε στήν Κρήτη καί πέθανε στόν Πειραιά. Πολύ νέος ἐγκαταστάθηκε στήν Τεργέστη. Ἀπό τό 1860 φοίτησε στήν Ἀκαδημία Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Μονάχου, ὅπου εἶχε καθηγητή τόν Πιλότου. Τό 1884 διορίστηκε καθηγητής τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, ἀλλά δέν ἀργησε νά διακόψει τή διδακτική σταδιοδρομία του καί ν' ἀποσυρθεῖ στόν Πειραιά, ὅπου ἔμεινε ὡς τό θάνατό του, σχεδιάζοντας καί ζωγραφίζοντας τό λιμάνι καί τίς ἀκτές. Ὁ Βολανάκης ἔστρεψε τό ἐνδιαφέρον του στό φυσικό ὑπαιθρο καί κυρίως στή θάλασσα. Τά ταξίδια του στήν Τεργέστη καί σέ ἄλλα λιμάνια τῆς Μεσογείου τοῦ ἔδωσαν τήν εὐκαιρία νά μελετήσει τά παλιά σκαριά τῶν καραβιῶν καί νά δημιουργήσει μεγάλες καί πολύπλοκες συνθέσεις ἱστορικών ναυμαχιῶν, ὅπως «Ἡ ναυμαχία τῆς Λίσσας» (1868), πού ἀγοράστηκε ἀπό τό αὐστριακό κράτος, «Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας», «Ἡ πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπό τόν Κανάρη», «Ἡ ἔξοδος τοῦ Ἀρεως» κ.ἄ. Παράλληλα ἀσχολήθηκε μέ τή ζωγραφική σκηνῶν τῆς ὑπαιθρου. Ἀπό τίς πιο πετυχημένες πραγματοποιήσεις του στόν τομέα αὐτό εἶναι τό «Παλληγύρι στό Μόναχο», ἔργο πρωτοποριακό στήν ἐποχή του (1876). Ἀπέ-

δωσε με απαραμίλλο τρόπο τή γραφικότητα του ελληνικού χωριού. Με τά ζεστά του χρώματα, τό δουλεμένο σχέδιό του, δίνει άξία καί στά πιο πεζά άντικείμενα. Στή σειρά αυτή άνήκουν τά έργα «Χωριό στό Πήλιο», «Η έκσκαφή του Ίσθμου τής Κορίνθου» καί άλλα.

Ο Βολανάκης, ξεκινώντας από τά θριαμβευτικά θέματα των ναυμαχιών που ύμνησε με μία χρωματική έπισημότητα, με μία λεία τεχνική καί με λεπτό, αλλά συγκρατημένο σχέδιο, κατέληξε στην άπερίτη ποίηση άπαλών άρμονιών.

στ) Βουζάκης Θεόδωρος.
(1814-1878)

Ο Θεόδωρος Βουζάκης γεννήθηκε στή Θήβα καί πέθανε στό Μόναχο. Φοίτησε στην Άκαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου. Είναι ο πρώτος Έλληνας ζωγράφος του 19ου αιώνα, που δημιούργησε στό έξωτερικό ιστορικούς πίνακες έμπνευσμένους από τήν ελληνική επανάσταση του 1821. Μολονότι άκολούθησε τά διδάγματα του Γερμανού ζωγράφου Πέτρου Έσ (Hess) καί τό πνεύμα εξιδανίκευσης του περιβάλλοντος, άπομακρύνεται από τό ρητορικό ύφος του δασκάλου του. Οι πίνακές του μαρτυρούν τήν άληθινή συγκίνηση του καλλιτέχνη για τά γεγονότα του Άγώνα καί τήν προσπάθεια νά τά άποδώσει όσο μπορούσε πιο πιστά. Χαρακτηριστικά δείγματα τής τέχνης του είναι «Η παρηγοριά», «Η Μονή του Άρκαδίου», «Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός εύλογεί τή σημαία», «Τό στρατόπεδο του Καραϊσκάκη», «Ο Λόρδος Βύρων στό Μεσολόγγι» καί άλλα.

ζ) Γαλάνης Δημήτριος.
(1882-1966)

Γεννήθηκε στην Άθήνα καί πέθανε στό Παρίσι. Σπούδασε στην Άθήνα καί άργότερα στό Παρίσι, όπου έμεινε τό μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του. Συνεργάστηκε ως γελοιογράφος σέ γαλλικά καί γερμανικά περιοδικά καί έφημερίδες καί διακόσμησε με Ξυλογραφίες έργα λογοτεχνικά. Διατέλεσε καθηγητής τής Έcole des Beaux Arts καί μέλος τής Γαλλικής Άκαδημίας. Τό έργο του άποτελεί όρόσημο στην ελληνική χαρακτική.

η) Γουναρόπουλος Γεώργιος.
(1889-1977)

Γεννήθηκε στή Σωζόπολη τής Ανατολικής Ρωμυλίας. Σπούδασε ζωγραφική στή Σχολή Καλών Τεχνών στην Άθήνα καί άργότερα στό Παρίσι. Τό 1924 παρουσίασε έργα του σέ έκθεσή του στό Ζάππειο. Από τότε εξέθεσε πολλές φορές έργα του σέ άτομικές καί ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα καί στό έξωτερικό. Κατά τά έτη 1937-1939 διακόσμησε τή μεγάλη αίθουσα του δημοκρατικού μεγάρου Άθηνών με σκηνές από τήν ιστορία τής πόλης.

Θεωρείται ο πιο ποιητικός άπ' όλους τους σύγχρονους Έλληνες ζωγράφους καί ένας από τους μεγαλύτερους καλλιτέχνες τής νεότερης ελληνικής ζωγραφικής. Τό έργο του είναι γνωστό καί έξω από τά έθνικά σύνορα. Η ζωγραφική του διακρίνεται για τόν υπερρεαλισμό τής καί τόν έσωτερικό φωτισμό των συνθέσεων. Γενικά δέν άκολουθει σχολές, αλλά έχει μία δική του τεχνοτροπία.

θ) Γύζης Νικόλαος.
(1842-1901)

Γενήθηκε στην Τήνο και πέθανε στο Μόναχο. Σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών στην Αθήνα. Τό 1865, με ύποτροφία της μονής Τήνου, ήρθε για σπουδές στο Μόναχο. Έδω φοίτησε έξι χρόνια στην Ακαδημία Καλών Τεχνών και τα δυο τελευταία χρόνια μαθήτευσε στο έργο-στήρι του Πιλότου. Μετά την άποπεράτωση των σπουδών του εγκαταστάθηκε στο Μόναχο, όπου επηρεάστηκε από τη νεοκλασική τεχνοτροπία και ιδίως στην πρώτη περίοδο της καλλιτεχνικής του δράσης. Τό 1880 έγινε επίτιμο μέλος της Ακαδημίας και δυο χρόνια αργότερα διορίστηκε καθηγήτης στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου.

Τά έργα του είναι κυρίως εμπνευσμένα από την ελληνική φύση και από τους αγώνες της φυλής μας. Άπ' αυτά μνημονεύουμε τά παρακάτω: «Τ' άρραβωνιάσματα», «Τό κρυφό σχολειό», «Τό παιδομάζωμα», «Ή χαρτορίχτρα», «Κού-κου», «Ό παππούς μέ τόν έγγονό», «Τό τάμα», «Ή Δόξα τών Ψαρών», «Ή Ίουδήθ και ό Όλοφέρνης», «Τό ναυτόπουλο» και «Ή άρμονία».

ι) Θεοτοκόπουλος Δομήνικος.
(1541-1614)

Ό Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, γνωστός ως El Greco, γενήθηκε στην Κρήτη, αλλά έζησε τό μεγαλύτερο μέρος της ζωής του και αναδείχτηκε στην Ίσπανία. Διδάχτηκε πολλά από τά έργα της βυζαντινής τεχνοτροπίας και της Αναγέννησης και μόρφωσε νά συλλάβει τό πραγματικό νόημα της τέχνης. Τό άνήσυχο πνεύμα του άφιερώθηκε στη μελέτη τών μεγάλων έργων της Αναγέννησης, αλλά δέν έμεινε σ' αυτά. Ύπέταξε τό πνεύμα και την ύλη στην τέχνη του και κατόρθωσε νά δώσει την αλήθεια ενός πνευματικού κόσμου, χάρη στό γεμάτο αισθήματα δικό του ψυχικό κόσμο. Ό Θεοτοκόπουλος κατόρθωσε νά αισθητοποιήσει την άγωνία της εποχής του. Άπό τά έργα του αναφέρουμε τά παρακάτω: «Ό ένταφιασμός τού κόμητος Όργκάθ», «Τό όνειρο τού Φιλίππου τού Β'», «Ή άγία οικογένεια», «Ό άγιος Πέτρος», «Ή ανάληψη της Θεοτόκου», «Συμφωνία τών άγγέλων», «Ό άγιος Φραγκίσκος της Ασίας», «Ό αϊρων τόν σταυρόν», «Ή άνάσταση». Τά τέσσερα τελευταία βρίσκονται στην Έθνική Πινακοθήκη Αθηνών.

ια) Ίακωβίδης Γεώργιος.
(1853-1932)

Γενήθηκε στά Χύδρα της Λέσβου και πέθανε στην Αθήνα. Φοίτησε από τό 1870 ως τό 1877 στη Σχολή Καλών Τεχνών, στην Αθήνα. Διδάχτηκε τη ζωγραφική από τό Βικέντιο Λάντσα και τό Νικηφόρο Λύτρα και τη γλυπτική από τό Λεωνίδα Δρόση, ενώ παράλληλα μαθήτευσε στό μαρμαρογλυφείο τών άδελφών Φυτάλη. Αργότερα συνέχισε ως ύπότροφος τίς σπουδές του στην Ακαδημία Καλών Τεχνών τού Μονάχου. Οί έπιανελημμένες διακρίσεις και τελικά τό βραβείο της Ακαδημίας για την έλαιογραφία του «Κρέουσα» (1881) τού εξασφάλισαν τή δυνατότητα νά σταδι-

οδρομήσει στο Μόναχο, όπου μετά την αποφοίτησή του ίδρυσε άτομικό εργαστήριο και σχολή ζωγραφικής. Ο Ίακωβίδης στά χρόνια της παραμονής του στη Γερμανία κατόρθωσε να αποκτήσει διεθνή φήμη και να θεωρείται ένας από τους πιο μεγάλους ζωγράφους της Γερμανίας. Το 1900, με πρόσκληση της ελληνικής κυβέρνησης, επέστρεψε στην Αθήνα και ανέλαβε τη διεύθυνση της νεοσύστατης Έθνικης Πινακοθήκης, θέση που διατήρησε ως το 1918. Το 1910 διαδέχτηκε το Νικηφόρο Λύτρα στην έδρα της ζωγραφικής στη Σχολή Καλών Τεχνών και δίδαξε ως το 1932. Το 1926 έγινε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Εκτός από τις άλλες του δραστηριότητες, ο Ίακωβίδης δημιούργησε ένα σημαντικό σε ποσότητα και αξία ζωγραφικό έργο. Η παραγωγή του περιλαμβάνει σχέδια, ελαιογραφίες και ύδατογραφίες με ποικίλα θέματα, από τα οποία ξεχωρίζουν οι ήθογραφικές σκηνές σε κλειστό χώρο και οι προσωπογραφίες. Πρωταγωνιστής των ήθογραφιών του είναι πάντοτε το παιδί στις διάφορες ηλικίες και εκδηλώσεις του. Με την ταχύτατη αντίληψη και το άρτιο σχέδιό του κατόρθωνε να συλλαμβάνει και να σταθεροποιεί τις φευγαλέες παιδικές εκφράσεις και κινήσεις και να δημιουργεί από τη δυσκολότατη μορφή του παιδιού και μάλιστα του βρέφους ολοζώντανα ελαιογραφικά στιγμιότυπα με περιεχόμενο ευχάριστο και πανανθρώπινο. Ο Ίακωβίδης δέν απομακρύνθηκε από τις νατουραλιστικές αντιλήψεις του δασκάλου του Ν. Λύτρα και από τα διδάγματα της Σχολής του Μονάχου και αγνόησε τις καινοτομίες του γαλλικού εμπρεσιονισμού και των νεότερων ρευμάτων. Σημαντικά έργα του είναι τα παρακάτω: «Παιδική συναυλία», «Ο κακός έγγονός», «Τό χτένισμα της έγγονης», «Παιδικός καβγάς», «Τά μικρά βάσανα», «Μικρή Μεγαρίτισσα», «Η σύζυγος και ο γιός του ζωγράφου». Έργα του βρίσκονται, εκτός από την Έθνικη Πινακοθήκη, σε ιδιωτικές συλλογές της Ελλάδας (Ευριπίδη Κουτλίδη κ.ά.) καθώς και του ξεωτερικού.

Παράλληλα με τη ζωγραφική, ο Ίακωβίδης ασχολήθηκε και με τη γλυπτική. Καλύτερο γλυπτό του θεωρείται η προτομή του Ν. Λύτρα.

Η προσφορά του Ίακωβίδη στην ελληνική τέχνη είναι από τις πιο σημαντικές. Εκτός από τό προσωπικό του έργο εκπαιδευσε, στά είκοσι χρόνια της διδασκαλίας του στη Σχολή Καλών Τεχνών, πολλούς νεότερους καλλιτέχνες και τούς πρόσφερε μιά άρτια τεχνική κατάρτιση.

ιβ) Κόντογλου Φώτης. (1895-1965)

Γεννήθηκε τό 1895 στις Κυδωνίες (Αιβαλί) και πέθανε στην Αθήνα, τό 1965. Όταν αποπεράτωσε τις γυμνασιακές του σπουδές, ήρθε στην Αθήνα, όπου σπούδασε στη Σχολή Καλών Τεχνών. Το 1915 διέκοψε τις σπουδές του και πήγε στό Παρίσι. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή ήρθε και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Ως ζωγράφος, κυρίως, ο Κόντογλου εμπνεύστηκε από τό βυζαντινό πολιτισμό και στά τελευταία χρόνια της ζωής του ασχολήθηκε αποκλειστικά με την αγιογραφία. Αγιογράφησε πολλές εκκλησίες και διακόσμησε τρείς αίθουσες του Δημαρχείου Αθηνών με μυθολογικά και ιστορικά θέματα. Παράλληλα με τη ζωγραφική ασχολήθηκε με τά γράμματα και μās έδωσε αξιόλογο λογοτεχνικό και γενικά πνευματικό έργο.

ιγ) Κουνελάκης Νικόλαος.
(1829-1869)

Γεννήθηκε στα Χανιά και πέθανε στο Κάιρο. Σπούδασε ζωγραφική στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Πετρούπολης, στη Ρώμη και στη Φλωρεντία. Ασχολήθηκε κυρίως με προσωπογραφίες. Το έργο του διακρίνεται γενικά από μία διάθεση συγκρατημένου ρομαντισμού. Σημαντικά έργα του είναι: «Προσωπογραφία Ζωής Καμπάνη», «Ο όβρολος της χήρας», «Ιουδήθ και Όλοφέρνης», «Η οικόγένεια του ζωγράφου» και άλλα.

ιδ) Κουτούζης Νικόλαος.
(1741-1819)

Γεννήθηκε και πέθανε στη Ζάκυνθο. Είναι ένας από τους αντιπροσωπευτικούς εκπαιδευτικούς της επτανησιακής σχολής. Υπήρξε μαθητής του Νικολάου Δοξαρά. Επιδόθηκε στην εικονογράφηση πολλών εκκλησιών της Ζακύνθου και της Κέρκυρας, καθώς και στην προσωπογραφία. Η «Προσωπογραφία άνδρός», ένα περίφημο του έργο που βρίσκεται στην Εθνική Πινακοθήκη, είναι έξω από τα πλαίσια της εκκλησιαστικής ζωγραφικής. Η σύνθεσή του χαρακτηρίζεται από ισχυρές αντιθέσεις φωτός και σκιάς, σκληρά χρώματα και περιγράμματα, και αποτελεί όπωσδήποτε δείγμα της στροφής της επτανησιακής τέχνης από τον ιδεαλισμό προς το ρεαλισμό.

ιε) Λύτρας Νικηφόρος.
(1832-1904)

Γεννήθηκε στον Πύργο της Τήνου και πέθανε στην Αθήνα. Είναι ένας από τους κορυφαίους ζωγράφους του 19ου αιώνα. Από τον πατέρα του είχε πάρει την αγάπη για την τέχνη. Σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών στην Αθήνα και αργότερα με υποτροφία συμπλήρωσε τις σπουδές του στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου. Το 1866 γύρισε στην Αθήνα και διορίστηκε καθηγητής στη Σχολή Καλών Τεχνών, στην οποία δίδαξε περίπου 37 χρόνια. Το έργο του αποτελείται από ιστορικούς πίνακες, ήθογραφικές σκηνές, προσωπογραφίες και σκηνές από τη μυθολογία. Πίνακες ιστορικοί είναι «Η τυρόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη», «Σχέδιο για τον απαγχονισμό του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄». Πίνακες με ήθογραφικό περιεχόμενο είναι: «Τά κάλαντα», «Ψαριανό μοιρολόι», «Θυμίσμα στον τάφο», «Ο γαλατάς», «Ο μάγκας», «Το αυγό του Πάσχα». Από τις προσωπογραφίες σημαντικές είναι του Όθωνα, της Αμαλίας, του Θ. Δηλιγιάννη, του Γεωργίου Σταύρου, της κυρίας Σερπιέρη και η αυτοπροσωπογραφία του. Μερικά από τα έργα του βρίσκονται στην Εθνική Πινακοθήκη και τα περισσότερα σε ιδιωτικές συλλογές.

ιστ) Λύτρας Νικόλαος.
(1883-1927)

Ήταν γιός του κορυφαίου ζωγράφου Νικηφόρου Λύτρα. Σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών των Αθηνών με δάσκαλο τον πατέρα του. Συνέχισε τις σπουδές του στο Μόναχο. Από το 1923 ως το θάνατό του δίδαξε στη Σχολή Καλών Τεχνών. Μολονότι ο θάνατός του σε ηλικία σα-

ράντα τεσσάρων ετών διέκοψε πρόωρα την καλλιτεχνική του δραστηριότητα, ο Νικόλαος Λύτρας άφησε ένα άρκετά σημαντικό έργο. Στά πορτραίτα, όπως και σε όλο τό έργο του, επιδιώκει νά απομακρύνει τά λόγια στοιχεία τής ακαδημαϊκής παράδοσης. Έπηρεασμένος από τίσ εμπρεσιονιστικές τάσεις τής εποχής του, καταργεί τά κλειστά περιγράμματα και τά λεπτομερικά στοιχεία. Από τά έργα του μνημονεύουμε τά παρακάτω: «Στή βάρκα», «Ο Άγιος Μάρκος τής Τήνου», «Η ήλιοθεραπεία», «Τό γαϊδουράκι», «Προσωπογραφία τής γυναίκας του καλλιτέχνη».

ιζ) Μόραλης Γιάννης.

Γεννήθηκε στήν Άρτα τό 1916. Σπούδασε στήν Άνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών ζωγραφική και χαρακτική. Τό 1937, μετά τό τέλος των σπουδών του στήν Ελλάδα, πήρε ύποτροφία τής Άκαδημίας Άθηνών για άνώτατες σπουδές στήν Ιταλία και στή Γαλλία. Έδώ μελέτησε ζωγραφική, τοιχογραφία και ψηφοθετική. Τό 1947 έγινε καθηγητής τής Άνωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών στήν Άθήνα. Παράλληλα με τή ζωγραφική ασχολείται με τή σκηνογραφία, με τήν εικονογράφηση βιβλίων και τήν αρχιτεκτονική διακοσμητική.

ιη) Παρθένος Κωνσταντίνος.
(1879-1967)

Γεννήθηκε στήν Άλεξάνδρεια τής Αιγύπτου και πέθανε στήν Άθήνα. Σπούδασε στή Βιέννη και στό Παρίσι. Τό 1917 εγκαταστάθηκε στήν Άθήνα, όπου ίδρυσε μαζί με άλλους καλλιτέχνες τήν «Ομάδα Τέχνης». Τό 1920 τιμήθηκε με τό «Έθνικό Άριστείο των Τεχνών». Τό 1930 διορίστηκε στή Σχολή Καλών Τεχνών Άθηνών καθηγητής και δίδαξε ως τό 1947. Άσχολήθηκε με θρησκευτικά θέματα, άγιογραφίες, μυθολογικές και άλλες συνθέσεις, καθώς επίσης με προσωπογραφίες και τοπία. Είναι ο πρώτος Έλληνας εμπρεσιονιστής ζωγράφος. Συνδυάζει στό έργο του τή σοφία, τή βαθιά αίσθηση του ώραίου, τήν άνάλυση των θεμάτων και τήν έκφραστική ικανότητα. Έργα του είναι: «Ο Ευαγγελισμός», «Ο Χριστός», «Ο Όρφείας και ή Ευρυδίκη», «Παλλάς Άθήνη», «Καλυψώ», «Θεότητα με καρπούς».

ιθ) Χατζηκυριάκος-Γίκας Νικόλαος.

Γεννήθηκε στήν Άθήνα τό 1906. Σπούδασε στή Σχολή Καλών Τεχνών στήν Άθήνα, με καθηγητή τόν Κωνσταντίνο Παρθένη. Άργότερα συνέχισε τίσ σπουδές του στό Παρίσι. Τό 1922 γράφτηκε στό Πανεπιστήμιο τής Σορβόνης και παρακολούθησε μαθήματα ελληνικής και γαλλικής φιλολογίας. Παράλληλα άρχισε νά μελετά ζωγραφική στήν Άκαδημία Ranson του Παρισιού με δάσκαλο τόν Μπισιέρ (Bissière), καθώς και χαρακτική με τό Δημήτριο Γαλάνη. Από τότε ως τό 1934 έζησε στό Παρίσι. Διατέλεσε καθηγητής του έλεύθερου σχεδίου στήν Άρχιτεκτονική Σχολή του Έθνικού Μετσοβείου Πολυτεχνείου. Εισήγαγε τόν κυβισμό στήν Ελλάδα. Παράλληλα ασχολήθηκε με τή σκηνογραφία και τήν εικονογράφηση βιβλίων και δημοσίευσε άρθρα και μελέτες για τήν τέχνη. Τό 1972 τιμήθηκε με τό Άριστείο τής Άκαδημίας Άθηνών και τό έπόμενο έτος έγινε Άκα-

δημαϊκός. Έργα του βρίσκονται σε διάφορες πινακοθήκες τῆς Ἑλλάδας καί τοῦ ἔξωτερικοῦ.

κ) Χατζημιχαήλ Θεόφιλος.
(1866-1934)

Λαϊκός αὐτοδίδακτος ζωγράφος ἀπό τῆ Βαρειά τῆς Λέσβου. Ἀπό παιδί εἶχε κλίση στή ζωγραφική. Στό νησί του ἦταν γνωστός ὡς « τ σ ο - λ ι ά ς » γιά τῆ χαρακτηριστική ἐμφάνισή του (φοροῦσε πάντα μιὰ βρώμικη φουστανέλα). Πολύ μικρός ἐφυγε ἀπό τῆ Λέσβο καί γυρνοῦσε ἀπό τόπο σέ τόπο, φιλοτεχνώντας τά ἔργα του. Ταξίδεψε στή Σμύρνη, στό Βόλο, στό Πήλιο καί ἄλλου. Στό Πήλιο ἐξῆσε πάρα πολλά χρόνια. Περιπλανήθηκε στά χωριά Μηλιές, Πορταριά, Μακρυνίτσα κι ἄλλου. Τό 1927 γύρισε στό νησί του, ὅπου ἔμεινε ὡς τό θάνατό του.

Ὁ Θεόφιλος ἀγγίζει τήν ψυχή κάθε ἀνθρώπου μέ τά ἔργα του καί τά χρώματά του. Χρώματα ἀπλά, καθαρά, φωτεινά. Ἀπό τά πιό γνωστά ἔργα του εἶναι: « Ὁ Λημνιός κεχαγιάς », « Ὁ Ἄθανάσιος Διάκος », « Ὁ γέρος τοῦ Μοριά », « Ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτσος », « Ὁ κόλπος τῆς Γέρας », « Ὁ χορός τῆς τράτας », « Ὁ Καραϊσκάκης » κ.ά.

Μέ τό ἔργο τοῦ Θεόφιλου ἀσχολήθηκαν πολλοί, ὅπως ὁ Γιώργος Σέ- φέρης, ὁ Ὀδυσσεύς Ἐλύτης, ὁ Γιάννης Τσαρούχης, ὁ Μιχαήλ Τόμπρος, ὁ Ἡλίας Βενέζης, ὁ Νέστορας Μάτσας καί ἄλλοι. Ἐργα τοῦ Θεόφιλου βρίσκονται σέ διάφορα μουσεῖα, ἀλλά κυρίως στό « Μουσεῖο Θεόφιλου » πού χτίστηκε στή Βαρειά, προάστιο τῆς Μυτιλήνης, μέ πρωτοβουλία καί δαπάνη τοῦ Λέσβιου τεχνοκρίτη τῶν Παρισίων Στρατῆ Ἐλευθεριάδη (Τερ- ἀντ).

3. Ἡ Ἐθνική Πινακοθήκη.

Πινακοθήκη εἶναι εἶδος μουσεῖου, ὅπου γίνεται ἐκθεση ἔργων ζωγραφικῆς. Κατά τήν ἀρχαιότητα ὑπῆρχαν πολλά κτίρια στή Ἑλλάδα, ὅπου γινόταν ἐκθεση πινάκων ζωγραφικῆς. Τόν 5ο αἰώνα π.Χ. ὑπῆρχε πινακοθήκη στά Προπύλαια τῆς Ἀκρόπολης τῶν Ἀθηνῶν. Συλλογή εἰκονογραφίων ὑπῆρχε καί στήν Πέργαμο. Μάλιστα ἀναφέρεται ὅτι ὁ βασιλιάς Ἄτταλος ὁ Β΄ ὁ Φιλάδελφος εἶχε στείλει στούς Δελφοὺς ζωγράφους τῆς ἐποχῆς, γιά νά ἀντιγράψουν τίς περίφημες τοιχογραφίες πού ὑπῆρχαν ἐκεῖ καί νά φέρονται τὰ ἀντίγραφα στήν πινακοθήκη του. Ἐπίσης κατά τήν ἀρχαιότητα πολλοί ναοί εἶχαν διαμορφωθεῖ σέ πινακοθήκες, ὅπου ὑπῆρχαν ἀφιερωμένοι πολλοί πίνακες. Μποροῦμε ἀκόμα νά ὀνομάσουμε πινακοθήκη τήν Ποικίλη Στοά τῶν Ἀθηνῶν, πού ἦταν διακοσμημένη μέ τοιχογραφίες τοῦ Πολυγνώτου καί ἄλλων ζωγράφων. Περίφημο γιά τούς πίνακες ζωγραφικῆς ἦταν τό Ἡραῖο τῆς Σάμου. Κατά τούς ρωμαϊκοὺς χρόνους πολλά ἱερά εἶχαν γίνει πινακοθήκες. Ὡς μουσεῖα ζωγραφικῆς χρησιμοποιοῦσαν καί τά δημόσια κτίρια, καθώς ἐπίσης καί ἰδιωτικά μέγαρα.

Κατά τούς νεώτερους χρόνους μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν Καλῶν Τεχνῶν καί τήν αἰσθητική καλλιέργεια τοῦ κοινου, ἰδρύθηκαν πολλές πινακοθήκες. Ὁ Βασιλιάς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος ὁ Α΄ (1786-1868) ἔδωσε τήν ὀνομασία « πινακοθήκη » στίς πολυτίμες συλλογές ἔργων ζωγραφικῆς, πού βρίσκονταν στό Μόναχο. Σήμερα σημαντικές πινακοθήκες ὑπάρχουν σέ πολλές πόλεις τοῦ κόσμου.

α) Σύντομη Ίστορία.

Τήν ἀρχή τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκῃς ὀφείλομε νά τήν ἀναζητήσουμε στίς συλλογές ἔργων ζωγραφικῆς καί χαρακτικῆς, οἱ ὁποῖες ἀνήκαν στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί στό Πολυτεχνεῖο. Μέ τήν ἀνατολή σχεδόν τοῦ αἰῶνα μας (1900) ἰδρύθηκε ἡ Ἐθνική Πινακοθήκη καί ἀπό τότε ἄρχισε ἡ συστηματική ὀργάνωσή της, καθὼς καί ὁ πλουτισμός της μέ ἔργα Ἑλλήνων καί ξένων καλλιτεχνῶν. Πρῶτες σημαντικές δωρεές ἦταν τοῦ Πανεπιστημίου (96 πίνακες) καί τοῦ Πολυτεχνείου (163). Ἀκολούθησαν κι ἄλλες δωρεές καί συνεχίζονται ὡς σήμερα τόσο ἀπό καλλιτέχνες, ὅσο καί ἀπό ἰδιῶτες. Ἀξίζει νά ἀναφέρουμε τό Γρηγόριο Μαρασλή, τό Δημήτριο Βικέλα, τό Θεόδωρο Ράλλη, τό Γεώργιο Ἀβέρωφ, τήν Αἰκατερίνη Ροδοκανάκη, τό Σπύρο Βελέντζα, τό Νικόλαο Διαμαντόπουλο, τό Στέφανο Σκουλούδη, τόν Κωνσταντῖνο Κωνσταντινίδη - Πόντιο, τόν Ἀπόστολο Χατζηαργύρη, τό Σπύρο Βικάτο, τό Δημήτριο Γαλάνη, τό Νικόλαο Χατζηκυριάκο-Γαῖκα, τό Γεώργιο Γουναρόπουλο κ.ά.

Ἀπό τό 1900 ἡ Ἐθνική Πινακοθήκη εἶχε νά ἀντιμετωπίσει ἀναρίθμητες δυσκολίες καί ἐμπόδια. Βασικό πρόβλημα ἦταν τό στεγαστικό, πού δέν μπορούσε εὐκολά νά λυθεῖ. Ἀρχικά ἀποφασίστηκε νά ἀνεγερθεῖ τό κτίριο τῆς Πινακοθήκῃς στό προαύλιο τοῦ Πολυτεχνείου. Ἀργότερα σέ οἰκόπεδο πού βρισκόταν πέρα ἀπό τό Πεδίο τοῦ Ἄρεως, στό παλιό ἀγγλικό νεκροταφεῖο κοντά στό Στάδιο, σέ γήπεδο κοντά στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο κτλ. Τελικά προτιμήθηκε ἡ σημερινή θέση.

Πρῶτος διευθυντής τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκῃς διατέλεσε ὁ γνωστός ζωγράφος Γεώργιος Ἰακωβίδης, ὁ ὁποῖος παρέμεινε στή θέση αὐτή ὡς τό 1918. Μετά τόν Ἰακωβίδη ἀνέλαβε τή διύθυνση ὁ γνωστός λογοτέχνης καί φιλότεχνος Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ὁ ὁποῖος ἐργάστηκε μέ ζήλο γιά τήν ὀργάνωση τῆς Πινακοθήκῃς καί γιά τήν προβολή τῶν καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν τῆς χώρας μας. Ἀπό τήν ἐποχή αὐτή καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια γιά τόν πλουτισμό τῆς Πινακοθήκῃς καί γιά τήν ἐκμετάλλευση τοῦ κληροδοτήματος Ἀλεξάνδρου Σούτζου. Ἀγοράστηκαν ἔργα Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, ὅπως τοῦ Νικολάου Γύζη, τοῦ Νικηφόρου Λύτρα, τοῦ Παναγιώτη Δοξαρά, τοῦ Δημητρίου Γαλάνη, τοῦ Βασιλείου Χατζή, τοῦ Κωνσταντῖνου Παρθένη, τοῦ Νικολάου Λύτρα, καθὼς καί τό ἐπάνω μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Θεοτοκόπουλου «Ὁ Εὐαγγελισμός».

Μετά τό Ζαχαρία Παπαντωνίου διευθυντής τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκῃς διατέλεσαν ὁ Γεώργιος Στρατηγός (1940-1944), ὁ Δημήτριος Εὐαγγελίδης (1945-1947), ὁ Νικόλαος Μπέροτος (1947-1949), ὁ Μαρῖνος Καλλιγᾶς (1949-1971), ὁ Ἀνδρέας Ἰωάννου (1971-1972) καί ὁ Δημήτριος Παπαστάμος, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ νά διευθύνει τήν Πινακοθήκη.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ συνένωση τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκῃς μέ τό Μουσεῖο Ζωγραφικῆς Ἀλεξάνδρου Σούτζου, ἡ ὁποία ἔγινε ὕστερα ἀπό μεγάλες προσπάθειες τοῦ Μαρῖνου Καλλιγᾶ. Σήμερα ὑπάρχει ἓνα καινούριο ἴδρυμα μέ τήν ἐπωνυμία «Ἐθνική Πινακοθήκη - Μουσεῖον Ἀλεξάνδρου Σούτζου». Τό 1970 ἐγκαινιάστηκε τό πρῶτο τμήμα τοῦ κτιριακοῦ συγκροτήματος τῆς σημερινῆς Πινακοθήκῃς.

β) Οἱ καλλιτεχνικοὶ θησαυροί.

Στὴν Ἐθνική Πινακοθήκη ὑπάρχουν ἔργα Ἑλλήνων καί ξένων ζω-

γράφων, καθώς και γλυπτά. Πολλά απ' αυτά προέρχονται από δωρεές.

Στους θησαυρούς της Ἐθνικῆς Πινακοθήκης συγκαταλέγονται σήμερα, ἐκτός ἀπό τὰ ἄλλα: «Ἡ Σταύρωση» τοῦ Παβία, «Ἡ προσκύνηση τῶν ποιμένων» τοῦ Τσαγκαρόλα, «Ὁ μουσικός» τοῦ Καραβάτζιο καί ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου. Ἀρκετά εἶναι τὰ ἔργα ξένων ζωγράφων, παλαιῶν καί σύγχρονων, ὅπως τοῦ Ερρίκου Ματίς (Matisse), τοῦ Picasso, τοῦ Ἀντωνίου Φραγκίσκου Van der Meulen, τοῦ Παύλου Σεζάν, τοῦ Ρέμπραντ, τοῦ Ντύρερ, τοῦ Goya, τοῦ Monet, τοῦ Manet, τοῦ Daumier, τοῦ Jordaens, τοῦ Brueghel, τοῦ Kratzeisen καί πολλῶν ἄλλων.

Ἡ Ἐθνική Πινακοθήκη, ἐκτός ἀπό τοὺς πίνακες, περιλαμβάνει καί ἔργα γλυπτικῆς, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν στοὺς καλλιτέχνες Αἰμίλιο - Ἀντώνιο Μπουρντέλ (Bourdelle), στοὺς ἀδελφούς Λάζαρο καί Γεώργιο Φυτάλη, στό Δημήτριο Φίλιππότη, στό Μιχαήλ Τόμπρο, στὸν Ἰωάννη Κόσσο, στό Λεωνίδα Δρόση, στό Γιαννούλη Χαλεπά καί σέ ἄλλους.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΣΤΗΝ ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ ἔχει συνταχθεῖ ἀπό Ἑλληνα ὑπηρεσιακό παράγοντα τοῦ Ρότερνταμ καί ἀναφέρεται στίς ἐκδηλώσεις τοῦ γυμνασίου τοῦ Ντέρνε, μιᾶς μικρῆς Ὀλλανδικῆς πόλης, οἱ ὁποῖες εἶχαν τή γενική ὀνομασία «Ἑλληνική Ἑβδομάδα». Ὁ ἀναγνώστης δέν πρέπει νά σταθεῖ στίς λεπτομέρειες πού τυχόν ξενίζουν, ἐπειδή δέν ἀνταποκρίνονται στίς συνθήκες λειτουργίας τῶν σχολείων μας καί, γενικότερα, στήν ἑλληνική πραγματικότητα. Αὐτή ἡ *mutatis mutandis* «πολιτιστική δραστηριότητα» πού ὀργανώθηκε καί πραγματοποιήθηκε ἔξω ἀπό τά ἐπίσημα σχολικά προγράμματα, εἶναι ἀπλῶς μιᾶ ὥραία εὐκαιρία γιά νά ἀναλογιστεῖ κανεῖς τί μπορεῖ νά δημιουργήσῃ ἡ ὀργάνωση, ὁ μόχθος, ὁ ἐνθουσιασμός καί ἡ βαθιά ἀγάπη γιά τό θέμα...

Α' ΓΕΝΙΚΑ

Στό Ντέρνε, μιᾶ μικρή πολιτεία τῆς Ὀλλανδίας, διοργανώθηκε ἀπό τό ἐκεῖ Γυμνάσιο Sint Willibrord μιᾶ σειρά ἀξιόλογων ἐκδηλώσεων στά πλαίσια τῆς «Ἑλληνικῆς Ἑβδομάδας», ἀπό 21 ἕως 28 Μαΐου 1977, μέ τή συνεργασία καθηγητῶν, γονέων καί μαθητῶν. Ἡ καρποφόρα αὐτή συλλογική προσπάθεια ἀπέσπεσε δίκαια τό θαυμασμό τῶν ἐπισκεπτῶν.

Β' ΟΙ ΟΡΓΑΝΩΤΕΣ

Διευθυντής τῆς ὅλης ὀργάνωσης καί κυρίαρχη μορφή στίς πολυποίκιλες πολιτιστικές ἐκδηλώσεις ἦταν ὁ Γυμνασιάρχης τοῦ Γυμνασίου St. Willibrord ἐλληνολάτρης κληρικός κ. Μ. F. Dinxteren, ὁ ὁποῖος, μέ τήν πολύτιμη συνδρομή τοῦ ἀκούραστου Ὑποδιευθυντή (κι οἱ δύο μιλοῦν θαυμάσια Ἑλληνικά) καί τῶν ἄλλων καθηγητῶν, παρουσίασε στό ἐκπληκτο κοινό τήν ἀρχαία καί τή σύγχρονη Ἑλλάδα μέ τρόπο συνεπέστατο καί μεθοδικό, ὅπως καθαρά φαίνεται ἀπό τήν περιγραφή πού ἀκολουθεῖ.

Στήν ὅλη ὀργάνωση συνέβαλαν οἱ γονεῖς καί οἱ κηδεμόνες πού συγκρότησαν ἐπιτροπές, οἱ γυναῖκες τῶν καθηγητῶν πού ντυμένες μέ ἀρχαίες ἑλληνικές ἐνδυμασίες (λευκοῦς ποδήρεις χιτῶνες μέ μαιανδρικές παραστάσεις) ὑποδέχονταν τόν κόσμο καί πρόσφεραν τήν πατροπαράδοτη Ἑλληνική φιλοξενία στούς ἐπισκέπτες καί, τέλος, ὁ πρόθυμος ἐπιστάτης πού, ντυμένος εὐζωνας, καθοδηγοῦσε τό κοινό στό κτιριακό συγκρότημα καί στίς αἰθουσες τῶν ἐκθεμάτων.

Ἐντυπωσιακή ἦταν ἡ παρουσία καί ἡ δημιουργική συμμετοχή τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου, πού ἐργάστηκαν γιά τόν εὐπρεπισμό καί τή διακόσμηση τῶν χώρων, ἔκαναν ἐκθέσεις μέ θέματα παρμένα ἀπ' τόν πανάρχαιο ἑλληνικό πολιτισμό, πῆραν μέρος σέ ἀθλητικές ἐκδηλώσεις καί σέ

διαγωνισμό με θέμα «Η σύγχρονη Ελλάδα» καθώς και σε θεατρικές παραστάσεις αρχαίου δράματος και χορεύαν άγρογα ελληνικούς χορούς.

Οί καθημερινές εκδηλώσεις της Ελληνικής Εβδομάδας προκάλεσαν τη ζωνηή ίκανοποίηση και τίς επαινετικές κρισεις τών χιλιάδων έπισκεπτών, αλλά και τά αισθήματα της βαθιάς συγκινήσεως και της άβιαστης εύγνωμοσύνης τών λίγων Έλλήνων πού είχαμε τήν εύτυχία νά παρευρεθούμε στίς λαμπρές αυτές γιορτές πού πρόβωλαν τή χώρα μας στο έξωτετικό.

Γ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Σάββατο, 21 Μαΐου 1977.

Τό πρωί πραγματοποιήθηκε με τή μορφή στυταλοδρομίας ένα είδος «Μαραθώνιου δρόμου» και τό άπόγευμα έγινε ή επίσημη έναρξη τών εορτών πού τίμησε με τήν παρουσία του ό Πρόεδρος της Ελλάδας στήν Ολλανδία και εύλόγησε με τήν επίσκεπή του και ό Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Βελγίου-Ολλανδίας-Λουξεμβούργου.

Ακολούθησαν τά έργα: (α) εκθέσεως ζωγραφικής Έλλήνων καλλιτεχνών, (β) εκθέσεως φωτογραφίας με τόν τίτλο «Έλληνικό φώς» και (γ) έργοχειρών, με έργα παρμένα από τήν Έλληνική φύση και τίς πολιτιστικές παραδόσεις της φυλής μας.

Και γεννιέται τό ερώτημα: πού βρέθηκε τόσος δημιουργικός ένθουσιασμός γιά τήν άγνωστη Ελλάδα στους μικρούς μαθητές (ήλικίας 12-19 χρονών) πού φιλοτέχνησαν τά θαυμάσια εκθέματα και πόση πίστη πρέπει νά έχουν οι έκλεκτοί καθηγητές τους και ό έλληνολάτρης Διευθυντής, γιά νά μεταδώσουν τόση αγάπη γιά τή χώρα μας;

Τό βράδυ έγιναν Έλληνικοί χοροί από τό συγκρότημα του Λυκείου Έλληνίδων Ναούσης πού συναδελφώθηκε με τό κοινό σε μιά άτμόσφαιρα φίλιας και έγκαρδιότητας.

Αυτή ή συναδέλφωση, απαραίτητη ανάμεσα στους ανθρώπους γιά τή γεφύρωση τών χασμάτων, όπως τόνησε ή εκπρόσωπος του Λυκείου στήν άποχαρτιστήρια προσλαλία της, έγινε θερμότερη χάρη στή φιλοξενία τών μελών του Χορευτικού Όμίλου στα σπίτια τών κατοίκων της πόλεως.

Τόν Όμιλο συνόδευαν κυρίες του Διοικητικού Συμβουλίου του Λυκείου και γνωστά μέλη της κοινωνίας της Νάουσας.

Κυριακή, 22 Μαΐου 1977.

Τό άπόγευμα εμφανίστηκε και πάλι τό χορευτικό συγκρότημα του Λυκείου Έλληνίδων Ναούσης και προβλήθηκε Έλληνικό κινηματογραφικό έργο.

Τό βράδυ δόθηκε παράσταση του αρχαίου Έλληνικού δράματος του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος», με ήθοποιούς καθηγητές, καθηγήτριες και μαθητές του Γυμνασίου, πού δίδαξε ό κ. Kees Willens, από τό Χέρλεν.

Εκείνη τήν άνοιξιάτικη νύχτα, στή μικρή πολιτεία του Ντέρνε της Ολλανδίας, ζωνάνεψαν οι ήρωες της τραγωδίας του Σοφοκλή και τό αρχαίο πνεύμα συνεπήρε τούς άφωνους θεατές.

Και ξανά γεννήθηκε τό ερώτημα: Σκηνοθέτες, σκηνογράφοι, ένδυματολόγοι, μεταφραστές, δάσκαλοι, ήθοποιοί, τεχνικοί κι' όσοι άλλοι συνεργάστηκαν γιά τήν άπόλυτη έπιτυχία της παραστάσεως, πόσο κόπο πρέπει

νά κατέβαλαν επί μήνες ολόκληρους και πόση πίστη πρέπει να είχαν για τὸ σκοπὸ αὐτό;

Δευτέρα, 23 Μαΐου 1977.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Η. W. Pleket ἔδωσε μιὰ διάλεξη μὲ θέμα «Οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες». Ἀφήνουμε γενικά στὴν κρίση τοῦ ἀναγνώστη νὰ ἐκτιμήσει τὴ μεθοδικότητα καὶ τὴν ποικιλία τῶν τρόπων, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ὀργανωτὲς τῆς Ἑλληνικῆς Ἑβδομάδας ἔφεραν συνεχῶς τὴν Ἑλλάδα στοὺς Ὀλλανδοὺς καὶ ἔστειλαν νοερὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς στὴν ἀρχαία καὶ σύγχρονη Ἑλλάδα.

Τὸ βράδυ προβλήθηκε Ἑλληνικὸ κινηματογραφικὸ ἔργο.

Τρίτη, 24 Μαΐου 1977.

Τὸ πρωὶ ἔγιναν «Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες» μὲ τὴ συμμετοχὴ μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου καὶ τὸ ἀπόγευμα χόρευε τὸ ἐκλεκτὸ συγκρότημα τῆς Νάουσας καὶ ἡ θαυμάσια χορευτικὴ ὁμάδα τοῦ Γυμνασίου, πού εἶχε μάλιστα τὸ εὖστοχο ὄνομα «Τερψιχόρη» – δύο ἐκδηλώσεις πού μαστορικά συνδύαζαν, σὲ μιὰ τετραδιάστατη εἰκόνα, τὴν ἀρχαία καὶ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα, τὴ ρωμαλέα ἀγωνιστικὴ διάθεση καὶ τὴ συνεσταλμένη ρυθμικὴ ὁμορφιά.

Τὸ βράδυ δόθηκε θεατρικὴ παράσταση μὲ κωμωδία ἀπὸ γνωστὴ σειρά τῆς Ἑλληνικῆς τηλεοράσεως.

Τετάρτη, 25 Μαΐου 1977.

Τὸ δράμα τοῦ Σοφοκλῆ «Οἰδίπους Τύραννος» παίχτηκε καὶ πάλι ἀπὸ τὸ θεατρικὸ ὄμιλο τοῦ Γυμνασίου καὶ τὸ βράδυ ἀκολούθησε ἡ προβολὴ κινηματογραφικῆς κωμωδίας.

Ἐδῶ βλέπει κανεὶς ξανά τὴν περίσκεψη τῆς ἐπιλογῆς τῶν θεαμάτων. Τὸ ἓνα ἀπ' τὸ χῶρο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, τὸ ἄλλο ἀπ' τὴ σύγχρονη ζωὴ τοῦ τόπου μας· τὸ ἓνα κλασικὸ αἰώνιο δράμα, τὸ ἄλλο κωμωδία μὲ θέμα τῆς ἐποχῆς.

Ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Ἑλληνικῆς Ἑβδομάδας καὶ μεταξύ τῶν ὥρῶν 17.00-20.00 οἱ αἴθουσες ἦταν ἀνοιχτές γιὰ τὸ κοινὸ.

Ἐπῆρχε αἴθουσα ἑλληνικῆς μουσικῆς μὲ ποικιλία ἐκλεκτῶν δίσκων καὶ κασετῶν γιὰ τὴν ἱκανοποίησι κάθε προτιμῆσεως.

Ἐπῆρχε ἀκόμα κατάστημα γιὰ τὴν προμήθεια εἰδῶν ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης, ἓνα κυλικεῖο, ἓνα ἐστιατόριο μὲ ἑλληνικὴ κουζίνα καὶ μιὰ ὑπαίθρια ψησταριά πού ἐργαζόταν συνεχῶς γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀπαιτήσεων.

Μπορεῖ ἓνας παρατηρητὴς νὰ συμπεράνει ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα Ἑλληνικὸ Φεστιβάλ, ὅπου ὁ ὁποιοσδήποτε ἐπισκέπτης μπορούσε νὰ χαρῆ κατὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τίς ἰδιαιτέρους μάλιστα προτιμῆσεις του: θέατρο, κινηματογράφο, ἀθλήματα στίβου, ποδόσφαιρο, ἐλαιογραφίες, φωτογραφίες, βιβλία, ἐργόχειρα, μακέτες, γραμματόσημα, μουσικὴ, χορὸ, διαλέξεις, φαγητὰ καὶ ποτὰ, φιλοξενία καὶ ὑψηλὴ συζήτηση.

Πέμπτη, 26 Μαΐου 1977.

Τὸ πρωὶ συνεχίστηκαν τὰ ἀθλήματα τῶν «Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων» στὸ εἰρηνικὸ τοπίο πού τὸ ἀγκάλιαζε ἡ πράσινη γοητεία τῆς ἀνοιξέως καὶ

τό απόγευμα προβλήθηκε ελληνική κινηματογραφική ταινία.

Αργότερα ή επιτροπή θεαμάτων παρουσίασε φωτεινές εικόνες (ολιάιτς) από ειδυλλιακά τοπία της Ελλάδας κι έτσι είχαν την ευκαιρία οι θεατές να θαυμάσουν τīs φυσικές καλλονές του τόπου μας, εκεί πού τά νησιά λούζονται στο γαλάζιο φώς κι' είναι «νεραϊδοφιλήματα τό κάθε κυματάκι».

Τό βράδυ παίχτηκε γιά τρίτη φορά τό δράμα του Σοφοκλή «Οιδίπυος Τύραννος».

Αξίζει εδώ νά επαναλάβουμε ότι ήθοποιοί ήταν καθηγητές, καθηγήτριες καί μαθητές του Γυμνασίου πού μήνες πολλούς μόχθησαν μέ ιδιαίτερη επιμέλεια γι' αυτή τήν παράσταση, κάτω από τīs οδηγίες του Van Kees Willens.

Παρασκευή, 27 Μαΐου 1977

Τό απόγευμα δόθηκε διάλεξη μέ θέμα «'Η 'Ελλάς, σήμερα» κι' έγινε προσεκτική ανάλυση τής πολιτικής καί οικονομικής καταστάσεως τής χώρας μας.

Ήταν μιά μελετημένη πραγματεία γύρω απ' τά πολιτικά καί οικονομικά προβλήματα τής χώρας μας καί τό ενδιαφέρον όλων ήταν άβίαστο, άφου μετά τήν όμιλία άκολούθησε μακρά συζήτηση μέ εύστοχες έρωτήσεις καί κατατοπιστικές άπαντήσεις.

Τό βράδυ ό Όλλανδός μουσικολόγος Waiter Swets έπαιξε, μέ διάφορα όργανα, όρισμένα κομμάτια τής δημοτικής καί λαϊκής μουσικής μας καί έξήγησε τήν προέλευση καί τήν ιστορία τους.

Σάββατο, 28 Μαΐου 1977.

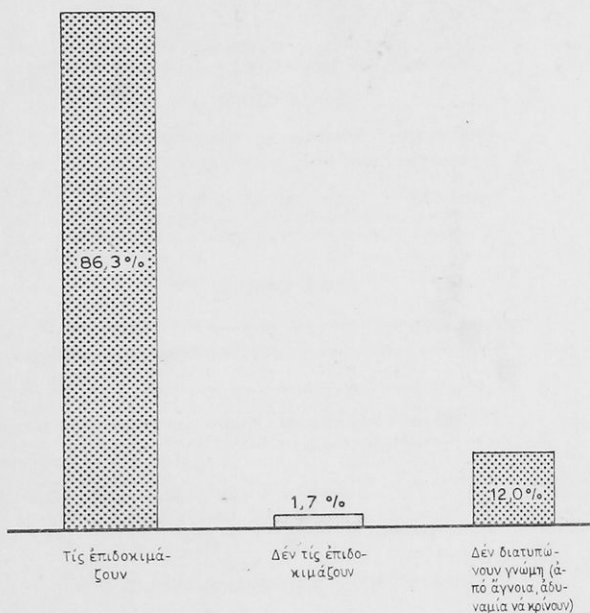
Τό απόγευμα πραγματοποιήθηκε ποδοσφαιρική συνάντηση μεταξύ τών ομάδων τών Έλλήνων Λόμπεριχ Γερμανίας καί του Γυμνασίου Ντέρον Όλλανδίας. Τήν μπάλα μετέφερε στο κέντρο του γηπέδου ένας εύζωνας καί τήν παρέδωσε μέ έπισημότητα στο διαιτητή.

Τό βράδυ έγινε πανηγυρικό κλείσιμο τής Έλληνικής Έβδομάδας σέ θερμή έορταστική άτμόσφαιρα καί ό χορευτικός όμιλος «Τεοψιχόρη» πού συγκροτούσαν είκοσι πέντε νέοι καί νέες του Γυμνασίου, παρουσίασε τό έκλεκτό του πρόγραμμα μέ ελληνικούς δημοτικούς χορούς πού δίδαξε ή κ. Van Bokhoven.

Στό τέλος διατύπωσε δημόσια τīs ευχαριστίες της καί τīs ευχές της γιά τήν ευτυχία του Όλλανδικου λαού ή εκπρόσωπος του Λυκείου Έλληνίδων Ναούσης καί μαζί πρόσφερε άναμνηστικά δώρα. άμέσως άπάντησε ό Διευθυντής του Γυμνασίου, πατήρ Μ. F. Van Dinxteren μέ μιά θερμή άντιφώνηση γιά τήν Έλλάδα καί τήν εθνημερία του ελληνικού λαού.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΝΩΜΕΣ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ

(Πορίσματα δειγματοληπτικής δημοσκοπικής έρευνας*)

* Η έρευνα άφορούσε την άπίχηση πού βρήκαν στους γονείς τά νέα μέτρα γιά τήν Παιδεία στά καθέκαστα, καθώς καί τίς βλέψεις τών γονέων γιά τίς σπουδές καί τό επαγγελματικό μέλλον τών παιδιών τους.

Γιά τή συγκέντρωση τού ύλικού πού περατώθηκε τόν Ιούνιο τού 1977, προκρίθηκε ή συνέντευξη στά σπίτια τών γονέων μέ τή βοήθεια ειδικού έρωτηματολογίου πού συμπληρωνόταν άπό έρευνήτριες Κοινωνικές Λειτουργούς.

Η έρευνα άρχισε μέ τυχαίο δείγμα άπό τήν Αθήνα καί τόν Πειραιά καί άπλώθηκε σέ είκοσι πέντε νομούς τής χώρας.

Τήν εϊθύνη γιά τήν οργάνωση τής καί γιά τήν άνάλυση τών δεδομένων είχε έπταμελής ομάδα έργασίας, πού τήν άποτελέσαν ο Πρόεδρος καί δύο άκόμη μέλη τού ΚΕΜΕ, εκπρόσωπος τής Διευθύνσεως Προγραμματισμού καί Έπιχειρησιακών Έρευνών τού Υπουργείου Έθνικής Παιδείας καί τρία άκόμη ειδικά πρόσωπα.

Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε άπό τό Υπουργείο Προεδρίας τής Κυβερνήσεως.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος του Υπουργού κ. Γεωργίου Ράλλη	σελ. 5
Εισαγωγικό σημείωμα: Τό χρονικό μιάς καινοτομίας (Αλ. Καρανικόλα)	σελ. 7

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Ἡ φύση καί ἡ σημασία τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων

1. Ἡ ἐγκύκλιος ἀριθ. 1424/25-10-1976 γιά τίς πολιτιστικές καί ἀνθρωπι- στικές δραστηριότητες.	σελ. 13
2. Μερικές διευκρινίσεις γύρω ἀπό τίς προϋποθέσεις γιά τήν ὀρθή ὀργά- νωση τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων (Ἀναστ. Παργάλου).	σελ. 20
3. Πολιτιστικές δραστηριότητες. Συζήτηση κατά τήν τηλεοπτική ἐκπομπή τῆς 27ης Νοεμβρίου 1976.	σελ. 22

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Θέματα πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων καί δείγματα ἐπεξεργασίας

1. Στάδια ὀργανώσεως μιάς πολιτιστικῆς δραστηριότητας (Παν. Παναγιώ- του).	σελ. 31
2. Ἐνδεικτικό πλαίσιο θεματολογίου καί ἐνδεικτική μεθόδευση ἐργασίας (Φαν. Κ. Βώρου).	σελ. 33
3. Θέματα περιβαλλοντικής ἐκπαίδευσως (Ἠλία Σπυροπούλου).	σελ. 36
4. Ἡ προστασία τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων καί τῶν παραδοσιακῶν κτι- σμάτων (Κυριάκου Σ. Κατσιμάνη).	σελ. 40
5. Ἡ Ἐθνική μας Πανακοθήκη	σελ. 43
Α) Κατατοπιστικό σημείωμα (Γιάννη Χατζηβασιλείου)	σελ. 43
Β) Ὑλικό ἀπό τήν ἐπεξεργασία τοῦ θέματος	σελ. 46
Εἰσαγωγή στίς εἰκαστικές τέχνες καί εἰδικότερα στή ζωγραφική	σελ. 46

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

1. - Οἱ σχολές	
α) Ρομαντισμός	σελ. 46
β) Ρεαλισμός-Νατουραλισμός	σελ. 47
γ) Ἐμπρεσιονισμός	σελ. 47
δ) Ἐξπρεσιονισμός	σελ. 48
ε) Κυβισμός	σελ. 48
στ) Ἀφηρημένη ζωγραφική	σελ. 48
2. - Τά θέματα	
α) Τοπιογραφία	σελ. 49
β) Θαλασσογραφία	σελ. 49
γ) Προσωπογραφία	σελ. 50
δ) Νεκρή φύση	σελ. 50
3. - Ὑλικά καί Τεχνική	
α) Ὑδατογραφία - Κομμωγραφία	σελ. 51
β) Νωπογραφία	σελ. 51

γ) Περιγραφή	σελ. 52
δ) Ύαλογραφία	σελ. 52
ε) Έκαιογραφία	σελ. 52
στ) Ψηφιδογραφία	σελ. 52

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

1. - Ιστορικό διάγραμμα	
α) Άρχαία Έλληνική Ζωγραφική	σελ. 53
β) Βυζαντινή Ζωγραφική	σελ. 54
γ) Από τη Βυζαντινή στη Νεότερη Ζωγραφική	σελ. 55
δ) Νεοελληνική Ζωγραφική	σελ. 55
2. - Οι κυριότεροι Νεοέλληνες ζωγράφοι	
α) Άλταμούρας Ιωάννης	σελ. 57
β) Άργυρός Ουμβέτος	σελ. 57
γ) Βασιλείου Σπύρος	σελ. 57
δ) Βικάτος Σπύρος	σελ. 58
ε) Βολανάκης Κων/νος	σελ. 58
στ) Βρυζάκης Θεόδωρος	σελ. 59
ζ) Γαλιάνης Δημήτριος	σελ. 59
η) Γουναρόπουλος Γεώργιος	σελ. 59
θ) Γύζης Νικόλαος	σελ. 60
ι) Θεοτοκόπουλος Δομήνικος	σελ. 60
ια) Ίακωβίδης Γεώργιος	σελ. 60
ιβ) Κόντογλου Φώτης	σελ. 61
ιγ) Κουνελάκης Νικόλαος	σελ. 62
ιδ) Κουτούζης Νικόλαος	σελ. 62
ιε) Λύτρας Νικηφόρος	σελ. 62
ιστ) Λύτρας Νικόλαος	σελ. 62
ιζ) Μοράλης Γιάννης	σελ. 63
ιη) Παρθένης Κων/νος	σελ. 63
ιθ) Χατζηκυριάκος - Γιώργος Νικόλαος	σελ. 63
κ) Χατζημυχαήλ Θεόφιλος	σελ. 64
3. - Η Έθνική Πινακοθήκη	
α) Σύντομη ιστορία	σελ. 65
β) Οι καλλιτεχνικοί θησαυροί	σελ. 65
6. Η «Έλληνική Έβδομάδα» στην Ολλανδία	σελ. 67
7. Πορίσματα δειγματοληπτικής δημοσκοπικής έρευνας για τις πολιτιστικές δραστηριότητες	σελ. 71

ΕΚΔΟΣΗ Α', 1977 (ΧΠ) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 25.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 2938/25.11.1977

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: "ΚΑΒΑΝΑΣ HELLAS" ΗΛΙΑΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ

